

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalouden koulutusohjelma
Yritysten ja taloushallinnon juridiikka

Marja Lievonen

KADONNUT HENKIÖ, KATOAMISEN OIKEUS- VAIKUTUKSET JA KUOLLEEKSI JULISTAMINEN

Opinnäytetyö 2011

TIIVISTELMÄ

Marja Lievonen

Kadonnut henkilö, katoamisen oikeusvaikutukset ja kuolleeksi julistaminen, 84 sivua

Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta

Liiketalous, Liiketalouden koulutusohjelma

Yritysten ja taloushallinnon juridiikan suuntautumisvaihtoehto

Opinnäytetyö, 2011

Ohjaaja: Lehtori Raili Toikka

Tämän opinnäytetyön keskeisinä aiheina olivat henkilön katoaminen ja kuolleeksi julistaminen sekä näistä aiheutuvat oikeusvaikutukset. Työn ensisijainen tarkoitus oli antaa tietoa niistä oikeudellisista vaikutuksista, joita seuraa henkilön katoamisesta ja mahdollisesta elossa löytymisestä joko pitkän ajanjakson tai kuolleeksi julistamisen jälkeen. Tarkoituksena oli myös esitellä kuolleeksi julistamista, sen oikeusvaikutuksia ja lakiuudistusta.

Tutkimusmenetelmänä tässä työssä toimi kvalitatiivinen tutkimus. Työ toteutettiin keräämällä aineistoa erilaisista kirjoista ja sähköisistä lähteistä. Tekstikappaleiden tukena työssä käytettiin myös paljon aiheeseen liittyvää lainsäädäntöä.

Opinnäytetyön alussa käsiteltiin lyhyesti kadonneiden henkilöiden määrää Suomessa, katoamiseen johtavia tekijöitä, katoamisilmoitusta, kadonneen henkilön etsintää sekä niitä järjestöjä, jotka voivat antaa tukea kadonneen henkilön omaisille. Näiden jälkeen tutkittiin katoamisen oikeusvaikutuksia ja kuolleeksi julistamista. Viimeisessä luvussa selvitettiin, mitä tapahtuu, jos kadonnut henkilö löydetään elossa. Oikeusvaikutuksista tarkasteltiin esimerkiksi edunvalvontaa ja perunkirjoitusta.

Työn tuloksena selvisi, että Suomessa tehdään vuosittain noin 2 000 varsinaista katoamisilmoitusta. Suurin osa kadonneista löydetään nopeasti, mutta vuosittain kadoksiin jää kuitenkin muutamia kymmeniä henkilöitä. Poliisilla on tärkeä tehtävä kadonneiden henkilöiden etsijänä. Katoamiseen johtavia tekijöitä on monia. Niitä ovat muun muassa henkirikokset, erilaiset onnettomuudet ja sodat.

Vuonna 2005 Suomeen saatiin uudistettu laki kuolleeksi julistamisesta. Sen ansioista kuolleeksi julistamista koskevat määräajat lyhenivät. Uuden lain myötä kadonneiden henkilöiden kuolleeksi julistamiset ovat vähentyneet. Sekä ihmisen katoamisen, kuolleeksi julistamisen että elossa löytymisen oikeusvaikutukset ovat laajoja. Tämän takia omaisten on syytä tutustua niihin tarkasti ja ottaa yhteyttä tarvittaessa oikeudelliseen asiantuntijaan.

Asiasanat: katoaminen, kuolleeksi julistaminen, oikeusvaikutus

ABSTRACT

Marja Lievonen

Missing Person, Legal Effects of Disappearance and Declaration of Death,
84 pages

Saimaa University of Applied Sciences, Lappeenranta

Degree Programme in Business Administration

Specialisation of Corporate and Financial Law

Bachelor's Thesis 2011

Instructor: Lecturer Raili Toikka

The main subjects of this thesis were the disappearance of a person, the declaration of death and their legal effects. The primary purpose of the study was to give information about those legal effects which ensue from the disappearance of a person and if the person is found alive after a long period or after he or she has been declared death. The purpose was also to present the meaning of the declaration of death, its legal effects and how its law has changed.

A qualitative research was used as a research method. The study was carried out by gathering information and material from the different kinds of books and Internet sources. Legislation was also used to give support to the text paragraphs.

First, the number of missing persons in Finland, the factors which can lead to the disappearance, a missing person report, the search for a missing person and those organizations which can give support to the close relatives of a missing person were researched briefly. Then the legal effects of the disappearance and the declaration of death were examined. Finally, it was studied what happens if a missing person is found alive. For the legal effects' part for example a trusteeship and an estate inventory were examined.

As a result of this study, it was found out that approximately 2 000 official missing person reports are made in Finland every year. Most of them who are missing are found quickly but still a couple of dozen of them remain lost annually. The police have an important role as a searcher for the missing persons. There are many factors which can lead to the disappearance. Homicides, the different kinds of accidents and wars are a few of them.

The reformed Declarations of Death Act came into force in Finland in 2005. That law shortened the respites of the declaration of death. Due to the new law the declarations of death of missing persons have been reduced. The legal effects of the disappearance of a person, the declaration of death and being found alive are massive. That is why close relatives should familiarize themselves with legal effects and contact a judicial specialist if necessary.

Keywords: Disappearance, Declaration of Death, Legal Effect

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	7
1.1 Opinnäytetyön tarkoitus.....	7
1.2 Opinnäytetyön rajaukset.....	8
1.3 Tutkimusmenetelmät	8
2 KADONNUT HENKILÖ	9
2.1 Kadonneiden määrä Suomessa	9
2.2 Katoamiseen johtavat tekijät.....	10
2.2.1 Henkirikos	10
2.2.2 Itsemurha.....	11
2.2.3 Onnettomuus/tapaturma	11
2.2.4 Sota	13
2.2.5 Vapaaehtoinen katoaminen	14
3 KATOAMISILMOITUS JA POLIISIN ETSINTÄKUULUTUSREKISTERIT	15
3.1 Katoamisilmoitusten määrä Suomessa	16
3.2 Kansainvälinen kuulutus.....	17
3.3 ETSI-rekisteri ja ETSI-rekisteri.....	18
4 KADONNEEN HENKILÖN ETSINTÄ.....	20
4.1 Poliisi kadonneen henkilön etsijänä ja poliisitutkinta	20
4.1.1 Poliisin ja poliisia avustavan henkilön valtuudet.....	22
4.1.2 Poliisitutkinta.....	23
4.2 Rajavartiolaitos ja puolustusvoimat	24
4.3 Vapaaehtoinen pelastuspalvelu.....	25
5 KADONNEEN HENKILÖN OMAISET JA LÄHEISET	27
5.1 Kadonneen Omaiset ry.....	27
5.2 Huoma - Henkirikoksen uhrien läheiset ry	28
5.3 Surunauha - Itsemurhan tehneiden läheiset ry.....	28
5.4 Kadonneet ihmiset.....	28
6 KATOAMISEN OIKEUSVAIKUTUKSET	29
6.1 Edunvalvonta.....	29
6.2 Avioliitto ja rekisteröity parisuhde	32
6.3 Lapsen huolto.....	33
6.4 Kadonneen henkilön sopimukset.....	35
6.4.1 Työsopimus	36
6.4.2 Vuokrasopimus	37
6.5 Yrittäjän ja työnantajan katoaminen	38
6.6 Tekijänoikeus ja lähioikeus.....	39
7 KUOLLEEKSI JULISTAMINEN.....	42
7.1 Mitä tarkoittaa kuolleeksi julistaminen?	42
7.2 Suomen sodat ja kuolleeksi julistamistoimisto.....	44
7.3 Lakiuudistus	46
7.4 Tuomioistuimien kuolleeksi julistajana	48
7.5 Maistraatti kuolleeksi julistajana	51
7.6 Kaakkois-Aasian katastrofissa kadonneiden kuolleeksi julistaminen.....	52
7.7 Kuolleeksi julistamisen oikeusvaikutukset	53
7.7.1 Perunkirjoitus	54
7.7.2 Edunvalvonta	55
7.7.3 Avioliitto ja rekisteröity parisuhde.....	56
7.7.4 Lapsen huolto	56

7.7.5 Työsopimus ja perhe-eläke	57
7.7.6 Vuokrasopimus	58
7.7.7 Yrittäjän ja työnantajan kuolleeksi julistaminen	59
7.7.8 Tekijänoikeus ja lähioikeus	60
7.7.9 Henkilön kuoleminen muuna kuin määrättynä kuolinpäivänä	63
8 KADONNEEN HENKILÖN LÖYTYMINEN ELOSSA	64
8.1 Kuolleeksi julistamisen kumoaminen	65
8.2 Omaisuuden takaisin luovuttaminen	65
8.3 Edunvalvonta	67
8.4 Avioliitto ja rekisteröity parisuhde	68
8.5 Lapsen huolto	68
8.6 Työsopimus	69
8.7 Vuokrasopimus	71
8.8 Yrittäjän ja työnantajan löytyminen elossa	72
8.9 Tekijänoikeus ja lähioikeus	73
9 PÄÄTELMÄT	74
TAULUKOT	78
LÄHTEET	79

KÄSITTEET JA LYHENTEET

ETSH-rekisteri=	Etsintäkuulutusten historiarekisteri
ETSI-rekisteri=	Valtakunnallinen etsintäkuulutusrekisteri
Juridinen henkilö=	Henkilöiden tai pääomien yhteenliittymä, jolla on omat oikeutensa ja velvollisuutensa, esimerkkinä osakeyhtiöt ja kunnat
PATJA=	Poliisiasiainjärjestelmä
Prokuristi=	Henkilö, joka on valtuutettu harjoittamaan liiketoimintaa
S-ilmoitus=	Sekalaisilmoitus eli varsinainen katoamisilmoitus, joka kirjataan poliisiasiainjärjestelmään
SLPS=	Suomen lentopelastusseura
Vapepa=	Vapaaehtoinen pelastuspalvelu
Vilpitön mieli=	Henkilön tila, jossa hän ei tiennyt jostakin olosuhteesta eikä hänen pitänytkään tietää siitä
Virallinen lehti=	Kolmesti viikossa ilmestyvä valtakunnallinen lehti, josta löytyvät lakisääteiset ilmoitukset ja kuulutukset (kuolleeksi julistamiset, haasteet, lainhuudot ym.)

1 JOHDANTO

Ihmisen katoaminen on aina suuri mysteeri. Se herättää hämmennystä ja loputtomia kysymyksiä siitä, miten joku voi hävitä tietymättömiin aikakautena, jona yhteydenpitovälineet ovat huippuluokkaa ja jälkien peittäminen lähes mahdotonta. Kun ihmetellään katoamista itsessään, unohdetaan usein, kuinka laajoja juridisia vaikutuksia katoamisella ja sen jälkeisellä mahdollisella elossa löytymisellä voi olla. Katoamisen aikana jonkun toisen on esimerkiksi huolehdittava kadonneen henkilön taloudellisista asioista eli suoritettava edunvalvontaa.

Usein myös saatetaan ajatella, että ihminen on kuollut vain silloin, kun kuolema on pystytty todentamaan lääkärinlausunnolla. Myös kadonnut henkilö voi olla kuollut, vaikka ruumista ei olekaan löydetty. Tällaisessa tapauksessa kadonnut henkilö voidaan julistaa kuolleeksi, minkä jälkeen häntä on pidettävä kuolleen. Kuolleeksi julistamisesta seuraa pääsääntöisesti samat oikeusvaikutukset kuin lääkärin avulla varmennetusta kuolintapauksesta. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Ajatus kirjoittaa opinnäytetyö yllä mainituista aiheista syntyi, kun katsoin kadonneita henkilöitä käsittelevää ohjelmaa televisiosta. Tällaisissa ohjelmissa kuvataan usein katoamiseen johtavia tekijöitä ja niihin liittyvää poliisitutkintaa, mutta oikeusvaikutuksista tai kuolleeksi julistamisesta ei juurikaan puhuta. Huomasin myös, ettei oikeusvaikutuksista ole olemassa yhtenäistä kirjallista materiaalia. Tässä opinnäytetyössä käsiteltäviä aiheita ei myöskään usein nosteta esille erilaisissa medioissa, vaikka niillä on sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti merkittäviä vaikutuksia.

1.1 Opinnäytetyön tarkoitus

Tämän työn ensisijainen tarkoitus on antaa tietoa niistä oikeudellisista vaikutuksista, joita seuraa henkilön katoamisesta ja mahdollisesta elossa löytymisestä joko pitkäaikaisen poissaolon tai kuolleeksi julistamisen jälkeen. Opinnäytetyön tavoitteena on myös esitellä kuolleeksi julistamista, sitä koskevaa lakiuudistusta ja niitä oikeusvaikutuksia, joita kadonneen henkilön kuolleeksi julistamisesta

seuraa. Tarkoituksena on lisäksi tarjota lukijoille informaatiota esimerkiksi siitä, miten katoamisilmoitus tehdään, ketkä kadonneita etsivät ja mistä omaiset voivat saada tukea läheisensä katoamisen jälkeen.

1.2 Opinnäytetyön rajaukset

Tässä opinnäytetyössä keskitytään kirjaimellisesti kadonneisiin henkilöihin. Työssä ei siis huomioida tapauksia, joissa henkilö on kadottanut vuosien saatossa yhteyden toiseen ihmiseen, kuten esimerkiksi ystäväänsä. Työssä myös keskitytään ainoastaan Suomen tilanteeseen ja siihen suomalaiseen lainsäädäntöön, joka koskee henkilön katoamista, kuolleeksi julistamista, elossa löytymistä ja näiden oikeusvaikutuksia. Ulkomaiden tilannetta tämä opinnäytetyö ei siis kuvaa. Kaikkia oikeusvaikutuksia työhön ei pystytä ottamaan mukaan, mutta työssä pyritään ensisijaisesti huomioimaan tärkeimmät ja seurauksiltaan välittömimmät vaikutukset.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Työssä pyritään siis esittelemään teorian muodossa katoamisen ja kuolleeksi julistamisen ilmiötä lainsäädäntöineen sekä niistä koituvia oikeusvaikutuksia. Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä on sopivin menetelmä aiheen luonteen vuoksi. Kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusta aiheesta olisi erittäin hankala tehdä.

Työn tekemisessä käytetään apuna suurimmaksi osaksi sähköisiä lähteitä. Niiden lisäksi lähteinä toimivat aihetta käsittelevät kirjat, joista löytyvää tietoa sovelletaan siten, että niistä saadaan rakennettua mahdollisimman eheä kokonaisuus tähän opinnäytetyöhön. Aihetta koskevat lait ovat myös erittäin tärkeä osa tätä työtä, joten useassa kohdassa esiintyykin asioita selventäviä lakitekstejä. Yksi merkittävimmistä laeista tämän opinnäytetyön kannalta on laki kuolleeksi julistamisesta. Myös hallituksen esitystä 82/2004 käytetään hyväksi useaan otteeseen sen tärkeän asiasisällön vuoksi. Maistraatissa suorittamastani työharjoittelusta ja siellä oppimistani asioista on suuri apu etenkin kirjoittaessani edunvalvontaa käsitteleviä osioita.

2 KADONNUT HENKILÖ

Kadonnut henkilö on ihminen, joka katoaa jättämättä minkäänlaista ilmoitusta olinpaikastaan. Kuka tahansa voi kadota, joten iällä tai sukupuolella ei ole juurikaan vaikutusta asiaan. Kadonneista henkilöistä tekevät ilmoituksen poliisille useimmin heidän lähiomaisensa, mutta ilmoittajina toimivat välillä myös viranomaiset tai aivan sivulliset henkilöt. (Pajuoja & Salminen 1996, 7.) Syitä katoamiseen voi olla monia. Tässä luvussa käsitellään kadonneiden henkilöiden määrää Suomessa ja kuvataan erilaisia katoamiseen johtavia tekijöitä.

2.1 Kadonneiden määrä Suomessa

Nykyisin Suomessa poliisille tehdään varsinaisia katoamisilmoituksia kadonneista henkilöistä vuosittain keskimäärin 1 700 - 2 000 kappaletta. Ilmoitusten määrä on kasvanut rajusti viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana, sillä vuonna 1990 kadonneeksi ilmoitettiin 650 henkilöä ja vuonna 1980 luku oli vain 135 kadonnutta. Suurin osa kadonneista löydetään nopeasti katoamisen jälkeen tai ainakin ennen pitkää. Kuitenkin on olemassa myös heitä, jotka jäävät pysyvästi kadoksiin. Keskusrikospoliisin tekemän tutkimuksen mukaan pysyvästi kadoksiin jää vuositasolla muutamia kymmeniä ihmisiä. Heistä suurin osa on työikäisiä miehiä. Vain 6 % pysyvästi kadoksiin jäävistä on alaikäisiä. Suomessa on arvioiden mukaan 1950-luvun jälkeen kadoksiin jäänyt noin 500 henkilöä. (Iltasanomat 2006; Ilkka 2010; Iltalehti.fi 2010a; Iltasanomat 2011.)

Poliisihallituksessa työskentelevän Tarmo Lamminahon mukaan Suomessa on hankala kadota. Jos kuitenkin joku katoaa, yleisövihjeet kadonneen liikkeistä ovat tärkeitä. Vuoden 2011 alussa Suomessa oli kadonneina etsintäkuulutettu yhteensä 359 henkilöä. Pieni osa heistä on ulkomailla kadonneita. (Iltalehti.fi 2010a; Iltasanomat 2011.)

Suomessa on myös muutamia tuntemattomia vainajia. Heitä ei siis ole tunnistettu keneksikään kadonneeksi henkilöksi. Tuntemattomat vainajat ovat yleensä rannikkoseudulla rantaan ajautuneita henkilöitä ja Keskusrikospoliisin rikosylikomisario Tero Haapalan mukaan he ovat todennäköisesti ulkomaalaisia. Tun-

temattomien ja luultavasti ulkomaalaisten vainajien tilanteessa on usein kyse siitä, että Suomen tietoon ei ole tullut näitä henkilöitä koskevia katoamisilmoituksia ulkomailta tai katoamisilmoitusta ei ole ollenkaan edes tehty vainajan kotimaassa. (Pajuoja & Salminen 1996, 98; Iltasanomat 2011.)

2.2 Katoamiseen johtavat tekijät

Ihminen voi kadota jäljettömiin monesta eri syystä. Monesti saatetaan ajatella, että useimmiten ihminen katoaa erilaisten rikosten, kuten esimerkiksi henkirikosten ja itsemurhien myötä. Todellisuudessa kuitenkin kadonneista henkirikoksen uhreja tai itsemurhan tehneitä on noin 5 % kaikista katoamistapauksista, joten näiden tekijöiden osuus katoamisissa ei ole kovinkaan suuri (Ilkka 2010). Rikosten lisäksi muita katoamiseen johtavia tekijöitä ovat muun muassa erilaiset onnettomuudet/tapaturmat (esimerkkinä luonnonkatastrofit), sodat, kidnappaukset eli ihmisryöstöt ja katoamiset omasta vapaasta tahdosta. Alla kuvataan edellä mainituista syistä tarkemmin henkirikosta, itsemurhaa, onnettomuutta, sotaa ja vapaaehtoista katoamista.

2.2.1 Henkirikos

Suomessa tehdään vuosittain noin 2,5 henkirikosta 100 000 asukasta kohti. Henkirikosten määrä on ollut viime vuosikymmenellä laskusuunnassa. Tästäkin huolimatta Suomi on henkirikosten määrässä yksi tilastojen yläpäässä olevista maista, kun vertaillaan kaikkia Euroopan unionin maita keskenään. Useimmiten henkirikoksen uhriksi joutuu surmaajan tuntema mieshenkilö (44 % uhreista) ja useasti henkirikos tapahtuu silloin, kun ainakin toinen osapuoli on humalassa. (Lehti 2011.) Osa henkirikoksen uhreista katoaa, kun henkirikoksen tekijä hävittää ruumiin esimerkiksi vesistöön tai muuhun vastaavaan paikkaan, josta etsijöiden on vaikea löytää sitä. Helsingin väkivaltarikosyksikön johtajan, rikosylikomisario Kari Tolvasen mielestä tällainen tilanne on pahin, mihin kadonneen omaiset voivat joutua, koska he eivät voi aloittaa surutyötään epätietoisuuden takia (Iltasanomat 2006).

2.2.2 Itsemurha

Itsemurhan tekeminen voi johtaa siihen, että henkilö katoaa. Henkilö saattaa tehdä itsemurhan sellaisessa paikassa, josta häntä on vaikea löytää. Hän saattaa myös jättää ilmoittamatta aikeistaan läheisilleen, jolloin itse katoamisen lisäksi katoamiseen johtanut syy on omaisille avoin.

Suomessa tehtiin vuonna 1980 itsemurhia yhteensä 1 226 kappaletta, vuonna 1990 yhteensä 1 512 kappaletta, vuonna 2000 yhteensä 1 165 kappaletta ja vuonna 2009 yhteensä 1 034 kappaletta. Lukema on siis edelleen yli 1 000 itsemurhan uhria per vuosi, mutta lukema on ollut hienoisessa laskusuunnassa viime vuosina. Itsemurhia tekevät kaikissa ikäluokissa (pois lukien lapset) useammin miehet kuin naiset. Miesten tekemien itsemurhien määrä on laskenut hieman alle 50-vuotiaiden osalta tultaessa 1990-luvulta kohti nykypäivää, mutta yli 50-vuotiaiden miesten itsemurhien määrä on hieman lisääntynyt samassa ajanjaksossa. Naisten tekemien itsemurhien määrä on pysynyt tasaisempana kuin miesten vuodesta 1990 lähtien. Muutamissa ikäryhmissä naisten itsemurhat ovat muutamalla henkilöllä vähentyneet, mutta toisissa ikäryhmissä on käynyt juuri päinvastainen suuntaus. (Tilastokeskus 2010.) Osa näistä itsemurhan tehneistä henkilöistä on ainakin hetken aikaa kadonneena (esimerkkinä vesialueilla elämänsä päättäneet).

2.2.3 Onnettomuus/tapaturma

Ihmisiä katoaa aina aika ajoin erilaisissa onnettomuuksissa ja tapaturmissa. Etenkin Suomessa moni harrastaa luonnossa retkeilyä. Suomen luonto on kuitenkin välillä arvaamaton ja siellä voi kokeneellekin kävijälle sattua onnettomuus tai muu tapaturma, joka voi johtaa jopa lopulliseen katoamiseen. Pahimpia luonnon uhkia ovat Suomessa kylmyys ja kosteus. Maastossa liikkuesssa pitää osata varoa etenkin alueita, joissa on soita ja louhikoita. Talvella myös heikot jäät voivat yllättää kulkijan. Suomessa on tiettyjä eläimiä ja kasveja, jotka voivat aiheuttaa vaaran. Aina luonnossa liikkueessaan ihmisellä pitäisi olla mukana sellaiset varusteet, joilla onnettomuuksia ja tapaturmia voitaisiin ehkäistä tai joiden avulla niistä ainakin päästäisiin pelastautumaan. (Kodin turvaopas 2008.)

Ihminen voi siis kadota erilaisten onnettomuuksien tai tapaturmien myötä. Myös erilaiset sairauskohtaukset esimerkiksi vesillä liikkuesssa voivat johtaa siihen, että ihminen katoaa. Tärkeää onkin, että luontoon tai vesille lähtijä kertoo aina läheisilleen, mihin hän on menossa ja milloin hän palaa takaisin. Näin läheiset osaavat oikeissa tilanteissa oikeaan aikaan tehdä katoamisilmoituksen. Oikea-aikaisuus on erittäin tärkeää etenkin sellaisissa katoamistapauksissa, jotka tapahtuvat talvella kylmään aikaan. Yksi yleinen katoamistapauksia aiheuttava sairaus etenkin vanhusten keskuudessa on dementia. (Turun Sanomat 2002; Kodin turvaopas 2008.)

Rajuissa liikenneonnettomuuksissa, kuten laiva- ja lento-onnettomuuksissa, voi jäädä kadoksiin ihmisiä. Katoamiseen voivat johtaa myös erilaiset luonnononnettomuudet. Tällaisia ovat muun muassa hirmumyrskyt, hyökyaallot, maanjäristykset, maanvyöryt, tulvat ja tulivuorenpurkaukset. Alla kerrotaan yhdestä ihmiskunnan tuhoisimmasta luonnononnettomuudesta, jonka jäljiltä on vielä tänäkin päivänä kadoksissa satoja ihmisiä.

Tapaninpäivän 2004 tsunami

Tapaninpäivänä vuonna 2004 sattui yksi ihmiskunnan suurimmista luonnonkatastrofeista, kun valtavat hyökyaallot iskeytyivät moniin Intian valtameren rannikkovaltioihin. Tsunami sai alkunsa Sumatran saaren länsipuolelta, kun 9,0 magnitudin maanjäristys syntyi merenpohjassa seitsemän kilometrin syvyydessä. Pahimmat vauriot kokivat Indonesiassa sijaitseva Aceh alue sekä Sri Lankan saari. Vuoden 2004 viimeisenä päivänä hyökyaallon uhrien lukumääräksi arvioitiin 125 000 henkilöä. Suomalaisista arvioitiin kadonneeksi 200 - 300 henkilöä. (YLE.fi 2004.)

Suomen Keskusrikospoliisi julkaisi vuoden 2006 alussa tiedotteen vuoden 2004 tsunamista. Tiedotteessa käytiin läpi onnettomuudessa kuolleiden ja kadonneiden määriä. Yhteensä katastrofissa sai surmansa arviolta yli 300 000 ihmistä, joista suomalaisia oli 179. Kaikkiaan kateissa oli 178 suomalaista. Heistä löydettiin kuitenkin suurin osa, mutta edelleen kadoksissa on viisi henkilöä. Heistä neljä on lapsia. Seuraavalla sivulla on poliisilaitoksen laatima lista tsunamin jäl-

jiltä edelleen kadoksissa olevien henkilöiden määrästä maittain. Listaus on tehty 30.1.2006 vallinneen tilanteen mukaan. (Poliisi 2006.)

- Belgia, Tanska, Malesia, Australia, Japani, Etelä-Korea, Turkki: kustakin maasta kateissa 1 kansalainen
- Filippiinit ja Singapore: kateissa 2 kansalaista
- Israel ja Nepal: kateissa 3 kansalaista
- **Suomi**, Italia, Sveitsi, Iso-Britannia ja Ranska: kateissa 5 kansalaista
- Saksa: kateissa 13 kansalaista
- Ruotsi: kateissa 16 kansalaista
- Myanmar: kateissa 65 kansalaista
- Thaimaa: kateissa 472 kansalaista
- Yhteensä: kateissa 609 henkilöä (Poliisi 2006).

Tällä kyseisellä tsunamilla oli vaikutusta myös maamme lainsäädäntöön, sillä heti katastrofin jälkeen eduskunnassa kiirehdiittiin lakiuudistusta kuolleeksi julistamisesta. Edellinen laki kuolleeksi julistamisesta oli hyvin monen vuoden takaa. Sen periaatteiden mukaan kuolleeksi julistaminen oli hyvin hidasta, joten uudella lailla haluttiin nopeuttaa ja yksinkertaistaa kuolleeksi julistamisen prosessia. (MTV3.fi 2005.) Tätä asiaa ja lakimuutosta kuvataan tarkemmin luvussa seitsemän.

2.2.4 Sota

Sodissa katoaa usein paljon ihmisiä. Suomen talvisodassa ja jatkosodassa katosi jopa yli 10 000 ihmistä. Osa näistä kadonneista jäi sotavangeiksi, osa menehtyi pitkissä maastokoukkauksissa tai viivytystaisteluissa ja osa katosi muulla tavalla. Suurin osa sotavangeista palautettiin aikanaan, mutta silti heitä jäi myös kadoksiin. Sodissa kadonneiden valtavan määrän takia Suomessa toimi vuoteen 1965 saakka kuolleeksijulistamistoimisto puolustusministeriön yhteydessä. (Nieminen 2008, 14.) Internetissä Suomen sotasurmat -sivusto on koonnut yhteen vuosina 1914 - 1922 sodissa ja sotaoloissa surmansa saaneiden ja kadonneiden tiedot.

2.2.5 Vapaaehtoinen katoaminen

Aina katoamiseen ei liity rikosta tai onnettomuutta, vaan joskus ihminen voi kadota omasta vapaasta tahdostaan. Teini-ikäisten katoamisuutisia esiintyy suomalaisissa medioissa suhteellisen usein. Rikosylikomisario Tero Haapala näkee murrosikäisten vapaaehtoisen katoamisen syinä itsenäisyyden hakemisen ja seikkailunhalun. Nuori saattaa myös haluta huomiota, jota tulee kansallisten medioiden ottaessa tapauksen uutisiinsa. (Ilkka 2010.) Vantaan poliisin väkivaltarikostutkinnassa työskentelevä rikosylikonstaapeli Raimo Inkeroinen pitää nuorten katoamisten syinä myös huumeita sekä sellaisia nuorisoporukoita, jotka ideoivat esimerkiksi ulkomaille lähdöstä ilman, että asiasta ilmoitetaan vanhemmille (Vantaan Lauri 2000). Vantaan Keskusrikospoliisin rikostietopalvelun rikosylikonstaapeli Tapio Ahola puolestaan pitää nuorten katoamisiin johtavina tekijöinä muun muassa kotona tai sijoituskodeissa ilmeneviä ongelmia ja riitoja sekä liiallista alkoholinkäyttöä (Turun Sanomat 2002).

Aikuisetkin saattavat kadota vapaaehtoisesti. Inkeroinen pitää yhtenä tällaisena vapaaehtoisesti katoavana joukkona niin kutsuttuja metsien miehiä, jotka ovat syrjäytyneet yhteiskunnasta esimerkiksi alkoholin takia ja joilla ei ole omaisia tai joiden omaiset eivät halua olla minkäänlaisessa yhteydessä heihin (Vantaan Lauri 2000).

Ihminen saattaa myös tehdä katoamistempun ulkomaille, kuten eräässä todellisessa tapauksessa, jossa aikaisemmin mielisairaalassa ollut henkilö myi talonsa, sai siitä suhteellisen ison summan rahaa ja lähti rahoineen ulkomaille ilmoittamatta asiasta kenellekään (Pajuoja & Salminen 1996, 37). Osa ihmisistä haluaa tietoisesti kadota tuttaviltaan ja esimerkiksi perustaa uuden perheen ulkomaille. Jos poliisi tavoittaa tällaisen henkilön, eikä kyseinen henkilö halua, että poliisi ilmoittaa hänen olinpaikkaansa omaisille, poliisin täytyy noudattaa tätä pyyntöä, kunhan poliisi on varmistanut ensiksi kyseisen henkilön henkisen tilan. (Turun Sanomat 2002.)

3 KATOAMISILMOITUS JA POLIISIN ETSINTÄKUULUTUSREKISTERIT

Kun henkilö on kadonnut, läheisen kannattaa tehdä mahdollisimman nopeasti hänestä katoamisilmoitus. Se tehdään aina henkilökohtaisesti poliisiasemalla. Ennen katoamisilmoituksen tekoa on kuitenkin tärkeää varmistaa, ettei kadonnut ole mennyt sukulaisille, ystäville tai muihin tuttuihin paikkoihin. Ennen katoamisilmoituksen jättämistä kannattaa myös tutkia kadonneen henkilön asuin- ympäristö sekä ottaa yhteyttä paikallisiin sairaaloihin ja terveyskeskuksiin kysyen, jos niillä olisi tietoa kadonneesta. Jos henkilö on ollut kadoksissa aikaisemminkin, läheisen on syytä tarkastaa ennen katoamisilmoituksen tekoa se paikka tai ne paikat, joista henkilö viimeksi löytyi. (Poliisi 2010a.)

Poliisin työtä helpottaa, kun kadonneen henkilön läheinen antaa poliisille katoamisilmoituksen yhteydessä tarkat tiedot kadonneesta. Pyydettäviä tietoja ovat muun muassa kadonneen henkilötiedot (nimi, henkilötunnus, puhelinnumero ja osoite), vaatetus mahdollisimman tarkasti, mahdollinen kulkuväline tarkasti kuvattuna, henkilön ikä, pituus, paino, hiusten väri, pituus ja muoto, silmien väri, mahdolliset silmälasit sekä tatuoinnit ja muut huomiota herättävät erityispiirteet. Poliisi myös haluaa kadonneesta mahdollisimman tuoreen valokuvan. Läheisen kannattaa kertoa poliisille kadonneesta kaikki muutkin sellaiset tiedot, joilla voi olla merkitystä etsinnöissä. Tällaisia tietoja ovat esimerkiksi henkilön mielentila, terveydentila, tausta ja rahavarat. Läheisten jo suorittamista etsinnöistä on aina ilmoitettava poliisille etsintöjen laajuus ja etsityt alueet. (Poliisi 2010a.)

Suurin osa kadonneista löytyy vuoden kuluessa siitä, kun katoamisilmoitus on tehty. Kadoksiin jää kuitenkin vuosittain Suomessa noin 20 - 40 henkilöä. (Ilkka 2010.) Jos katoamisilmoituksen tehnyt henkilö löytää kadonneen ennen poliisia tai muuta pelastushenkilökuntaa tai kadonnut palaa itse kotiin, asiasta pitää ilmoittaa välittömästi poliisille (Poliisi 2010a).

3.1 Katoamisilmoitusten määrä Suomessa

Suomessa poliisi saa ilmoituksia kadonneista henkilöistä vuosittain noin 8 000 - 9 000 kappaletta. Näistä suurin osa koskee muutaman tunnin ajan kadoksissa olevia ihmisiä eli heitä, joista tuttavat ovat huolissaan, jos he eivät ole löytäneet läheistään heti. Näistä poliisin tehtävärekisteriin kirjattavista 8 000 - 9 000 tapauksesta varsinaisia katoamisilmoituksia eli sekalaisilmoituksia (S-ilmoitus) on suunnilleen viidesosa eli noin 2 000 kappaletta. Tämä tarkoittaa sitä, että Suomessa tehdään keskimäärin 5,4 katoamisilmoitusta päivässä. S-ilmoitus tehdään yleensä silloin, kun henkilö on ollut kadoksissa useita päiviä. (Turun Sanomat 2002; Ilkka 2010.) Taulukossa 1 kuvataan niitä toimenpiteitä, joihin ilmoitusten perusteella ryhdyttiin vuonna 1994.

Taulukko 1 Kadonneita henkilöitä koskevien hälytysilmoitusten aiheuttamat toimenpiteet (Pajuoja & Salminen 1996, 24)

Suoritteen laatu	Suoritemäärä
95 Ilmoitettu partiolle tarkkailuun	1721
94 Tehtävä peruutettu	1341
90 Ei tavattu	833
99 Muu toimenpide	768
89 Hoidettu paikalla	767
84 Partiota ei lähetetä paikalle	532
87 Toimitettu kotiin	498
86 Toimitettu sairaalaan	240
73 Tehty S-ilmoitus (katoamisilmoitus)	230
Muut suoritteet	379
Suoritteita koko maassa	7309

Taulukosta 1 selviää, että suurin osa ilmoituksista on johtanut siihen, että asia on ilmoitettu partiolle tarkkailuun. Tämä onkin hyvin tyypillinen alkutoimenpide kadonneen henkilön tapauksessa. Tehtävän peruuttaminen on myös yleinen toimenpide. Useinkin esimerkiksi omaiset löytävät kadonneen nopeasti ja poliisi ei tarvitse ryhtyä toimenpiteisiin ollenkaan. Vuonna 1994 varsinaisia ka-

toamisilmoituksia tehtiin yhteensä 230 kappaletta. (Pajuoja & Salminen 1996, 25 - 26.)

Vuonna 1994 kadonneita henkilöitä koskevia hälytysilmoituksia saapui poliisille eniten Helsingin kaupungin alueelta (1 883 kappaletta). Jussi Pajuoja ja Markku Salminen pitävät kirjassaan Kadonneet henkilöt tähän syynä suurta, yhtenäistä kaupunkialuetta. Seuraavaksi eniten ilmoituksia saapui Suomen pohjoisista ja itäisistä lääneistä. Näiden alueiden ilmoitusten suurta määrää selittävät metsämaastoissa tapahtuvat eksymiset. Useimmat hälytysilmoitukset koskivat pieniä lapsia ja vanhuksia. (Pajuoja & Salminen 1996, 20 - 22.)

Katoamisilmoitusten määrä on Suomessa kasvanut rajusti viime vuosituhaten loppuvuosikymmeniin verrattuna. Keskusrikospoliisin rikosylikomisario Tero Haapalan mukaan tämä johtuu etenkin nykyisestä kännykkäaikakaudesta, jona ihmiset huolestuvat nopeasti, jos läheistä ei tavoiteta kotoa tai puhelimitse. Ilmoitusten määrän kasvu ei siis Haapalan mukaan kerro niinkään oikeiden katoamistapausten lisääntymisestä. (Ilkka 2010.)

Tärkeää on huomioida, että useimmiten hälytystehtävät kohdistuvat lasten ja vanhusten etsintään. Sekä pienet lapset että vanhukset eivät useinkaan pysty huolehtimaan itsestään, joten heidät pyritään löytämään välittömästi. Tällöin asia ei välttämättä ikinä etene varsinaiseen katoamisilmoitukseen saakka. Käytännön poliisityössä nämä tapaukset ovatkin paljon merkittävämmässä asemassa kuin esimerkiksi varsinaisten katoamisilmoitusten määrittämät tapaukset. (Pajuoja & Salminen 1996, 26.)

3.2 Kansainvälinen kuulutus

Kansainvälinen kuulutus kadonneesta tehdään noin kahden viikon kuluessa. Rikosylikomisario Tero Haapalan mukaan tällaisen kuulutuksen tehokkuus riippuu siitä, joutuuko kadonnut henkilö tekemisiin toisen valtion poliisin kanssa. Jos ei joudu, kuulutus on tehoton. (Ilkka 2010.) Haapalan mukaan Pohjoismaat vaihtavat paljon keskenään tietoja kadonneista henkilöistä ja vainajista. Myös

yhä useammin muiden maiden poliisiviranomaiset tekevät kyselyjä Suomen viranomaisille. (Iltasanomat 2011.)

3.3 ETSH-rekisteri ja ETSI-rekisteri

ETSH-rekisteri on etsintäkuulutusten historiarekisteri. Rekisteristä löytyvät tiedot niistä henkilöistä, joista on tehty etsintäkuulutus, mutta tehdyt etsintäkuulutukset on myöhemmin peruutettu ja poistettu. Kun kadonnut henkilö on ETSH-rekisterissä, hänet on löydetty joko elävänä tai kuolleen. ETSI-rekisteri puolestaan on poliisin valtakunnallinen etsintäkuulutusrekisteri, johon merkitään voimassa olevat etsintäkuulutukset. ETSI-rekisteriä voidaan pitää enemmänkin kuolleiden rekisterinä, koska rekisterissä kauan aikaa olevat henkilöt ovat suurella todennäköisyydellä kuolleita, kun taas ETSH-rekisterissä olevat henkilöt ovat useimmiten löytyneet elossa. (Pajuoja & Salminen 1996, 28, 51.)

Vuonna 1994 ilmoituksia kadonneista henkilöistä saapui poliisille 658 kappaletta. ETSH-rekisterissä kadonneiksi ja myöhemmin löytyneiksi henkilöiksi näistä merkittiin 620 ihmistä. Pajuoja ja Salminen tutkivat näistä 200 tapausta. (Pajuoja & Salminen 1996, 30.) Vaikka alla olevat tutkimustulokset ovatkin vuosilta 1994 - 1995, ne voisivat varmasti hyvin kuvata myös nykytilannetta.

Yllä mainituista tapauksista kadonneista, mutta sittemmin joko elävänä tai kuolleen löydetyistä henkilöistä vuonna 1994 noin kaksi kolmasosaa oli miehiä ja hieman yli yksi kolmasosa naisia. Iältään nämä henkilöt olivat nuorempia kuin väestö keskimäärin vuonna 1994. Heistä 96 % oli suomalaisia ja loput 4 % ulkomaalaisia. Suurin osa ETSH-rekisterin henkilöistä löydettiin elossa. Ainoastaan 13 % löytyi kuolleen ja 3 %:ssa puuttui tieto asiasta. Kuolleista arviolta noin puolet oli tehnyt itsemurhan. Useissa tapauksista kuolinsyynä olivat myös muun muassa sairauskohtaukset ja paleltumiset. Vain yhdessä tapauksessa oli kyse henkirikoksesta. Yli puolet ETSH-rekisterin tapauksista vuonna 1994 koski mielenterveyden häiriöistä kärsiviä ja alle 18-vuotiaita. Vanhuksia ja vammaisia oli 9 %. Tämä kuvastaa Pajuojan ja Salmisen mielestä sitä, että useinkin kadonneita, mutta myöhemmin löytyneitä henkilöitä leimaa kykenemättömyys suoriutua hyvin itsenäisesti. (mts. 31 - 32, 34 - 35, 43.)

Pajuoja ja Salminen tutkivat myös ETSI-rekisterin tietoaaineistoa vuosilta 1980 - 1995. Aineisto poimittiin 25.9.1995, jolloin tapauksia oli rekisterissä 311 kappaletta. Tutkimusta varten tästä määrästä vähennettiin 40 Interpolin kautta tullutta katoamisilmoitusta ja 10 Estonian uhria. ETSI-rekisterissä etsintäkuulutetuista henkilöistä oli mainitulla aikavälillä miehiä 79 % ja naisia loput 21 %. Pajuoja ja Salminen vertasivat näitä lukuja ETSI-rekisterin tietoihin ja saivat tulokseksi sen, että kateisiin jääneistä miesten osuus on selvästi suurempi kuin ETSI-rekisterin tapauksissa. Lähtään edelleen kateissa olevat henkilöt eroavat ETSI-rekisterin tiedoista, sillä ETSI-rekisterin henkilöt edustivat eniten 15 - 24-vuotiaita, kun taas ETSI-rekisterin kadonneet painottuivat 25 - 44-vuotiaisiin. (Pajuoja & Salminen 1996, 49 - 50.)

ETSI-rekisterissä myös ulkomaalaisia oli huomattavasti enemmän kuin ETSI-rekisterissä. Ulkomaalaisia oli kadonneista yhteensä 17 %. Syynä tähän Pajuoja ja Salminen pitävät sitä, että kadonneista ulkomaalaisista osa on ollut turvapaikan hakijoita, jotka eivät ole viihtyneetkään Suomessa, vaan he ovat siirtyneet toiseen maahan tai hakija on osannut ennustaa kielteisen päätöksen hakemukselleen ja poistunut maasta ilmoittamatta siitä viranomaisille. Huomattava osa kadonneista ulkomaalaisista on myös Suomen kautta länteen loikanneita. He eivät siis välttämättä ole oikeasti kadoksissa, mutta ovat silti jääneet ETSI-rekisterin tilastoihin. (mts. 50 - 51.)

Melkein puolet ETSI-rekisterin henkilöistä on varmasti tai erittäin todennäköisesti hukkuneita tai itsemurhan tehneitä. ETSI-rekisterissä oli erityisen paljon vesillä kadonneita ihmisiä. Tämä selittyy sillä, että vesistöistä ruumiita ei useinkaan löydetä. ETSI-rekisterissä oli hyvin vähän mielenterveyden häiriöstä kärsiviä, mikä viittaa siihen, että nämä henkilöt karkailevat mielisairaaloista, mutta heidät useimmiten löydetään ja tapaus siirretään ETSI-rekisteriin. ETSI-rekisterissä alaikäisiä oli paljon vähemmän kuin ETSI-rekisterissä. Tämä viittaa edellä mainittuun karkailuongelmaan. Henkirikosten uhrien määrää on Pajuojan ja Salmisen mukaan vaikea arvioida, koska ruumiita ei ole löydetty. He kuitenkin veikkaavat mahdollisten henkirikosten uhrien määräksi noin 10 % ETSI-rekisterin tapauksista. (mts. 53, 62 - 63, 85.)

Kirjassaan Pajuoja ja Salminen tarkastelivat myös katoamisen ja ilmoituksen teon välistä aikaa ja ilmoituksen tekijää sekä ETSI-rekisterin että ETSI-rekisterin tapauksissa. Suurin ero näiden kahden rekisterin välillä oli se, että ETSI-rekisterissä oli pidempi ilmoitusviive. Toinen merkittävä ero oli se, että ETSI-rekisterin tapauksissa useimmiten ilmoittajana toimi kadonneen lähiomainen, puoliso tai mielisairaalan henkilökunta (noin 90 % tapauksista). ETSI-rekisterissä nämä henkilöt toimivat ilmoittajina alle 60 % tapauksista. Muiden ilmoittajien (esimerkiksi laivojen henkilökunnan, rajavartioston ja matkanjärjestäjien) osuus oli suuri. Pajuoja ja Salminen tulkitsevat tämän niin, että kadoksiin jäävät henkilöt ovat usein sellaisia, joilla on vähän sosiaalisia kontakteja. Tällöin katoamistapauksesta ilmoittaminen kestää kauan ja tämän takia kadonneen henkilön löytäminen on vaikeaa. (Pajuoja & Salminen 1996, 118 - 120.)

4 KADONNEEN HENKILÖN ETSINTÄ

Suomessa kadonneita henkilöitä etsii pääasiassa poliisi. Poliisin etsintä keskittyy sisämaahan ja sisävesialueille. Poliisi voi siirtää maastoetsinnän tai sen osan rajavartiolaitoksen, puolustuslaitoksen yksikön tai koulutetun vapaaehtoisjärjestön suoritettavaksi. Tällöin kokonaisvastuu etsinnöistä eli yleisjohto jää kuitenkin edelleen poliisille. Merialueilla etsinnöistä vastaa rajavartiolaitos. Poliisin apuna toimii usein myös Vapaaehtoinen pelastuspalvelu (Vapepa). Poliisilain valtuuttamana poliisi voi myös määrätä kenet tahansa tehtävään kykenevän 18 - 54-vuotiaan henkilön avustamaan poliisia kadonneen henkilön etsimisessä. (Hankilanoja & Toivanen 2006; Poliisi 2010b.) Alla kuvataan tarkemmin poliisin toimintaa kadonneen henkilön etsijänä ja kerrotaan muista tahoista, jotka voivat avustaa poliisia etsinnöissä.

4.1 Poliisi kadonneen henkilön etsijänä ja poliisitutkinta

Kun poliisi saa ilmoituksen kadonneesta henkilöstä, asiasta kirjataan S-ilmoitus poliisiasiainjärjestelmään (PATJA). Nimikkeeksi järjestelmään laitetaan ”Kadonnut henkilö”. S-ilmoitukseen syötetään kadonneen henkilön kuulutus, jolloin

pohditaan myös kansainvälisten kuulutusten tarve. Poliisiasiainjärjestelmään kadonneesta henkilöstä kirjataan muun muassa henkilötiedot, tuntomerkit, vaatetus ja muut tarpeelliset tiedot. S-ilmoitus pysyy järjestelmässä avoinna niin kauan, kunnes kadoksissa ollut henkilö löytyy. Jos poliisi epäilee tapauksessa rikosta, S-ilmoitus päätetään ja tilalle laaditaan rikosilmoitus. (Hankilanoja & Toivanen 2006.)

Poliisilla on poliisiasetuksen perusteella etsintävelvollisuus, eli sillä on velvollisuus ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin kadonneen tai onnettomuuden uhriksi joutuneen henkilön löytämiseksi. Poliisilla on myös poliisitutkinnan toimittamisvelvollisuus, eli sen on suoritettava tutkinta katoamisen selvittämiseksi sille tehdyn ilmoituksen tai muun erityisen syyn perusteella. (Hankilanoja & Toivanen 2006.) Tavoitteena poliisin suorittamassa etsinnässä on alkuvaiheessa kadonneen nopea löytäminen ja tämän hengen sekä terveyden turvaaminen. Kun aikaa kuluu enemmän, poliisin työn tavoite siirtyy pikkuhiljaa kohti vainajan etsintää. (Pajuoja & Salminen 1996, 105.) Hyviä esimerkkitapauksia poliisin konkreettisesta työstä kadonneen henkilön etsinnässä löytyy Jussi Pajuojan ja Markku Salmisen kirjasta Kadonneet henkilöt.

Jos kadoksissa oleva henkilö on lapsi, vanhus tai kadonneella on sairaus, joka estää hänen kykynsä huolehtia itsestään tai on oletettavaa, että henkilö on joutunut hengenvaaraan, onnettomuuteen tai rikoksen uhriksi, poliisi käynnistää tutkinnat ja kadonneen henkilön etsinnän välittömästi katoamisilmoituksen saatuaan. Poliisi ottaa huomioon etsintöjen käynnistämisen kiireellisyyttä arvioidessaan myös erilaiset olosuhteet, kuten esimerkiksi vallitsevat sääolot ja vuodenajan. Jotta poliisi voisi käynnistää etsinnät mahdollisimman tehokkaasti, se ilmoittaa välittömästi etsintään varautumisesta etsintään osallistuville viranomaisille ja vapaaehtoisille. (Hankilanoja & Toivanen 2006.)

Kun kadonneen henkilön etsintään osallistuva ilmoittautuu etsintöihin, hänen nimensä ja etsinnän aloitusaika kirjataan ylös. Kun etsinnät päätetään, poliisin tehtävänä on varmistaa, että kaikki etsintään osallistuneet saavat tiedon etsinnän päättymisestä. Etsijöiden poistuessa paikalta heidän poistumisaikansa merkitään ylös. Poliisi järjestää etsintöjen päättymisen jälkeen palautetilaisuu-

den, jossa käydään läpi etsinnän tapahtumat. Tilaisuudessa kirjataan myös tulevia tehtäviä varten ylös ne asiat, jotka tarvitsevat vielä kehittämistä ja ne seikat, jotka olivat onnistuneita. (Hankilanoja & Toivanen 2006.)

4.1.1 Poliisin ja poliisia avustavan henkilön valtuudet

Poliisin toimivaltuudet kadonneen henkilön etsinnässä on määritelty poliisilain (493/1995) 15 §:ssä seuraavasti:

Poliisimiehellä on oikeus henkilön auttamiseksi, kadonneen löytämiseksi tai kuoleman selvittämiseksi päästä asuntoon tai muuhun paikkaan ja suorittaa siellä tarvittava etsintä, jos on syytä epäillä henkilön olevan hengen tai terveyden vaarassa tai joutuneen rikoksen tai onnettomuuden uhriksi taikka hänen voidaan muutoin olettaa olevan välittömän avun tarpeessa tai kuolleena.

Poliisilain (493/1995) 17 §:n valtuuttamana poliisi voi käyttää voimakeinoja esimerkiksi huoneen tai säilytyspaikan avaamiseen, kun kadoksissa olevaa henkilöä etsitään. Poliisin on avaamisen jälkeen huolehdittava avatun paikan sulkeamisesta sopivalla tavalla. Poliisilla on samaisen lain 35 §:n ja 36 §:n mukaan oikeus saada tapaukseen liittyviä tietoja viranomaisilta, yksityisiltä yhteisöiltä sekä myös yksityisiltä henkilöiltä.

Poliisilain (493/1995) 45 a §:n mukaan etsintätehtävää johtava poliisimies voi tehdä päätöksen siitä, että etsintöjen apuna käytetään vapaaehtoisjärjestöjä. Sama pykälä määrittää myös sen, että vapaaehtoisjärjestöjä voidaan käyttää myös muissa sellaisissa avustustehtävissä, joihin ei sisälly huomattavaa julkisen vallan käyttöä. Tällaisissa tapauksissa päätöksen vapaaehtoisjärjestöjen käytöstä tekee päällystöön kuuluva poliisimies.

Kuten jo aiemmin on todettu, jokainen vähintään 18 ja enintään 54 vuotta täyttänyt henkilö on velvollinen avustamaan poliisia kadonneen henkilön etsinnässä, mikäli päällystöön kuuluva poliisimies näin määrää. Avustamisvelvollisuutta ei kuitenkaan ole, jos henkilön terveydentilan tai muun erityisen syyn perusteella avustamiseen velvoittaminen olisi kohtuutonta. Tämän lisäksi yksityishenkilöiden sekä myös yhteisöjen on päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyk-

sestä annettava poliisille korvausta vastaan käytettäväksi kohtuullisessa määrin erilaisia teknisiä välineitä ja tarvikkeita. (Poliisilaki 493/1995, 45 §.) Jos henkilö kieltäytyy avustamisvelvollisuudesta ilman laillista syytä, hän voi saada rangaistuksen joko niskoittelusta poliisia vastaan tai joissakin tapauksissa hänet voidaan tuomita pelastustoiminnan laiminlyönnistä (Hankilanoja & Toivanen 2006).

Myös poliisia avustavalla henkilöllä on tiettyjä valtuuksia. Laki määrittää avustavan henkilön valtuudet seuraavasti:

Henkilöllä, joka poliisimiehen pyynnöstä avustaa tätä virkatehtävän suorittamisessa, on tällöin oikeus poliisimiehen ohjeiden mukaisesti käyttää sellaisia poliisimiehelle kuuluvia valtuuksia, jotka poliisimies toimivaltansa rajoissa osoittaa. Oikeudesta käyttää voimakeinoja on kuitenkin voimassa, mitä 27 §:n 3 momentissa säädetään. (Poliisilaki 493/1995, 46 §.)

Sillä, joka poliisimiehen pyynnöstä tai tämän suostumuksella tilapäisesti avustaa poliisimiestä tilanteessa, jossa on välttämätöntä turvautua sivullisen voimakeinoapuun erittäin tärkeän ja kiireellisen poliisin virkatehtävän suorittamisessa, on oikeus poliisimiehen ohjauksessa sellaisten välttämättömien voimakeinojen käyttämiseen, joihin poliisimies toimivaltansa nojalla hänet valtuuttaa (Poliisilaki 493/1995, 27 §).

Poliisia avustava henkilö on oikeutettu kohtuulliseen palkkioon avustustyön aiheuttamista välittömistä kustannuksista. Korvauksen maksaa valtio. Jos avustaja joutuu tehtävässään tapaturmaan, hän voi saada korvausta valtiolta samojen perusteiden mukaan kuin työtapaturmastakin, jollei tapaturman uhri ole muutoin oikeutettu tapaturmavakuutuslain tai sotilasvammalain mukaiseen korvaukseen. Myös sivullinen henkilö voi saada valtiolta korvausta niistä välittömistä kustannuksista, joita poliisin pakkotoimenpiteet ovat hänelle aiheuttaneet. Sivulliselle henkilölle maksettavista korvauksista päätettäessä otetaan huomioon sivullisen henkilön oman toiminnan tai laiminlyönnin vaikutus vahingon syntymiselle. (Poliisilaki 493/1995, 47 §.)

4.1.2 Poliisitutkinta

Poliisitutkinnalla tarkoitetaan poliisin suorittamaa muuta tutkintaa kuin rikoksen esitutkintaa (Poliisilaki 493/1995, 37 §). Poliisi aloittaa poliisitutkinnan kadonneen henkilön tapauksessa silloin, kun etsittävää ei löydy välittömin toimenpi-

tein. Tutkinta voidaan aloittaa hyvinkin nopeasti (esimerkiksi silloin, kun kateissa on henkilö, joka on kyvytön huolehtimaan itsestään), mutta viimeistään se aloitetaan kahden viikon kuluessa siitä, kun poliisi on saanut katoamisilmoituksen. Poliisitutkinnassa on tarkoitus selvittää muun muassa kadonneen henkilön varojen käyttö, henkilön vaatetus ja mukana olevat tavarat sekä sairaudet, jotka ovat voineet johtaa katoamiseen sekä itsetuhohakuisuus. Esitutkinnaksi poliisitutkinta muuttuu silloin, kun poliisitutkinta antaa olettaa, että katoamiseen liittyy rikos. Tällöin asiasta tehdään ilmoitus Keskusrikospoliisille. (Hankilanoja & Toivanen 2006.)

Poliisitutkinnassa otetaan teknisiä näytteitä, joita voidaan käyttää tutkinnassa ja henkilön tunnistamisessa. Tutkinnassa määritetään kadonneen henkilön DNA-tunniste. Sitä varten poliisi voi ottaa näytteitä etsittävän henkilön erilaisista harjoista ja muista esineistä, joihin kadonnut on koskettanut tai joihin on jäänyt muuta kadonneesta henkilöstä peräisin olevaa solukkoa. Tärkeitä tietoja poliisille ovat myös kadonneen veriryhmä, erilaiset leikkaukset, vammat ja arvet sekä hampaiden yksilöintitiedot. Kadonneen henkilön omaiset ja läheiset ovat tutkinnassa todistajia, joten heillä on aina velvollisuus pysyä totuudessa. (Hankilanoja & Toivanen 2006.)

Poliisilla on mahdollisuus käyttää pakkokeinoja tutkintansa turvaamiseksi. Poliisilain (493/1995) 39 §:ssä säädetään pakkokeinojen käytöstä seuraavasti:

Poliisimiehellä on oikeus poliisitutkinnan suorittamiseksi päästä paikkaan tai alueelle, jossa tutkinnan kohteena oleva tapahtuma on sattunut, tarkastaa esineitä tai asiakirjoja, joilla voi olla merkitystä tutkinnan suorittamiselle, ja tehdä tutkinnan suorittamiseksi tarvittavia kokeita sekä irrottaa ja ottaa tutkimuksia varten tarvittavia näytteitä. Toimenpiteen edellytyksenä on lisäksi, että sillä voidaan perustellusti olettaa olevan tärkeä merkitys asian selvittämisessä.

4.2 Rajavartiolaitos ja puolustusvoimat

Kuten on jo aiemmin todettu, rajavartiolaitos vastaa kadonneen henkilön etsinnästä merialueilla. Rajavartiolaitos onkin johtava meripelastaja ja merialueiden lainvalvontaviranomainen. Kadonneiden etsinnän lisäksi rajavartiolaitoksen meripelastus kattaa muun muassa merihätään joutuneiden laivojen ja veneiden

pelastuksen, sairaankuljetukset sekä meriympäristövahinkojen torjunnan ja onnettomuuksien ennaltaehkäisy. Merialueiden valvonta- ja pelastustehtävien lisäksi muita rajavartiolaitoksen työtehtäviä ovat esimerkiksi rajavalvonta, rajatarkastukset, rikostorjunta, kansainvälinen yhteistyö ja maanpuolustus. (Rajavartiolaitos 2010.)

Suomen puolustusvoimat jakaantuu maavoimiin, merivoimiin ja ilmavoimiin. Puolustusvoimien päätehtävinä ovat muun muassa Suomen sotilaallinen puolustaminen, muiden viranomaisten tukeminen sekä osallistuminen kansainväliseen kriisinhallintaan. (Puolustusvoimat 2010.)

Laki puolustusvoimien virka-avusta poliisille säätää nimensä mukaisesti puolustusvoimien avunantovelvollisuudesta. Jos poliisin omat voimavarat eivät riitä tehtävän suorittamiseen tai jos tehtävä vaatii poliisilta puuttuvaa erityishenkilöstöä tai erikoisvälineistöä, puolustusvoimat on velvollinen antamaan poliisille virka-apua. Puolustusvoimien virka-apu keskittyy henkilöiden etsimiseen ja kiinniottamiseen, paikan ja alueen eristämiseen ja tutkimiseen, liikenteen ohjaamiseen, henkilöiden ja omaisuuden tilapäiseen suojelemiseen sekä muihin tehtäviin, joissa tarvitaan puolustusvoimien erikoishenkilöstöä tai -välineistöä. (Laki puolustusvoimien virka-avusta poliisille 781/1980, 1 § - 2 §.) Puolustusvoimilla on siis tärkeä merkitys kadonneen henkilön etsinnässä, koska siltä poliisi voi saada erityisapua kadonneen löytämiseksi ja pelastamiseksi.

4.3 Vapaaehtoinen pelastuspalvelu

Vapaaehtoinen pelastuspalvelu eli Vapepa on auttajien verkosto, joka koostuu nykyään 50 järjestöstä. Mukana olevia valmiusjärjestöjä ovat muun muassa Autoliitto, Maanpuolustuskoulutusyhdistys, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Sukeltajaliitto, Suomen Lentopelastusseura, Suomen Meripelastusseura, Suomen Pelastuskoiraliitto, Suomen Punainen Risti, Suomen Rauhanturvaajaliitto ry, WWF ja uusimpana tulokkaana Suomen Kylätoiminta ry. Noin 20 000 vapaaehtoista ja noin 1 200 hälytysryhmää on mukana Vapepan toiminnassa. (Vapaaehtoinen pelastuspalvelu 2010a; 2010b.)

Vapaaehtoista pelastuspalvelua koordinoi Suomen Punainen Risti yleisen vapaaehtoisen pelastustoiminnan osalta. Vapepa kouluttaa vapaaehtoisia esimerkiksi kadonneen henkilön etsintöihin. Kadonneiden etsintätöiden lisäksi koulutettujen vapaaehtoisten toimintaan kuuluvat muun muassa ensiavun antaminen loukkaantuneille sekä majoituksen, vaatetuksen ja henkisen tuen antaminen onnettomuuksien uhreille. (Vapaaehtoinen pelastuspalvelu 2010a.) Taulukossa 2 kuvataan Vapepan vuoden 2010 valmiustietokannan hälytyksiä.

Taulukko 2 Valmiustietokannan hälytykset vuonna 2010 (Vapaaehtoinen pelastuspalvelu 2010c)

Alueet	Hälytysten määrä	Autettuja henkilöitä	Auttajia yhteensä	Henkilötyötunnit
Helsinki-Uusimaa	73	134	613	1831
Häme	16	17	250	756
Kaakkois-Suomi	16	9	206	422
Lappi	4	4	33	147
Länsi-Suomi (Keski-S)	12	20	124	631
Oulu	33	45	804	5835
Satakunta	5	9	117	282
Savo-Karjala	24	121	599	2452
Varsinais-Suomi	25	28	336	1121
Österbotten ja Pohjanmaa	5	6	125	15
Åboland	0	0	0	0
Åland	0	0	0	0
Yhteensä	213	393	3207	13492

Taulukko 2 osoittaa sen, että Vapaaehtoinen pelastuspalvelu toimii koko maassa. Vuonna 2010 Vapepa sai eniten hälytyksiä alueella Helsinki-Uusimaa, jossa oli myös eniten autettuja henkilöitä. Eniten auttajia oli kuitenkin Oulun alueella.

Vapaaehtoisen pelastuspalvelun yleisin tehtävä on kadonneen ihmisen etsintä. Poliisi johtaa etsintöjä maa- ja sisävesialueilla. Merialueilla etsintää johtaa raja-

vartiolaitos. Etsinnöissä vapaaehtoiset luonnollisesti pyrkivät löytämään ja pelastamaan kadonneen henkilön, mutta he myös pitävät huolta kadonneen omaisista ja läheisistä. (Vapaaehtoinen pelastuspalvelu 2010d.) Vapepaa voidaan käyttää apuna myös esimerkiksi liikenneonnettomuuksissa ja erilaisissa ympäristökatastrofeissa (Vapaaehtoinen pelastuspalvelu 2010a).

Kaksi erittäin tärkeää Vapepan toiminnassa mukana olevaa valmiusjärjestöä ovat Suomen Lentopelastusseura ja Suomen Meripelastusseura. Suomen Lentopelastusseura eli SLPS ry koordinoi Vapaaehtoisessa pelastuspalvelussa vapaaehtoista lentopelastusta. Suomen Meripelastusseura koordinoi puolestaan vapaaehtoista meri- ja järvipelastusta. (Vapaaehtoinen pelastuspalvelu 2010a.)

5 KADONNEEN HENKILÖN OMAISET JA LÄHEISET

Ihmisen katoaminen on aina suuri tragedia kadonneen henkilön omaisille ja muille läheisille. Useimmiten etsittävä löytyy melko nopeasti, mutta joskus omaisen löytyminen vie paljonkin aikaa tai hän voi jäädä jopa pysyvästi kadoksiin. Jos esimerkiksi kadoksissa oleva henkilö on jättänyt itsemurhaviestin ja häntä ei heti löydetä, omaiset alkavat syyttää itseään tapahtuneesta. Omaiset voivat myös joutua paniikkiin, jolloin heiltä ei saada etsinnöissä tarvittavia tietoja. (Vantaan Lauri 2000.) Tässä luvussa esitellään muutama yhdistys, joista kadonneiden omaiset ja läheiset voivat saada vertaistukea suruunsa.

5.1 Kadonneen Omaiset ry

Kadonneiden omaiset perustivat vuonna 2007 yhdistyksen, jonka tarkoituksena on antaa vertaistukea ja sitä kautta lievittää omaisten ja läheisten hätää ja ahdistusta, kun oma läheinen on kadonnut. Yhdistys tarjoaa keskusteluapua ja omaisten on mahdollisuus tavata toisiaan. Yhdistyksen Internet-sivuilta löytyy myös tietoa kadonneista henkilöistä ja jäsenillä on oma keskustelupalsta. (Kadonneen Omaiset ry 2010.)

5.2 Huoma - Henkirikoksen uhrien läheiset ry

Osa kadonneista on joutunut henkirikoksen uhriksi. Kadonneen omaisilla saat-
taa olla aavistus tästä tai he saattavat tietää kadonneen kohtalon, vaikka häntä
ei olekaan löydetty. Huoma eli Henkirikoksen uhrien läheiset ry tarjoaa tukea
henkirikoksen myötä läheisensä menettäneille. Yhdistyksen tarkoituksena on
auttaa läheisiä selviytymisessä ja elämään surun kanssa. Huomalla on säännöl-
lisesti kokoontuvia vertaisryhmiä Kotkassa, Oulussa, Porissa ja Rovaniemellä.
Epäsäännöllisesti kokoontuvia vertaisryhmiä on Joensuussa, Jyväskylässä,
Kokkolassa, Kuopiossa, Mikkelissä ja Seinäjoella. (Huoma - Henkirikoksen uh-
rien läheiset ry 2010.)

5.3 Surunauha - Itsemurhan tehneiden läheiset ry

Kadoksissa oleva henkilö on voinut päätyä tekemään itsemurhan. Joissakin
tapauksissa kadonneen omaisilla saat-
taa olla aavistus tai tieto tästä esimerkiksi
kadonneen henkilön jättämän itsemurhaviestin perusteella. Surunauha eli Itse-
murhan tehneiden läheiset ry antaa vertaistukea näissä ikävissä tapauksissa
kadonneen läheisille. Surunauha ry on vuonna 1997 perustettu järjestö ja sen
yksi tärkeimmistä päämääristä on itsemurhien ennaltaehkäiseminen. Järjestö
pitää muun muassa yllä vertaistukiryhmiä, vertaistukipuhelinta, järjestää vuosit-
tain jäsentapaamisen, julkaisee jäsentiedotteita ja järjestää yleisötapauksia.
(Surunauha - Itsemurhan tehneiden läheiset ry 2010.)

5.4 Kadonneet ihmiset

Facebook on saanut vuonna 2010 oman kadonneita henkilöitä koskevan sivus-
tonsa. Se kantaa nimeä Kadonneet ihmiset. Sivustolle kirjoitetaan ilmoituksia
sekä kuvauksia kadonneista henkilöistä, ja sivusto jakaa tietoa muun muassa
kadonneiden etsinnästä ja katoamisilmoituksesta. Sivustolla on myös linkki ad-
ressiin, jonka tarkoitus on toimia tulevaisuudessa lakialoitteena kadonneiden
löytämisen parantamiseksi. Kadonneet ihmiset -ryhmän tarkoituksena on suosi-
tun sosiaalisen median kautta verkostoitumalla nopeuttaa kadonneiden ihmisten
löytymistä. (Facebook 2010.)

6 KATOAMISEN OIKEUSVAIKUTUKSET

Kun henkilö katoaa, hänet useimmiten löydetään suhteellisen nopeasti, joten katoaminen ei ehdi aiheuttaa ainakaan merkittäviä oikeusvaikutuksia, joista pitäisi huolehtia. Kuitenkin aina silloin tällöin ihminen jää kadoksiin pidemmäksi aikaa tai jopa pysyvästi. Tämä on erittäin raskas taakka kannettavaksi kadonneen henkilön omaisille ja muille läheisille. Heidän täytyy surunsa keskellä pysyä hoitamaan omat asiansa, mutta niiden lisäksi heidän pitää huolehtia kadonneen asioista niin kauan, kunnes hänet mahdollisesti löydetään ja jopa sen jälkeenkin. Tässä luvussa esitellään muutamia niistä oikeusvaikutuksista, joita henkilön pidempiaikainen katoaminen aiheuttaa sekä hänelle itselleen että hänen omaisilleen.

6.1 Edunvalvonta

Kun ihminen katoaa pidemmäksi aikaa, hänen taloudelliset asiansa sekä myös monet muut seikat jäävät muiden hoidettaviksi. Kadonneen asioita hoitamaan voidaan määrätä edunvalvoja. Edunvalvojana voi toimia joko yleinen tai yksityinen edunvalvoja. Yleinen edunvalvoja on valtion virkamies, joka tekee työkseen edunvalvojan tehtäviä. Yksityisenä edunvalvojana voi puolestaan toimia joku kadonneelle henkilölle läheinen ihminen, joka on sopiva hoitamaan tehtävää. Vaikka yksityisenä edunvalvojana toimiminen kuulostaisikin houkuttavalta, tehtävään suostumista on aina harkittava tarkkaan, sillä työ on usein haastavaa, aikaa vievää ja ammattitaitoa vaativaa. (Oikeusministeriö 2005a; Maistraatit 2011.)

Ilmoituksen kadonneen henkilön edunvalvonnan tarpeesta voi tehdä maistraatille kuka tahansa. Useinkin ilmoittajana toimii kadonneelle henkilölle läheinen ihminen, kuten aviopuoliso, vanhempi tai lapsi. Ilmoituksen saatuaan maistraatti tutkii edunvalvonnan tarpeen ja jos tarve osoittautuu todelliseksi, se tekee käräjäoikeudelle hakemuksen edunvalvojan määräämisestä. Kadonneen henkilön läheiset voivat toimittaa hakemuksen myös itse suoraan käräjäoikeudelle, mutta tällöinkin asia käy yleensä maistraatissa lausunnon saamista varten. Loppujen

lopuksi käräjäoikeus määrää edunvalvojan kadonneelle. (Oikeusministeriö 2005a; Maistraatit 2011.)

Edunvalvojan tehtävät ovat kadonneen henkilön edustajana monipuoliset. Hänen tehtävänä on puolustaa kadonneen henkilön eli päämiehensä kaikkia etuja, toimia päämiehensä luottohenkilönä ja huolehtia hänen asioistaan. Kadonneen henkilön tapauksessa edunvalvoja usein huolehtii päämiehensä omaisuudesta ja taloudellisista asioista. Omaisuudesta ja siitä kertyvästä tuotosta on pidettävä huolta siten, että ne tulevat päämiehen hyödyksi ja niitä voidaan käyttää hänen tarpeisiinsa. (Oikeusministeriö 2010.)

Edunvalvojan toimia valvovat maistraatit, joten edunvalvonnan on oltava aina asianmukaista. Kun yleinen tai yksityinen edunvalvoja aloittaa kadonneen henkilön edunvalvonnan, hänen ensimmäinen tehtävänsä on laatia maistraatille omaisuusluettelo, josta käy ilmi kadonneen henkilön varat sekä velat. Edunvalvojan tehtävänä on yleensä joka vuosi antaa maistraatille vuositili tarkastettavaksi. Vuositilistä pitää näkyä päämiehen varat, velat sekä tilikauden kaikki tapahtumat, jotta maistraatti voi tarkastaa, että kadonneen henkilön varoja on käytetty oikealla tavalla. Tarkastuksen yhteydessä maistraatti selvittää, ovatko edunvalvojan ottamat kulukorvaukset ja palkkiot suuruusluokaltaan oikeudenmukaiset. Maistraateilla on myös oikeus nimetä edunvalvojalle sijainen. Sijaista voidaan tarvita esimerkiksi silloin, kun edunvalvoja on jäävi suorittamaan jotain oikeustoimea tai jos edunvalvoja ei kykene ainakaan hetkeen hoitamaan tehtävänsä sairauden, matkan tai muun vastaavan syyn vuoksi. (Oikeusministeriö 2010.)

Edunvalvojalla on suhteellisen laaja oikeus tehdä oikeustoimia päämiehensä puolesta. Yleensä tärkeitä päätöksiä tehdessään edunvalvojan on kysyttävä päämiehensä mielipidettä asiasta, mutta kun kyseessä oleva päämies on kadonnut, mielipiteen saaminen on luonnollisesti mahdotonta. Edunvalvoja saakin aikailla vapaasti esimerkiksi maksaa päämiehensä laskuja, irtisanoa erilaisia sopimuksia, tehdä veroilmoituksia sekä pitää yhteyttä mahdollisiin päämiehen velkoihin. (Oikeusministeriö 2005a; 2010.)

Kaikista oikeustoimista edunvalvoja ei voi kuitenkaan tehdä päätöksiä yksin. Kadonneen henkilön kannalta tärkeisiin oikeustoimiin edunvalvojan täytyy pyytää lupa maistraatilta. Lupaa vaativat oikeustoimet on lueteltu holhoustoimesta annetussa laissa. Esimerkkeinä lupaa vaativista oikeustoimista voidaan mainita perinnöstä luopuminen, päämiehen omaisuuden panttaaminen, asunnon tai kiinteistön myyminen tai ostaminen, lainan ottaminen (pois lukien opintolaina), päämiehen lukuun elinkeinon harjoittamiseen ryhtyminen sekä metsän ja maa-ainesten myyminen. Edunvalvoja ei myöskään koskaan saa lahjoittaa pois päämiehensä omaisuutta. (Laki holhoustoimesta 442/1999, 32 §, 34 §.)

Edunvalvojan toimintaa valvova maistraatti voi myöntää luvan edellä mainittuihin oikeustoimiin, jos oikeustoimi on päämiehen edun mukainen. Luvan saanut oikeustoimi sitoo päämiestä. Mikäli edunvalvoja kuitenkin esimerkiksi luovuttaa kadonneen henkilön omaisuutta pantiksi ilman maistraatilta saamaansa lupaa, kyseinen panttaus ei sido päämiestä. Maistraatti voi kuitenkin jälkeempäin hyväksyä oikeustoimen edunvalvojan hakemuksesta. Yleensäkin päämiestä eivät sido sellaiset oikeustoimet, jotka edunvalvoja on tehnyt ilman kelpoisuutta. Edunvalvojalle voi syntyä tällaisissa tilanteissa vahingonkorvausvelvollisuus toista sopijapuolta kohtaan. (Laki holhoustoimesta 442/1999, 34 § - 36 §.)

Alla esitetyssä holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 29 §:ssä mainitaan erikseen sellaisista oikeustoimista, joita edunvalvoja ei saa päämiehensä puolesta tehdä.

Edunvalvojalla ei ole kelpoisuutta päämiehensä puolesta antaa suostumusta avioliittoon tai lapseksiottamiseen, tunnustaa isyyttä, hyväksyä isyyden tunnustamista, tehdä tai peruuttaa testamenttia eikä edustaa päämiestään muussa sellaisessa asiassa, joka on näihin rinnastuvien tavoin henkilökohtainen.

Saman lain 33 §:ssä keskitytään edunvalvojan oikeuteen toimia silloin, kun päämies on poissa oleva.

Poissa olevalle 10 §:n mukaisesti määrätty edunvalvoja ei saa ennen kuin kolme vuotta on kulunut siitä, kun viimeksi oli tietoa poissa olevasta, myydä hänen omaisuuttaan, ellei myyminen ole tarpeen velan maksamiseksi, pesän selvittämiseksi, omaisuuden turmeltumisen estämiseksi tai muusta vastaavasta syystä.

Tulevan omistajan oikeutta valvomaan 10 §:n nojalla määrätty edunvalvoja ei saa myydä valvontaansa uskottua omaisuutta, ellei siihen ole edellä mainittua syytä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu edunvalvoja saa edustaa perillistä tai testamentinsaajaa asiassa, joka koskee testamentin tiedoksiantamista tai moittimista, mutta hänellä ei ole kelpoisuutta tämän puolesta estää perillisen tai testamentinsaajan oikeuden vanhentumista.

Oikeustoimet, jotka poissa olevan tai tulevan omistajan oikeutta valvomaan määrätty edunvalvoja tekee määräyksensä nojalla, ovat päteviä, vaikka omaisuus menee muulle kuin sille, jota edustamaan hänet oli määrätty.

6.2 Avioliitto ja rekisteröity parisuhde

Kadonnut henkilö voi olla avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Puolison katoaminen ei suoraan vaikuta aviosuhteeseen, koska avioliittolain (234/1929) 3 §:n mukaan avioliitto purkautuu vain siinä tapauksessa, jos toinen puolisoista kuolee, puolisoista toinen julistetaan kuolleeksi tai puolisoille tuomiin avioero. Rekisteröityyn parisuhteeseen pätevät samat purkumahdollisuudet kuin avioliittoonkin. Avioero tunnetaan rekisteröidyssä parisuhteessa nimellä parisuhteen purkaminen tuomioistuimen päätöksellä ja siihen sovelletaan samoja sääntöjä kuin avioeroon. (Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001, 7 §.) Jos kadonneen kohtalosta ei tiedetä mitään, avioliitto tai rekisteröity parisuhde ei siis purkaudu pelkän katoamisen takia, vaan se jatkuu samalla tavalla kuin ennen katoamistakin.

On kuitenkin mahdollista, että kadonneen henkilön puoliso haluaa katoamisen aikana ottaa puolisostaan eron. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun puoliso on ollut kateissa jo pitkään, mutta kuolleeksi julistaminen ei ole vielä tullut ajankohtaiseksi. Avioeroa koskevan hakemuksen voivat tehdä puoliset yhdessä tai toinen puoliso yksin (Avioliittolaki 234/1929, 28 §). Katoamistapauksissa näistä vaihtoehtoista tulee kyseeseen toisen puolison yksinään tekemä hakemus. Lain mukaan tuomioistuimen on tällöin annettava toiselle puolisolle tilaisuus tulla kuulluksi asiassa, ja tämä kutsu sekä avioerohakemus pitää toimittaa hänelle tiedoksi. Avioeroon liittyvä harkinta-aika alkaa siitä, kun avioeroa koskeva hakemus on annettu tiedoksi toiselle osapuolelle. (Avioliittolaki 234/1929, 26 §, 28 §.)

Kun toinen puolisoista on kateissa, hakemuksen tiedoksianto on vaikeaa, sillä henkilön olinpaikkaa ei tiedetä eikä tiedetä myöskään, onko kyseinen henkilö edes enää elossa. Tavanomaiset tiedoksiantotavat, kuten esimerkiksi kirjeen lähettäminen postitse tai puhelintiedoksianto, eivät ole tarpeeksi tehokkaita tapoja tiedon perille saattamisessa, kun toinen puolisoista on kateissa. Tällaisissa tilanteissa tuomioistuin antaa asian tiedoksi kadonneelle kuuluttamalla, jotta avioeroa koskevassa asiassa voidaan aloittaa harkinta-aika (Oikeudenkäymiskaari 4/1734, 11 luku, 9 §). Alla oleva lakiteksti määrittelee sen, miten tiedoksianto toimitetaan kuuluttamalla.

Tiedoksianto toimitetaan pitämällä asiakirja liitteineen nähtävillä tuomioistuimen kansliassa ja julkaisemalla ilmoitus asiakirjan pääasiallisesta sisällöstä sekä siitä, missä tiedoksi annettavat asiakirjat ovat nähtävillä, virallisessa lehdessä jonkin kuukauden ensimmäisessä numerossa. Tuomioistuin voi julkaista ilmoituksen myös sanomalehdessä. Ilmoitus on viipymättä pantava nähtäville myös tuomioistuimen ilmoitustaululle.

Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse julkaista, jos tiedoksianto siinä asiassa on jo aikaisemmin toimitettu samalle tiedoksiannon vastaanottajalle 1 momentissa tarkoitetulla tavalla.

Tiedoksiannon katsotaan 1 momentissa tarkoitetussa tilanteessa tapahtuneen silloin, kun ilmoitus on julkaistu virallisessa lehdessä, ja 2 momentissa tarkoitetussa tilanteessa silloin, kun asiakirja on pantu nähtäville tuomioistuimen kansliassa. (Oikeudenkäymiskaari 4/1734, 11 luku, 10 §.)

Tiedoksiannon jälkeen alkaa kulua harkinta-aika. Kun harkinta-aikaa on kulunut vähintään kuusi kuukautta, tuomioistuin voi tuomita lopullisen avioeron. Vaatimus lopullisesta avioerosta on puolison esitettävä vuoden kuluessa harkinta-ajan alkamisesta. Jos puoliset ovat asuneet erillään keskeytyksettä viimeiset kaksi vuotta, avioeron saa heti ilman harkinta-aikaa. (Avioliittolaki 264/1929, 25 § - 26 §.)

6.3 Lapsen huolto

Joissakin ikävissä tapauksissa, kuten luonnononnettomuuksissa, voi käydä niin, että alaikäisen lapsen molemmat vanhemmat katoavat. Alaikäinen tarvitsee kuitenkin aina huoltajan, joka pitää hänestä huolen. Vanhempien ollessa kateissa lapsen huolto voidaan järjestää esimerkiksi siten, että lapsen huolto uskotaan

kadonneiden vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle uudelle huoltajalle. Tämä uusi huoltaja voi olla esimerkiksi lapsen sukulainen. (Oikeusministeriö 2005c; 2005d.)

Kun lapsen vanhemmat katoavat ja sosiaalilautakunta saa tiedon asiasta, se ottaa asian puheeksi lapselle läheisten ihmisten kanssa ja tarvittaessa tekee käräjäoikeudelle hakemuksen uuden huoltajan määräämiseksi. Katoamistapa-
uksessa hakemuksen voi laatia ainoastaan sosiaalilautakunta ja tällöin hakemusasia on maksuton. Lapsen asuinpaikan käräjäoikeus määrää lapselle tarvittaessa uuden huoltajan. Sitä valittaessa käräjäoikeuden pitää ottaa aina huomioon lapsen etu ja mahdollisuuksien mukaan pitää huomioida myös lapsen oma mielipide asiasta. Myös uuden huoltajan on oltava suostuvainen tulevaan rooliinsa. (Oikeusministeriö 2005d.)

Kun vanhemmat ovat kateissa, lapsen huollosta vastaa usein oheishuoltaja, joka toimii lapsen huoltajana kadonneiden vanhempien ohella. Tämä tarkoittaa sitä, että kadonneet vanhemmat ovat edelleen muodollisesti lapsen huoltajia, mutta oheishuoltaja saa kasvattaa lasta ja tehdä häntä koskevia päätöksiä samalla tavalla kuin oikeat vanhemmatkin. Kun lapsella on monta huoltajaa, heidän pitää lain mukaan tehdä lasta koskevat päätökset yhdessä. Tämä on kuitenkin mahdotonta silloin, kun lapsen oikeat vanhemmat ovat kateissa. Tällöin käräjäoikeus voi määrätä, että oheishuoltaja saa päättää kaikista lapsen huoltoon liittyvistä asioista yksin. Erittäin painavien syiden takia lapsen huolto voidaan määrätä kadonneiden vanhempien sijasta uudelle huoltajalle (sijaishuoltaja). Tällöin kadonneiden vanhempien huoltajuussuhde lapseen päättyy kokonaan. (Oikeusministeriö 2005d.)

Tärkeitä lakeja lapsen huollon järjestämisessä ovat laki lapsen huollosta ja ta-
paamisoikeudesta, laki holhoustoimesta, lastensuojelulaki sekä laki lapseksi-
otamisesta. Näitä lakeja voidaan soveltaa tilanteessa, jossa lapsen vanhemmat ovat kadonneet tai kun heidät on julistettu kuolleeksi. (Oikeusministeriö 2005c.)

6.4 Kadonneen henkilön sopimukset

Kadonnut henkilö on saattanut solmia elämänsä aikana monia erilaisia sopimuksia. Tällaisia mahdollisesti tehtyjä sopimuksia ovat esimerkiksi työsopimus, vuokrasopimus, avioehto, lainasopimus sekä erilaiset kauppasopimukset. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että toisen sopijapuolen kadotessa (tai kun hänet julistetaan kuolleeksi) sopimus ei useinkaan toteudu sillä tavalla kuin oli sovittu. Tällöin kyseessä on suoritushäiriö. Velkojalla saattaa olla tällaisessa suoritushäiriötilanteessa oikeus turvautua oikeussuojakeinoihin, joita ovat esimerkiksi vahingonkorvaus, hinnanalennus ja sopimuksen purkaminen. On kuitenkin mahdollista, että sopijapuolen katoamista voidaan pitää sellaisena suoristusesteenä, joka vapauttaa hänet suoritusvelvollisuudesta ainakin siihen saakka, kunnes hänet mahdollisesti löydetään. (Hemmo 2003, 109 - 111.)

Hemmon (2003, 147) mukaan tavallisimmat suoritushäiriöt ovat viivästys ja laativirhe. Katoamistapauksissa erityisesti viivästys on todennäköinen sopimusrikkomus. Kun sopijapuoli on kateissa, toisen osapuolen voi olla hyvin vaikeaa saada korvausta mahdollisesta sopimusrikkomuksesta, joten etenkin silloin, kun katoaminen kestää pitkään, sopimuksen purkaminen voi olla ainut sopiva tapa ratkaista hankala tilanne. Jos kyseessä on viivästys, toinen osapuoli voi antaa kadonneelle lisää aikaa suorituksen tekemiseksi, mutta jos kadonnutta henkilöä ei löydetä annetussa kohtuullisessa lisäajassakaan, sopimuksen saa purkaa. Jos purkaminen osoittautuu oikeudettomaksi, elossa löytymisen jälkeen kadoksissa olleella henkilöllä on oikeus vaatia sopimuksen jatkamista tai hän voi hyväksyä sopimuksen purkamisen ja vaatia vahingonkorvausta. (Hemmo 2003, 357, 363.)

Kadoksissa oloa on voitu pitää luontoissuoritusvastuusta vapauttavana suoristusesteenä, mutta kadonneen henkilön löytyminen elossa voi merkitä sopimuksen jatkumista ja täten löytyneelle sopijapuolelle erilaisia korvausvelvoitteita. Joissakin tapauksissa sopimus pysyy kuitenkin rauenneena myös henkilön elossa löytymisen jälkeen. Näin käy yleensä silloin, jos henkilön katoaminen on vinyt pohjan sopimuksen toteuttamiselta. Pitkäaikainen kateissa olo voi myös yksin aiheuttaa sopimuksen raukeamisen pysyvästi. Sopimuksen raukeaminen voi johtaa vahingonkorvausvelvollisuuteen. (Hemmo 2003, 401 - 402.)

Kadonneen henkilön sopimusasioissa myös mahdollisen edunvalvojan asema pitää muistaa ottaa huomioon. Edunvalvoja voi nimittäin suhteellisen vapaasti hoitaa päämiehensä sopimuksia, joten toisen sopijapuolen on syytä keskustella asioista edunvalvojan kanssa, ennen kuin hän tekee yksin mitään päätöksiä sopimuksista.

6.4.1 Työsopimus

Kadonnut henkilö voi olla jonkin yrityksen työntekijä. Työntekijän katoamisella voi olla suurikin vaikutus työsuhteeseen. Lain mukaan työnantaja saa käsitellä työsopimusta purkautuneena, jos työntekijä on poissa töistä vähintään seitsemän kalenteripäivää eikä tänä aikana ilmoita työnantajalle hyväksyttävää syytä poissaololleen. Vapaapäivät voivat kuitenkin pidentää purkautumisperusteena käytettävää ajanjaksoa. (Rautiainen & Äimälä 2007, 183.) Yleisesti ottaen siis jo seitsemän päivän kateissa olo voi merkitä sitä, että työntekijä menettää työpaikkansa.

Työnantaja ei kuitenkaan saa käsitellä työsopimusta purkautuneena, jos hän pystyy olosuhteista päättämään, että työntekijällä on hyväksyttävä syy poissaololleen. Aktiivista velvollisuutta selvittää työntekijän poissaolon syy työnantajalla ei kuitenkaan ole. (Rautiainen & Äimälä 2007, 185.) Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, jos kadonnut työntekijä on ollut lomailemassa sellaisella alueella, jossa on tapahtunut maanjäristys eikä hän ole palannut sen jälkeen lomaltaan takaisin töihin eikä kukaan muukaan ole saanut häneen yhteyttä. Työnantaja on lisäksi tiennyt, että työntekijä lomailee kyseisessä paikassa. Työnantaja voi siis päätellä, että kyseinen maanjäristys liittyy työntekijän poissaoloon ja mahdolliseen katoamiseen.

Jos työntekijä on ennen katoamistaan vihjannut tai ilmoittanut työpaikalleen tulevasta poissaolostaan ja sen jälkeen kukaan ei ole enää kuullut hänestä, työnantaja saa pitää työsopimusta purkautuneena, kun työntekijä on ollut poissa töistä vähintään seitsemän kalenteripäivää. Poissaolon ilmoittaminen ennakolta ei siis estä sopimuksen purkautuneena pitämistä, jos poissaolon syy ei ole hyväksyttävä. (Rautiainen & Äimälä 2007, 185.)

Pelkkä työnantajan päätös riittää pitämään työsopimusta purkautuneena. Kadonneelle työntekijälle ei siis tarvitse ilmoittaa asiasta, eikä häntä tarvitse kuulla asian johdosta. (Rautiainen & Äimälä 2007, 183, 186.) Kadonneen työntekijän tapauksessa tämä helpottaa varmasti työnantajan toimia asiassa.

6.4.2 Vuokrasopimus

Kadonneella henkilöllä saattaa olla vuokra-asunto. Vuokralaisen katoaminen pitkäksi aikaa voi antaa vuokranantajalle syyn vuokrasopimuksen purkamiseen. Jos kadonneelta henkilöltä ei mene vuokra tililtä automaattisesti maksuun, tililtä loppuvat rahat tai joku muu (kuten kadonneen asioita hoitamaan mahdollisesti valittu edunvalvoja) ei huolehdi vuokrien maksamisesta, vuokrasopimuksen purkamisperusteeksi voi muodostua maksamattomat vuokrat. Vuokralaisen lyhytaikainen katoaminen ei kuitenkaan oikeuta vuokranantajaa purkamaan sopimusta ainakaan myöhästyneiden maksujen takia, sillä vuokran täytyy olla maksamatta vähintään 2 - 3 kuukaudelta, jotta sopimuksen purkaminen olisi sallittua. (Hienonen, Kinnunen & Viita 2010, 60.)

Jos vuokrasopimus puretaan maksamattomien vuokrien takia, vuokranantajan ei tarvitse antaa varoitusta sopimuksen purkamisesta (Hienonen ym. 2010, 60). Vuokranantajan pitää kuitenkin antaa vuokralaiselle kirjallinen purkamisilmoitus, jossa on mainittava vuokrasuhteen purkamisperuste. Hyväksyttävänä ilmoituksena pidetään myös vuokrasuhteen purkamista vaativaa haastetta. Purkamisilmoitus on aina annettava todistettavasti. Kun vuokralainen on kateissa, ilmoituksen voi antaa tiedoksi kuuluttamalla. (Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta 481/1995, 66 §.) Kuuluttamalla tapahtuvasta tiedoksiannosta on kerrottu tarkemmin tämän luvun avioliittoa ja rekisteröityä parisuhdetta käsittelevässä kohdassa. Jos vuokralainen on kadoksissa ja vuokrarahat kuitenkin maksetaan ajallaan tavalla tai toisella, vuokranantaja ei saa purkaa sopimusta vedoten maksamattomiin vuokriin.

Vuokralainen on voinut ennen katoamistaan siirtää vuokraoikeuden tai luovuttaa huoneiston tai sen osan jonkun toisen henkilön käytettäväksi siten, että siirto tai luovutus on asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain vastainen. Tällais-

sakin tapauksessa vuokranantajalla on oikeus purkaa vuokrasopimus. Vuokranantajan ei tarvitse varoittaa vuokralaista vuokrasopimuksen purkamisesta, vaan pelkkä purkamisilmoitus riittää. Kummankin edellä mainitun purkamisperusteen takia vuokranantaja saa purkaa vuokrasopimuksen huolimatta siitä, onko kyseessä toistaiseksi voimassa oleva vai määräaikainen sopimus. Näissä tapauksissa sopimuksen voi purkaa päättymään välittömästi. (Hienonen ym. 2010, 58, 60.)

Aina vuokrasopimuksen purkaminen ei kuitenkaan tule kyseeseen, sillä pelkkä vuokralaisen katoaminen ei anna purkamiselle perustetta. Purkamisen sijasta vuokranantaja voi joissakin tapauksissa irtisanoa sopimuksen. Toistaiseksi voimassa olevan vuokrasopimuksen vuokranantaja voi irtisanoa esimerkiksi silloin, kun hän tarvitsee asunnon omaan tai perheenjäsenensä käyttöön tai hän aikoo myydä asunnon. Irtisanomisilmoitus pitää antaa tiedoksi todisteellisesti. Kun vuokranantaja irtisanoa toistaiseksi voimassa olevan sopimuksen, irtisanomisaika on kolme kuukautta, jos vuokrasuhde on kestänyt alle vuoden. Irtisanomisaika on kuitenkin kuusi kuukautta, jos vuokrasuhde on kestänyt vuoden tai sitä enemmän. (Hienonen ym. 2010, 53 - 55.)

Määräaikainen vuokrasopimus on voimassa sovittuun määräpäivään saakka. Kun tämä määräpäivä koittaa, sopimus päättyy ilman erillistä ilmoitusta. Määräaikaista sopimusta ei periaatteessa voi irtisanoa, mutta vuokranantaja voi saada irtisanomisoikeuden tietyissä tilanteissa tuomioistuimessa nostetun kanteen perusteella. Jos esimerkiksi vuokranantaja tarvitsee asunnon omaan tai perheenjäsenensä käyttöön kesken määräaikaisen vuokrasopimuksen sellaisesta syystä, jota hän ei ole voinut ottaa huomioon sopimusta tehtäessä, tuomioistuin voi antaa vuokranantajalle irtisanomisoikeuden. Irtisanomisajat ovat samat kuin toistaiseksi voimassa olevassa sopimuksessa. (Hienonen ym. 2010, 56 - 57.)

6.5 Yrittäjän ja työnantajan katoaminen

Kadonneella henkilöllä voi olla oma yritys. Vaikka yrittäjä katoaisi vain lyhyeksi aikaa, katoamistapaus saattaa olla kohtalokas yrityksen toiminnan kannalta.

Etenkin silloin, kun kadonnut henkilö on yksityinen elinkeinonharjoittaja tai hänellä on osakeyhtiö, jossa hän työskentelee yksin, yrityksen toiminta voi joutua vaakalaudalle katoamistapauksen vuoksi, jos kukaan muu ei tule hoitamaan yritystä tänä aikana.

Ennen katoamistaan yksin työskentelevä yrittäjä on voinut valtuuttaa jonkun henkilön prokuristikseen edustamaan yritystä. Prokuristi saa harjoittaa liiketoimintaa päämiehensä puolesta ja kirjoittaa yrityksen toiminimen. (Prokuralaki 130/1979, 1 § - 2 §.) Yrittäjän kadotessa prokuristin olemassaolo voi osoittautua todella merkittäväksi asiaksi. Aina yrittäjä ei kuitenkaan ole antanut tällaista yleisvaltuutusta. Tällöin alla oleva lakiteksti voi muodostua yrityksen pelastukseksi.

Jos jonkun poissa ollessa tapahtuu jotakin, johon hän ei ole voinut asiamiestä määrätä, niin saa hänen sukulaisensa tahi ystävänsä kantaa ja vastata hänen puolestaan, pantuansa, jos vaaditaan, takauksen siitä, että poissa oleva tyytyy siihen, mitä hän on tehnyt. Jos poissa oleva ei siihen tyydy, korvatkoon se, joka valtakirjatta rupesti toisen asiamieheksi, tai hänen takausmiehensä kaiken siitä tulleen vahingon. (Kauppakaari 3/1734, 18 luku, 10 §.)

Työnantajan katoaminen puolestaan merkitsee sitä, että työntekijä saa pitää työsopimusta purkautuneena, kun työnantaja on ollut poissa työpaikalta vähintään seitsemän kalenteripäivää ja tänä aikana hän ei ole ilmoittanut hyväksyttävää syytä poissaololleen (Rautiainen & Äimälä 2007, 378). Tämän luvun työsopimusta käsittelevässä kappaleessa 6.4.1 kerrotaan enemmän työsopimuksen purkautuneena pitämisestä. Siinä tarkastellaan asiaa kadonneen työntekijän osalta, mutta samaa voidaan soveltaa myös kadonneeseen työnantajaan.

6.6 Tekijänoikeus ja lähioikeus

Tekijänoikeus muodostuu joukosta erilaisia oikeuksia. Nämä oikeudet jaotellaan laadultaan taloudellisiksi ja moraalisiksi oikeuksiksi. Taloudellisia oikeuksia ovat kappaleiden valmistaminen, teoksen saattaminen yleisön saataviin (sisältää julkisen esittämisen, levittämisen yleisön keskuuteen ja julkisen näyttämisen) sekä jälleenmyyntikorvaus. Taloudelliset oikeudet antavat tekijälle vallan kieltää muilta tietynlaiset toiminnot teostensa osalta. Moraaliset oikeudet

puolestaan suojaavat tekijän persoonallisuutta. Moraaliset oikeudet koostuvat isyysoikeudesta, respektioikeudesta, luoksepääsyoikeudesta, katumisoikeudesta ja klassikkosuojasta. (Haarmann 2001, 45.)

Tekijänoikeus teokseen alkaa, kun teos on luotu. Suomessa tekijänoikeuden saamiseen ei tarvita rekisteröintiä tai muuta vastaavaa tekoa, vaan se syntyy tekijälle automaattisesti. Tekijänoikeuden saa se, joka luo teoksen. Yhteisteoksissa tekijänoikeus teokseen on kaikilla tekijöillä yhteisesti. Yhteenliitetyissä teoksissa (esimerkkinä kirjallinen, kuvitettu teos) kullakin tekijällä on määräysvalta yksin omaan osuuteensa teoksesta. Ainoastaan ihminen voi luoda teoksen ja saada siihen tekijänoikeuden. Suomessa juridisen henkilön tekijänoikeus on aina johdannainen. (Haarmann 2001, 43, 56.)

Tekijänoikeuden kohde ja sisälllys on määriteltä laissa seuraavasti:

Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen, olkoipa se kaunokirjallinen tahi selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote taikka ilmetköönpä se muulla tavalla.

Kirjallisena teoksena pidetään myös karttaa sekä muuta selittävää piirustusta tai graafista taikka plastillisesti muotoiltua teosta sekä tietokoneohjelmaa. (Tekijänoikeuslaki 404/1961, 1 §.)

Kaikki teokset eivät kuitenkaan saa suojaa edellä mainitusta lakitekstistä huolimatta. Teos saa tekijänoikeussuojaa ainoastaan silloin, kun se on itsenäinen ja omaperäinen. Tämä tarkoittaa lähinnä sitä, ettei kukaan muu olisi tehnyt täysin samanlaista teosta, jos olisi työhön ryhtynyt. (Haarmann 2001, 36.)

Tekijänoikeuden lisäksi tunnetaan joukko lähioikeuksia, jotka ovat tekijänoikeudelle läheistä sukua olevia oikeuksia. Lähioikeuksia ovat esittävän taiteilijan suoja, äänitallenteen tuottajan suoja, kuvataillenteen tuottajan suoja, radio- ja televisiölähetyksen suoja, luettelo- ja tietokantasuoja, valokuvaajan suoja sekä uutissuoja. (Haarmann 2005, 256.)

Kadonnut henkilö voi olla esimerkiksi kirjailija, säveltäjä, kuvataiteilija tai muusikko. Hän on siis voinut ennen katoamistaan luoda teoksen tai muun vastaavan luomuksen, johon hänellä on tekijänoikeus tai lähioikeus. Vaikka tällainen henkilö katoaisi jäljettömiin pitkäksi aikaa, katoaminen ei vaikuta hänen oikeuksiinsa, sillä tekijänoikeus on voimassa koko hänen elinaikansa ja monta vuotta myös sen jälkeen (Haarmann 2005, 244 - 245). Myös lähioikeudet ovat voimassa monia vuosia, mutta ne voivat kuitenkin päättyä katoamisen aikana, sillä ne ovat voimassa tietyn määräajan (Tekijänoikeuslaki 404/1961, 45 § - 46 §, 49 §). Tarkemmin lähioikeuksien määräajoista kerrotaan seitsemännessä luvussa kohdassa 7.7.8, jossa käsitellään tekijänoikeutta ja lähioikeutta kuolleeksi julistamisen jälkeen.

Nykyään Suomessa on olemassa monia tekijänoikeusjärjestöjä. Ne muun muassa valvovat tekijänoikeuden toteutumista, perivät korvauksia tekijänoikeudella suojattujen teosten käytöstä ja tilittävät näitä korvauksia niihin oikeutetuille tekijöille. Pääsääntöisesti tekijänoikeusjärjestöt huolehtivat vain taloudellisista oikeuksista. Suomen tärkeimmät tekijänoikeusjärjestöt ovat Gramex (esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeusjärjestö), Kopiosto (tekijöiden, kustantajien ja esittävien taiteilijoiden yhteinen tekijänoikeusjärjestö), Kuvasto (visuaalisen alan taiteilijoiden tekijänoikeusjärjestö), Sanasto (kirjailijoiden ja kääntäjien tekijänoikeusjärjestö), Teosto (säveltäjien, sanoittajien, sovittajien ja musiikin kustantajien tekijänoikeusjärjestö) ja Tuotos (AV-tuottajien tekijänoikeusjärjestö). (Haarmann 2005, 329 - 331.)

Kadonneen henkilön tai hänen omaistensa ei siis tarvitse huolehtia oikeuksien valvonnasta tai korvausten perinnästä, vaan tekijänoikeusjärjestöt hoitavat asian. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että tekijänoikeuden haltija on siirtänyt oikeutensa sopivan tekijänoikeusjärjestön valvottavaksi (Haarmann 2005, 329). Muutoin katoamistapauksissa etujen valvominen ja korvausten perintä voi osoittautua hyvin hankalaksi toimenpiteeksi. Erityisesti näin käy silloin, jos kadonnut henkilö on aikaisemmin itse huolehtinut oikeuksiensa valvonnasta.

Tekijänoikeuden ja lähioikeuden lisäksi on olemassa myös muita immateriaali-oikeuksia, joita kadonneella tai kuolleeksi julistetulla henkilöllä voi olla. Tällaisia

muita immateriaalioikeuksia ovat muun patentti, mallioikeus ja hyödyllisyysmallioikeus (Haarmann 2001, 1). Näitä immateriaalioikeuksia ei kuitenkaan käydä sen tarkemmin läpi tässä opinnäytetyössä, mutta kadonneen ja etenkin kuolleeksi julistetun henkilön omaisten on myös syytä huomioida niiden muodostamat oikeudelliset vaikutukset.

7 KUOLLEEKSI JULISTAMINEN

Nykyinen laki kuolleeksi julistamisesta astui voimaan Suomessa 9.3.2005 eli hyvin pian tapaninpäivänä 2004 sattuneen tsunamikatastrofin jälkeen. Edellinen laki kuolleeksi julistamisesta oli hyvin pitkän ajan takaa, sillä se oli tullut voimaan jo 23.4.1901. Eduskunta teki siihen vuosien varrella muutoksia, mutta laki uudistettiin siis kokonaan vuonna 2005. (Laki kuolleeksi julistamisesta 15/1901; Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005.) Tässä luvussa käsitellään tarkemmin kuolleeksi julistamista, sen lakiuudistusta ja kuolleeksi julistamisen oikeusvaikutuksia.

7.1 Mitä tarkoittaa kuolleeksi julistaminen?

Kun kadonnut henkilö julistetaan kuolleeksi, se tarkoittaa päätöstä siitä, että kyseistä henkilöä on pidettävä kuolleen. Kuolleeksi julistamiselle ei ole määräaikaa, vaan sitä voi hakea milloin tahansa, kunhan kuolleeksi julistamista koskevan lain edellytykset täyttyvät. Kadonneen henkilön läheisillä ei myöskään ole mitään velvollisuutta hakea omaisensa kuolleeksi julistamista. (Oikeusministeriö 2005b.)

Kuolleeksi julistaminen voi olla erittäin tärkeä asia kadonneen henkilön omaisille ja läheisille. Kuolleeksi julistamisen ensisijainen tehtävä onkin poistaa se oikeudellinen epävarmuus, mikä seuraa kadonneena olemisesta. Toinen tärkeä tehtävä on väestötietojärjestelmän pitäminen ajan tasalla. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Alla on lueteltu esimerkkejä niistä oikeusvaikutuksista, joita kuolleeksi julistamisesta seuraa.

Kuolleeksi julistamisen jälkeen:

- kadonnut henkilö merkitään väestötietojärjestelmään kuolleeksi
- kadonneen henkilön avioliitto tai rekisteröity parisuhde purkautuu
- kadonneelle henkilölle määrätyn edunvalvojan tehtävä lakkaa ja omaisuuden hallinto siirtyy kuolinpesän osakkaille
- syntyy velvollisuus toimittaa perunkirjoitus
- kadonneen henkilön omaisuus voidaan jakaa perintönä
- henkivakuutuksen edunsaaja voi nostaa henkivakuutuskorvauksen (Oikeusministeriö 2005b).

Kuolleeksi julistamisella ei kuitenkaan ole ainoastaan taloudellisia merkityksiä, vaan sillä voi olla erittäin tärkeä henkinen merkitys kadonneen omaisille ja muille läheisille. Kuolleeksi julistaminen voi auttaa surutyössä, koska se voi symboloida kadonneen hautajaisia. Kadonneelle henkilöllehän ei voida pitää muutoin varsinaisia hautajaisia. (Pajuoja & Salminen 1996, 94.)

Kadonneiden henkilöiden kuolleeksi julistaminen on koko ajan vähentynyt. Vuonna 2006 kuolleeksi julistettiin enää alle 50 kadonnutta henkilöä, kun vielä vuonna 2005 saman kohtalon koki 755 henkilöä. Sitä edeltäneenä vuonna kuolleeksi julistettuja oli jopa melkein 3 000. Vielä 1990-luvun alkupuolella joka vuosi kuolleeksi julistettiin noin 4 500 henkilöä, joten muutos on ollut suuri. Syinä kuolleeksi julistamisen jatkuvaan vähenemiseen pidetään vuoden 2005 lakiuudistusta, joka muutti kuolleeksi julistamisen määräaikoja sekä vainajien tunnistamisen parantumista kehittyneen tekniikan ansioista. (Pajuoja & Salminen 1996, 92; Keskisuomalainen 2007.)

Omaiset eivät aina kuitenkaan hae läheisensä kuolleeksi julistamista, vaikka tämä olisi ollut kadonneena pitkään. Omaiset hakevat sitä lähinnä silloin, kun on olemassa jokin virallinen asia, joka odottaa hoitamista ja kuolleeksi julistaminen mahdollistaisi tämän asian hoitamisen. Tällainen asia voi olla esimerkiksi se, että kadonnut henkilö perii jonkun kuolleen henkilön. (Keskisuomalainen 2007.)

Suomessa kadonnut henkilö voidaan julistaa kuolleeksi joko yksityisen tai yleisen edun vuoksi. Yksityistä etua kuvattiin yllä, mutta yleisen edun vuoksi henkilöitä julistetaan kuolleeksi, jotta väestökirjanpito pysyisi luotettavana. Viranomaiset tekevät aloitteita kuolleeksi julistamisesta yleisen edun takia. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Sekä tuomioistuimet että maistraatit julistavat henkilöitä kuolleiksi. Suomessa tuomioistuimet ja maistraatit voivat tutkia kuolleeksi julistamista koskevan asian silloin, kun asian kohteena oleva kadonnut henkilö on Suomen kansalainen tai silloin, kun henkilön viimeinen tiedossa oleva asuin- tai kotipaikka on Suomessa. Tietyissä tilanteissa tuomioistuimet voivat tutkia kuolleeksi julistamista koskevaa asiaa myös silloin, kun hakijan edut puoltavat asian ratkaisemista Suomessa. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 23 §.) Tuomioistuinten ja maistraattien toimintaa kuolleeksi julistamisessa kuvataan tarkemmin myöhemmin tässä opinnäytetyössä.

Suomen väestötietojärjestelmässä kaikki henkilöt on merkitty joko elossa oleviksi tai kuolleiksi. Kadoksissa olevia henkilöitä ei siis luokitella järjestelmässä erikseen, vaan heidän tilastaan elävänä tai kuolleenä täytyy saada selvyys. Tällä on suuri merkitys, koska väestötietojärjestelmän tietojen perusteella määräytyvät ihmisten monet eri oikeudet ja velvollisuudet, kuten esimerkiksi äänioikeus vaaleissa. Tieto on tärkeä myös siltä kannalta, että väestötietojärjestelmän pitää pysyä joka hetki ajan tasalla. (Hallituksen esitys 82/2004.)

7.2 Suomen sodat ja kuolleeksi julistamistoimisto

Luvussa kaksi selvitettiin Suomen talvisodassa ja jatkosodassa kadonneiden henkilöiden määriä. Kadonneita henkilöitä oli jopa yli 10 000. Vuosina 1939 - 1965 Suomessa toimi puolustusministeriön keskusosaston kuolleeksi julistamistoimisto. Sen tehtävänä oli selvittää talvisodassa, jatkosodassa ja Lapin sodassa kadonneiden sotilaiden kohtaloita. Tämä oli tärkeä tehtävä, sillä läheisen katoaminen ei ollut kotiin jääneille omaisille ainoastaan tuskainen ja surullinen asia, vaan se aiheutti myös muita ongelmia. Taloudellisen ongelman tuotti esimerkiksi se, että kadonneen sotilaan omaisuutta ei voitu jakaa eikä oletettu leski

myöskään voinut saada eläkettä tai muita tukia, koska sotilaan ei tiedetty varmuudella kuolleen. (Arkistolaitos 2010.)

Kuolleeksi julistamistoimiston tehtävänä oli selvittää, oliko kadoksissa oleva sotilas kuollut sodassa vai oliko hän sittenkin vielä elossa ja jäänyt esimerkiksi vangiksi. Selvityksessä käytettiin apuna kadonneiden omaisten ja aseveljien haastatteluja. Heidän tietonsa kadonneen kohtalosta olivat arvokkaita. Jos toimisto ei saanut katoamistapauksesta riittävää selvyyttä haastattelujen avulla, se saattoi alkaa selvittää kadonneen taustoja tarkemmin. Jos selvityksestä kävi ilmi, että suurella todennäköisyydellä kadonnut sotilas oli kuollut, asia siirrettiin Helsingin raastuvanoikeuden käsittelyyn. Helsingin raastuvanoikeus julisti sotilaan kuolleeksi. Joskus kuolleeksi julistamista koskeva asia saattoi myös mennä jonkin toisen tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos omaiset hoitivat itsenäisesti kadonneen asiaa. (Arkistolaitos 2010.)

Sotiemme aikana Suomessa oli voimassa nykyään jo kumottu vuonna 1901 säädetty laki kuolleeksi julistamisesta. Vuonna 1945 säädettiin kuitenkin uusi määräaikainen laki, joka koski sodan aikana kadonneiden henkilöiden kuolleeksi julistamista. Se oli voimassa vuoden 1947 loppuun saakka. (Laki eräiden sodan aikana kadonneiden henkilöiden julistamisesta kuolleeksi 752./1945.)

Vuoteen 2008 mennessä talvisodassa, jatkosodassa ja Lapin sodassa kadonneita suomalaisia sotilaita oli kuolleeksi julistettu yhteensä 5 321 henkeä. Näistä sotilaista talvisodan jäljiltä jäi kadoksiin noin 1 700 ja jatkosodan sekä Lapin sodan jäljiltä loput 3 600 sotilasta. Etenkin 1940-luvun loppupuolella ja 1950-luvulla kuolleeksi julistamisia tehtiin paljon. Tästä huolimatta Suomen sodissa kadonneita suomalaisia sotilaita on julistettu kuolleeksi vielä 2000-luvullakin. (Nieminen 2008, 14.)

Kaikkia Suomen sodissa kadonneita ei julistettu kuolleeksi, sillä osa kadonneista palasi sodan jälkeen Suomeen sotavankeina tai kadonnut saattoi muutoin löytyä elossa. On myös heitä, joita ei koskaan löydetty eikä julistettu kuolleeksi toimiston olemassaolon aikana. (Arkistolaitos 2010.)

7.3 Lakiuudistus

Kuten jo aiemmin luvussa kaksi vuoden 2004 tsunamia käsiteltäessä mainittiin, eduskunnassa kiirehdyttiin lakimuutosta kuolleeksi julistamisesta heti kyseisen luonnonkatastrofin jälkeen. Oikeusministeriön vireille panema työryhmä alkoi valmistella lakiuudistusta jo vuonna 2002 ja hallituksen esitys kuolleeksi julistamisen lakimuutoksesta annettiin vuoden 2004 toukokuussa ennen kuin tsunamikatastrofi tapahtui (Hallituksen esitys 82/2004). Ilman kyseistä luonnononnettomuuttakin lakia olisi siis uudistettu, mutta onnettomuudella oli niin suuret vaikutukset, että se nopeutti lainsäätämisprosessia.

Lakiuudistus vaikutti moneen asiaan. Se vaikutti suuresti etenkin kuolleeksi julistamisen määräaikoihin. Vanhan lain mukaan kadonneen pystyi julistamaan kuolleeksi, kun oli kulunut 10 vuotta siitä kalenterivuodesta, jolloin hän tiettävästi viimeksi oli elossa. Jos kyseessä oli yli 75-vuotias henkilö, kuolleeksi julistamisen odotusaika oli kuitenkin vain viisi vuotta. Kadonneen alaikäisen odotusaika laskettiin sen vuoden lopusta, kun henkilö olisi tullut täysi-ikäiseksi. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Vanhan lain mukaan lyhyempää kolmen vuoden odotusaikaa kuolleeksi julistamisessa sovellettiin esimerkiksi silloin, kun katoaminen oli tapahtunut sodassa, aseellisessa kapinassa tai laivassa, joka oli haaksirikkoutunut tai kadonnut oli ollut muutoin hengenvaarassa eikä hänen tiedetty pelastuneen. Kuolleeksi julistaminen oli mahdollista kumotussa laissa myös ilman odotusaikaa. Tämä oli mahdollista muun muassa silloin, kun kadonnut henkilö oli ollut tulipalon keskellä tai aluksella, joka oli äkillisesti uponnut tai kaatunut eikä henkilön voitu olettaa pelastuneen kyseisestä tapaturmasta. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Nykyisen lain mukaiset kuolleeksi julistamisen määräajat ovat huomattavasti lyhyemmät kuin edeltäjässään. Lain uudistamisen jälkeen pisin odotusaika on viisi vuotta ja nopeimmillaan kadonnut henkilö voidaan julistaa kuolleeksi heti katoamisen tapahduttua eli ilman odotusaikaa. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 13 § - 14 §.) Nykyisistä määräajoista kerrotaan tarkemmin tämän luvun kappaleessa 7.4, jossa käsitellään tuomioistuinta kuolleeksi julistajana.

Uutta lakia säättäessään eduskunnan tarkoituksena oli poistaa tarpeettoman pitkät odotusajat. Pitkillä odotusajoilla ei ole useinkaan positiivisia vaikutuksia, vaan ne pitkittävät omaisten surutyötä ja vaativat edunvalvonnan järjestämistä. Pitkä odotusaika voi myös johtaa siihen, että omaiset joutuvat taloudelliseen ahdinkoon. Toisaalta tietynlaisia odotusaikoja tarvitaan vielä nykyisinkin. Ketään ei voi kevyellä perusteella julistaa kuolleeksi, koska jos henkilö löydetään elossa kuolleeksi julistamisen jälkeen, omaisuuden ja perhesuhteiden selvittelyt voivat olla vaikeita tapauksia. Pääsääntönä on kuitenkin se, että mitä kauemmin on kulunut katoamisesta, sitä todennäköisempää on, että kadonnut on kuollut. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Lakimuutoksen myötä viranomaisaloitteinen kuolleeksi julistaminen nousi 90 vuoden iästä 100 vuoteen. Tämä muutos oli suotava, koska väestön elinikä on kasvanut vuosien kuluessa, joten yli 90-vuotiaiksi eläviä on aikaisempaa enemmän. Ilman muutosta seurauksena olisi voinut olla virheellisiä kuolleeksi julistamisia. Hyötyä tuottaa myös se, että kuolleeksi julistettavia on aiempaa vähemmän, mikä puolestaan vähentää viranomaisten työtä ja täten myös kustannuksia. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Lakiuudistus vaikutti myös siihen, että viranomaisaloitteisten kuolleeksi julistamista koskevien asioiden käsittely siirtyi käräjäoikeuksilta maistraateille. Yksityisten henkilöiden tekemien aloitteiden käsittelyt säilyivät tuomioistuimilla. Myös kuulutusten menettelyä tehostettiin. Vanhan lain mukaan kaikissa kuolleeksi julistamista koskevissa tapauksissa piti tehdä kuulutus virallisessa lehdessä. Nykyisin kuulutusta ei tarvitse tehdä, jos kyseessä on kuolleeksi julistaminen ilman odotusaikaa. Ennen kuulutus piti julkaista virallisessa lehdessä kolmesti, nykyään enää kerran. Myös kuulutuksen määräaika muutettiin niin, että kuulutusta ei tarvitse enää julkaista kuutta kuukautta, vaan nykyisin enää viimeistään kolme kuukautta ennen kuolleeksi julistettavan henkilön ilmoittautumiselle asetettua määräpäivää. Uuden lain mukaan kuolleeksijulistamispäätöstä ei tarvitse enää kuuluttaa virallisessa lehdessä. (Hallituksen esitys 82/2004.)

7.4 Tuomioistuin kuolleeksi julistajana

Tuomioistuin voi julistaa kadonneen henkilön kuolleeksi joko ilman odotusaikaa tai tietyn odotusajan kuluttua. Ilman odotusaikaa tuomioistuin voi julistaa henkilön kuolleeksi silloin, kun henkilö on kadotessaan ollut sellaisessa onnettomuudessa, joka on aiheuttanut hänelle välittömän hengenvaaran tai hän on ollut muussa vastaavassa tilanteessa eikä ole syytä olettaa, että kadonnut olisi voinut pelastua kyseisestä tilanteesta. Kadonneen henkilön mukanaolosta kyseisessä tilanteessa on lisäksi esitetty luotettava selvitys. (Hallituksen esitys 82/2004; Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 3 § - 4 §.) Hallituksen esityksessä (82/2004) on annettu seuraavanlaisia esimerkkejä onnettomuuksista, joissa kadonneita henkilöitä voidaan julistaa kuolleeksi ilman odotusaikaa:

– Kadonnut henkilö on luotettavan selvityksen mukaan ollut aluksella, joka on kaatunut tai uponnut merellä sellaisissa olosuhteissa, että hänen pelastumistaan voidaan pitää poissuljettuna.

– Kadonnut henkilö on luotettavan selvityksen mukaan ollut rakennuksessa tai ajoneuvossa, joka on tuhoutunut tulipalossa tai räjähdyksessä niin täydellisesti, ettei kaikkia onnettomuuden uhreja ole voitu tunnistaa.

– Kadonnut henkilö on luotettavan selvityksen mukaan ollut lentokoneessa, joka on syöksynyt maahan ja tuhoutunut niin täydellisesti, ettei kaikkia onnettomuuden uhreja ole voitu tunnistaa.

– Kadonneen henkilön on nähty hyppäävän tai putoavan alukselta veteen merellä sellaisissa olosuhteissa, että hänen pelastumistaan voidaan pitää poissuljettuna.

Muissa kuin edellä mainitun kaltaisissa tilanteissa kuolleeksi julistamista voidaan hakea vasta tietyn odotusajan jälkeen. Odotusaika on yksi vuosi silloin, kun henkilö on kadonnut sellaisissa olosuhteissa, joihin liittyy hengenvaara tai jos henkilön katoamiseen liittyvät olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on hyvin todennäköistä, että kadonnut henkilö on kuollut. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 4 §.) Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi seuraavat:

– Kadonnut henkilö on ollut yksin vesillä veneellä, joka löydetään ajalehtimasta, eikä häntä ole etsinnöistä huolimatta löydetty.

– Kadonnut henkilö on joutunut tietymättömiin sotilaallisen operaation yhteydessä.

– Kadonnut henkilö on viimeksi tiettävästi elossa ollessaan liikkunut alueella, jolla on vaarana pudota syövyttävää ainetta sisältävään säiliöön.

– Kadonnut henkilö on jättänyt jälkeensä ilmoituksen aikomuksestaan tehdä itsemurha, ja ilmoituksen ja sitä tukevien muiden seikkojen perusteella voidaan pitää erittäin todennäköisenä, että hän on surmannut itsensä. Ilmoitusta voi tukea esimerkiksi henkilön mielenterveydellisiä ongelmia koskeva lääketieteellinen selvitys. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Viiden vuoden odotusaikaa sovelletaan kaikissa muissa kuin edellä mainitun kaltaisissa tapauksissa. Odotusaika lasketaan aina siitä hetkestä, kun kadonnut henkilö on tiettävästi viimeksi ollut elossa. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 4 §.) Nykyisen lain mukaan kadonneen henkilön ikä ei vaikuta odotusajan pituuteen (Hallituksen esitys 82/2004).

Kuolleeksi julistaminen pannaan vireille hakemuksella. Sen voi tehdä kadonneen henkilön lähiomainen, lakimääräinen perillinen tai myös sellainen henkilö, jonka oikeudet saattavat olla riippuvaisia henkilön kuolleeksi julistamisesta. Toimivaltainen tuomioistuin asian käsittelyyn määräytyy sen mukaan, missä kadonneella henkilöllä on viimeksi ollut kotikunta tai väestökirjanpitokunta. Jos mikään Suomen tuomioistuimista ei olisi toimivaltainen asian käsittelyssä, toimivaltaiseksi tuomioistuimeksi muodostuu hakijan kotikunnan tuomioistuin. Jos hakijallakaan ei ole kotikuntaa Suomessa, Helsingin käräjäoikeus käsittelee asian. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 5 § - 7 §.)

Kun tuomioistuin alkaa käsitellä kuolleeksi julistamista, sen pitää varata kadonneen henkilön aviopuolisolle, lakimääräisille perillisille ja mahdolliselle edunvalvojalle tilaisuus tulla kuulluiksi. Tuomioistuimella on myös oikeus kuulla asiassa poliisia tai muuta viranomaistahoa. Jos kuolleeksi julistaminen tapahtuu odotusajan jälkeen, tuomioistuimella on velvollisuus pyytää kadonnutta henkilöä ilmoittautumaan tuomioistuimelle määrättyyn päivään mennessä. Kutsu pitää kohdistaa myös kaikille niille henkilöille, joilla on tietoa siitä, onko kadonnut henkilö elossa vai kuollut. Näiden henkilöiden pitää kertoa tietonsa tuomioistuimelle tiettyyn päivämäärään mennessä. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005,

8 § - 9 §.) Ilmoitukset kadonneeseen henkilöön liittyvistä tiedoista voi tehdä missä muodossa tahansa, kuten esimerkiksi henkilökohtaisesti tuomioistuimen kanslialle, puhelimitse tai sähköpostitse (Hallituksen esitys 82/2004).

Tuomioistuimen tavasta antaa kutsu on määräys oikeudenkäymiskaassa ja se on seuraava:

Jollei tiedoksiannon vastaanottajan eikä hänen tiedoksiannon vastaanottamista varten valtuuttamansa olinpaikasta voida saada tietoa, tuomioistuin huolehtii tiedoksiannon toimittamisesta kuuluttamalla.

Edellä 9 §:ssä tarkoitettu tiedoksianto toimitetaan pitämällä asiakirja liitteineen nähtävillä tuomioistuimen kansliassa ja julkaisemalla ilmoitus asiakirjan pääasiallisesta sisällöstä sekä siitä, missä tiedoksi annettavat asiakirjat ovat nähtävillä, virallisessa lehdessä jonkin kuukauden ensimmäisessä numerossa. Tuomioistuin voi julkaista ilmoituksen myös sanomalehdessä. Ilmoitus on viipymättä pantava nähtäville myös tuomioistuimen ilmoitustaululle.

Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse julkaista, jos tiedoksianto siinä asiassa on jo aikaisemmin toimitettu samalle tiedoksiannon vastaanottajalle 1 momentissa tarkoitetulla tavalla.

Tiedoksiannon katsotaan 1 momentissa tarkoitetussa tilanteessa tapahtuneen silloin, kun ilmoitus on julkaistu virallisessa lehdessä, ja 2 momentissa tarkoitetussa tilanteessa silloin, kun asiakirja on pantu nähtäville tuomioistuimen kansliassa. (Oikeudenkäymiskaari 4/1734, 11 luku, 9 § - 10 §.)

Asiaa käsittelevä tuomioistuin julkaisee kuulutuksen kutsusta virallisessa lehdessä viimeistään kolme kuukautta ennen määräpäivää (Laki kuolleeeksi julistamisesta 127/2005, 9 §).

Jos kadonnut henkilö ei kutsusta huolimatta ilmoittaudu tuomioistuimelle eikä hänen elossa olostaan tai kuolemasta saada lisätietoja, hänet voidaan julistaa kuolleeeksi. Tuomioistuimen tehtävänä on tällöin määrätä päivä, jona kadonneen katsotaan kuolleen. (Laki kuolleeeksi julistamisesta 127/2005, 9 §, 11 §.) Alla oleva lakiteksti määrittelee kadonneen henkilön kuolinpäivän.

Kuolinpäiväksi on määrättävä se päivä, jona kadonnut henkilö todennäköisimmin on kuollut. Jollei sitä voida määrittää, kuolinpäiväksi on määrättävä se päivä, jona hän todennäköisesti viimeistään on kuollut. Kuolinpäiväksi on kuitenkin määrättävä viimeistään se päivä, jona on kulunut viisi vuotta siitä, kun kadonnut

henkilö on tietävästi viimeksi ollut elossa. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 11 §.)

Kuolleeksi julistaminen tuomioistuimessa on maksullista, koska siellä peritään hakemusmaksu. Hakemusmaksun lisäksi maksettavaksi voivat tulla virallisessa lehdessä kuuluttamisesta seuranneet kustannukset ja mahdollisen asiamiehen käytöstä koituvat palkkiomaksut. Nämä kustannukset eivät useinkaan jää hakijan itsensä maksettaviksi, vaan hakijalla on oikeus periä kustannukset kuolleeksi julistetun henkilön jäämistön varoista. (Oikeusministeriö 2005b.) Käräjäoikeuden kuolleeksi julistamispäätökseen voi hakea muutosta hovioikeudesta (Hallituksen esitys 82/2004).

7.5 Maistraatti kuolleeksi julistajana

Nykyään myös maistraatti julistaa kuolleeksi kadonneita henkilöitä. Sen toiminta kuitenkin poikkeaa paljon tuomioistuimen toiminnasta. Maistraatin tehtävänä on joka vuosi selvittää väestötietojärjestelmästä, onko sen tietojen mukaan eläviksi merkitty sellaisia henkilöitä, joita pitäisi julistaa kuolleeksi. Maistraatti voi julistaa henkilön kuolleeksi, kun on kulunut sata vuotta sen kalenterivuoden päättymisestä, jonka aikana henkilö on syntynyt ja viisi vuotta sen kalenterivuoden päättymisestä, jonka aikana henkilö on tietävästi viimeksi ollut elossa. Ahvenanmaan maakunnassa maistraatin tehtäviä hoitaa Ahvenanmaan valtionvirasto. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 12 § - 13 §, 29 §.)

Toimivaltainen maistraatti kuolleeksi julistamista koskevassa asiassa on se maistraatti, jonka toimialueella kadonneella henkilöllä on viimeksi ollut kotikunta tai väestökirjanpitokunta. Jos Suomesta ei löydy toimivaltaista maistraattia, asian käsittelee Helsingin maistraatti. Kun maistraatti harkitsee jonkun henkilön kuolleeksi julistamista, sen pitää selvittää, onko kyseinen henkilö ollut viimeisen viiden kalenterivuoden aikana elossa. Jos kuolleeksi julistamisen edellytykset ovat olemassa, maistraatin tehtävänä on kutsua kadonnutta henkilöä ilmoittautumaan maistraattiin tiettyyn määräpäivään mennessä, jotta häntä ei vahingossa julistettaisi kuolleeksi. Kutsu pitää suunnata myös niille henkilöille, joilla saatetaan olla tietoa siitä, onko kuolleeksi julistettava henkilö oikeasti kuollut vai vielä

elossa. Nämä tiedot pitää antaa maistraatille tiettyyn päivämäärään mennessä. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 14 § - 16 §.) Ilmoittautumiselle ja tiedon annoille ei ole olemassa mitään määrämuotoa (Hallituksen esitys 82/2004).

Maistraatti lähettää kutsun asianomaisen henkilön osoitteeseen, jos sellainen löytyy väestötietojärjestelmästä. Jos kuolleeksi julistettavalla on Suomessa aviopuoliso, perintökaaren määrittelemiä sukulaisia tai edunvalvoja, kutsu pitää antaa tiedoksi myös heille. Sukulaisten osalta riittää, että tieto menee vähintään yhdelle heistä. Kutsu voidaan antaa tiedoksi myös yleistiedoksiantona hallintolain säädösten mukaisesti. Näin menetellään silloin, kun väestötietojärjestelmästä ei löydy asianomaisen osoitetta eikä hänellä ole puolisoa, sukulaisia tai edunvalvojaa. Maistraatti julkaisee tällöin kuulutuksen kutsusta virallisessa lehdessä viimeistään kolme kuukautta ennen määräpäivää. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 16 §.)

Maistraatti julistaa henkilön kuolleeksi, jos se ei ole saanut tietoa henkilön elossa olost ja jos kuolleeksi julistamisen edellytykset ovat olemassa. Kuten tuomioistuimen, myös maistraatin pitää määrätä henkilölle kuolinpäivä. Kuolinpäivä määritellään seuraavasti:

Kuolinpäiväksi on määrättävä 1. päivä tammikuuta sinä vuonna, joka ensiksi alkaa sen jälkeen, kun on kulunut sata vuotta henkilön syntymästä ja viisi vuotta siitä, kun hän on tiettävästi viimeksi ollut elossa. Jos asiassa ilmenneiden seikkojen perusteella voidaan määrittää se päivä, jona henkilö todennäköisesti on kuollut, se on kuitenkin määrättävä kuolinpäiväksi. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 18 §.)

Kuolleeksi julistamista koskeva päätös pitää antaa tiedoksi kuolleeksi julistetun mahdolliselle aviopuolisolle sekä vähintään yhdelle sukulaiselle, jos sukulaisia on olemassa. Myös mahdolliselle edunvalvojalle pitää ilmoittaa päätöksestä. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 19 §.)

7.6 Kaakkois-Aasian katastrofissa kadonneiden kuolleeksi julistaminen

Vaikka Kaakkois-Aasiassa tapahtunut tsunami surmasi ja jätti kadoksiin ihmisiä vuoden 2004 loppupuolella, silti vuonna 2005 voimaan tullutta uutta lakia kuol-

leeksi julistamisesta sovelletaan myös kyseisen katastrofin suomalaisiin uhreihin. Tilanteen mukaan tsunamissa kadonnut henkilö voidaan julistaa kuolleeksi joko ilman odotusaikaa tai vasta odotusajan jälkeen. Tämän ratkaisee se, voiko joku antaa riittävän selvityksen siitä, oliko kadonnut henkilö hyökyaallon tullessa sellaisessa paikassa, jossa hyökyaalto on aiheuttanut välittömän hengenvaaran. (Oikeusministeriö 2005b.)

Pääsääntöisesti ilman odotusaikaa kadonnut voidaan julistaa kuolleeksi silloin, jos paikalla on ollut silminnäkijä, joka on nähnyt henkilön jääneen hyökyaallon alle. Ilman odotusaikaa voidaan myös julistaa kuolleeksi esimerkiksi henkilö, jonka tiedetään olleen hyökyaallon tullessa sellaisessa merenrantahotellissa, joka tuhoutui hyökyaallon iskettyä siihen. Yhden vuoden odotusaikaa voidaan soveltaa sellaisissa tilanteissa, joissa ei voida antaa riittävää selvitystä siitä, oliko kadonnut henkilö missä, kun hyökyaalto iskeytyi, mutta muiden saatavilla olevien tietojen perustella voidaan erittäin todennäköistä olettaa henkilön kuolleen hyökyaallon seurauksena. Henkilöön ei esimerkiksi ole saatu millään tavalla yhteyttä enää hyökyaallon iskeytymisen jälkeen ja tiedetään henkilön olleen hyökyaallon runtelemalla paikkakunnalla tapahtuma-aikaan. (Oikeusministeriö 2005b.)

7.7 Kuolleeksi julistamisen oikeusvaikutukset

Kuolleeksi julistamisesta seuraa erilaisia oikeudellisia vaikutuksia, joista muutamia esitellään tässä kohtaa. Kuolleeksi julistetun omaisten ja muiden läheisten on tärkeää tietää kuolleeksi julistamisen oikeusvaikutuksista, jotta he tietävät toimia oikein kuolleeksi julistamispäätöksen jälkeen. Kun kadonnut henkilö julistetaan kuolleeksi, häntä pidetään kuolleen samalla tavalla kuin muitakin kuolleita henkilöitä. Täten kuolleeksi julistaminen saa aikaan pääsääntöisesti kaikki ne oikeusvaikutukset, jotka liittyvät myös ihmisen normaaliin kuolemaan. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Lain kuolleeksi julistamisesta (127/2005) 2 §:ssä määritetään kuolleeksi julistamisen vaikutukset seuraavasti:

Kuolleeksi julistetun katsotaan kuolleen päätöksessä määrättynä kuolinpäivänä, jollei muuta näytetä.

Jos lain mukaan jokin määräaika lasketaan henkilön kuolemasta, lasketaan määräaika henkilön tultua julistetuksi kuolleeksi päätöksen antopäivästä.

Alla esitetyissä oikeusvaikutuksissa on huomioitu tämä lakiteksti. Jos siis jossakin kohtaan todetaan, että jokin määräaika lasketaan henkilön kuolemasta, se lasketaan siten, miten yllä oleva lakiteksti on asian määrittänyt.

7.7.1 Perunkirjoitus

Kadonneen henkilön kuolleeksi julistamisen jälkeen on pidettävä perunkirjoitus. Sen tehtävänä on antaa kuva kuolinpesän varoista ja veloista sekä muodostaa perintöverotuksen perusta. Perunkirjoitus pitää toimittaa loppuun saakka kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun henkilö on julistettu kuolleeksi. On erittäin tärkeää, että perunkirjoitus toimitetaan ajallaan, sillä määräajan laiminlyöminen voi johtaa esimerkiksi veronkorotukseen ja osakkaan henkilökohtaiseen velkavastuuseen. (Oikeuslaitos 2010.)

Jotta kuolleeksi julistetun omaiset välttyisivät näiltä ikäviltä seuraamuksilta, heidän kannattaa ottaa selvää verotoimistosta tarpeesta anoa perunkirjoituksen toimittamiselle lisää aikaa. Vapaamuotoisella, kirjallisella asianomaiselle verotoimistolle suunnatulla hakemuksella voi saada pidennystä toimittamisaikaan. Hakemus pitää jättää ennen perunkirjoitukselle varatun kolmen kuukauden määräajan päättymistä. Jos kuolleeksi julistetulla on velkaa, omaisten kannattaa aina kääntyä oikeudellisen asiantuntijan puoleen velkavastuun välttämiseksi. (Oikeuslaitos 2010.)

Perunkirjoituksen toimittamisesta on vastuussa se kuolinpesän osakas, jonka hallinnassa jäämistöomaisuus on tosiasiallisesti. Kuolinpesän osakkaita ovat perilliset ja yleistestamentin saajat. Myös mahdollinen aviopuoliso voi olla kuolinpesän osakas ja sen vuoksi vastuussa perunkirjoituksesta. Perunkirjoitusvelvollisuus on kuitenkin pesänselvittäjällä, jos käräjäoikeus on sellaisen määrännyt. Jos perittävä on nimennyt testamentin toimeenpanijan, perunkirjoitusvelvol-

lisuus on tällä nimetyllä henkilöllä ja kuolinpesän osakkailla rinnakkainen. (Lindholm 2010, 24 - 25.)

Perunkirjoitukseen on aina kutsuttava kaikki pesän osakkaat, elossa oleva puoliso sekä toissijaiset omaisuuden saajat. Kutsujen hoitamisesta vastaa perunkirjoitusvelvollinen. Kutsu voidaan lähettää kirjeitse, sähköpostilla tai saantitodistuksella varustetulla kirjatulla kirjeellä. Vapaamuotoinenkin kutsu on hyväksyttävä ilmoitustapa, jos pystytään varmistamaan, että kutsun saaminen voidaan tarvittaessa todistaa. Kutsumisen laiminlyöminen johtaa siihen, ettei perunkirjoitus täytä laissa asetettuja vaatimuksia. (Lindholm 2010, 26 - 27.)

Perunkirjoituksen toimittamisesta vastaavan pitää valita perunkirjoitukselle aika sekä paikka. Tämän lisäksi hänen tehtävänä on valita perukirjan laatijoiksi kaksi uskottua miestä. Uskottujen miesten ainoina pätevyysvaatimuksina ovat täysi-ikäisyys ja se, ettei henkilö ole vajaavaltainen. Perunkirjoituksessa ei pesän osakkaan tarvitse olla itse henkilökohtaisesti paikalla, vaan hänellä on oikeus valtuuttaa joku toinen edustamaan häntä. Asiamiehen käyttö ei kuitenkaan ole pakollista, vaikka osakas jäisikin pois perunkirjoituksesta. Ainoastaan pesän ilmoittajan tai hänen valtuuttamansa henkilön on aina oltava paikalla. (Lindholm 2010, 23 - 24.)

Perunkirjoituksessa laaditaan perukirja. Se toimii perintöveroilmoituksena ja se on myös perinnönjaon peruste. Valmis perukirja pitää toimittaa kuolleeksi julistetun henkilön kotipaikan verotoimistoon, jotta perintöverotus voidaan suorittaa. Aikaa perukirjan toimittamiselle verotoimistoon on yksi kuukausi perunkirjoituksesta. Tätä määräaikaa ei voida pidentää. (Lindholm 2010, 28.)

7.7.2 Edunvalvonta

Kadonneen henkilön kuolleeksi julistaminen merkitsee edunvalvonnan osalta edunvalvojan tehtävän päättymistä. Päämiehen kuolleeksi julistamisen jälkeen edunvalvojan on tehtävä pikimmiten päätöstili maistraatille ja säilytettävä kaikki edunvalvontaan liittyvät kuitit. Edunvalvojan pitää myös luovuttaa kuolleeksi

julistetun henkilön omaisuus sille, jolla on oikeus ottaa se vastaan. (Oikeusministeriö 2010.)

7.7.3 Avioliitto ja rekisteröity parisuhde

Kuolleeksi julistamisella on merkittävä vaikutus kuolleeksi julistetun kadonneen henkilön avioliittoon tai siihen rinnastettavaan rekisteröityyn parisuhteeseen. Oli kyseessä kumpi tahansa edellä mainituista parisuhdemuodoista, se purkautuu, kun toinen puolisoista julistetaan kuolleeksi (Avioliittolaki 234/1929, 3 §; Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001, 7 §). Liiton purkautumisen jälkeen elossa oleva puoliso voi solmia toisen henkilön kanssa uuden avioliiton tai rekisteröidä uuden parisuhteen.

7.7.4 Lapsen huolto

Alaikäisen lapsen huolto pitää järjestää myös siinä tapauksessa, jos lapsen vanhemmat on julistettu kuolleiksi. Kun kumpikin vanhemmista on julistettu kuolleeksi, sosiaalilautakunta tai joku lapselle läheinen henkilö voi tehdä hakemuksen lapsen huollon järjestämisestä lapsen asuinpaikan käräjäoikeudelle, joka voi määrätä lapsen huollon yhdelle tai useammalle sellaiselle henkilölle, joka antaa siihen suostumuksensa. Sosiaalilautakunnan vireille panema hakemus on maksuton. Yksityisen henkilön vireille panemasta asiasta puolestaan peritään käräjäoikeudessa hakemusmaksu. (Oikeusministeriö 2005d.)

Uudeksi huoltajaksi voidaan määrätä esimerkiksi joku lapselle läheinen henkilö. Kun lapsen huolto uskotaan uudelle huoltajalle, käräjäoikeuden pitää huomioida asiassa ennen kaikkea lapsen etu ja mahdollisuuksien mukaan myös lapsen omat toivomukset ja muut mielipiteet. (Oikeusministeriö 2005d.)

Lapseksiottaminen eli adoptio on yksi mahdollinen vaihtoehto lapsen huollon järjestämisessä silloin, kun lapsen vanhemmat on julistettu kuolleiksi. Adoptio on mahdollinen myös silloin, kun vanhemmat ovat kadoksissa, mutta tällöin asiaa pitää harkita todella tarkasti. (Oikeusministeriö 2005e.) Lain mukaan adoptiovanhemman pitää olla vähintään 25-vuotias, mutta erittäin painavien syiden

vallitessa vähintään 18-vuotiaasta henkilöstä voi tulla lapseksiottaja (Laki lapseksiottamisesta 153/1985, 5 §). Adoptio on aina iso asia, joten sitä pitää harkita tarkkaan. Adoptio nimittäin katkaisee kaikki lapsen ja hänen oikeiden vanhempiensa väliset siteet. Samoin käy alkuperäisten sukulaisuussuhteiden kanssa. (Oikeusministeriö 2005e.)

Lain mukaan adoptio voidaan vahvistaa vain siinä tapauksessa, että lapsen vanhemmat antavat lapseksiottamiseen suostumuksensa. Jos vanhemmat ovat kadonneet tai heidät on julistettu kuolleiksi, suostumuksen saaminen on mahdollista. Laissa onkin säädetty tällaisia tapauksia varten oma momenttinsa, jossa todetaan, että adoptio voidaan vahvistaa ilman vanhempien suostumusta silloin, kun vanhemman tai vanhempien olinpaikka on tuntematon. Jos adoptoitava lapsi on täyttänyt 12 vuotta, on saatava myös hänen suostumuksensa adoptioon, jollei hänellä ole sellaista sairautta tai vammaa, joka estää suostumuksen antamisen. (Laki lapseksiottamisesta 153/1985, 8 § - 9 §.)

7.7.5 Työsopimus ja perhe-eläke

Kadonnut työntekijä saatetaan katoamisen jälkeen julistaa kuolleeksi. Työntekijän kuolleeksi julistaminen päättää työsopimuksen ilman erityistä päättämistoimenpidettä (Asianajotoimisto ACTAS Oy 2006). Näin käy yleensä silloin, jos kuolleeksi julistaminen tapahtuu hyvin nopeasti työntekijän katoamisen jälkeen. Jos kuolleeksi julistaminen tapahtuu vasta vuosien jälkeen katoamisesta, on hyvin todennäköistä, että työnantaja on jo ehtinyt pitää työsopimusta purkautuneena, koska työntekijä ei ole palannut töihin tai työnantaja on jo ehtinyt irtisanoa tai purkaa sopimuksen (Rautiainen & Äimälä 2007, 181 - 183).

Henkilön kuolema tai kuolleeksi julistaminen oikeuttaa henkilön mahdollisen perheen saamaan perhe-eläkettä. Jos kadonnutta henkilöä ei ole julistettu kuolleeksi, mutta kuolemaa voidaan pitää erittäin todennäköisenä (esimerkiksi henkilö on kadonnut merellä), perhe voi saada perhe-eläkettä määräaikaisena jo ennen henkilön kuolleeksi julistamista. Mikäli kuolemaa ei voida pitää todennäköisenä vaihtoehtona, perhe-eläkettä voi saada vasta kuolleeksi julistamisen jälkeen. Perhe-eläkkeeseen ovat oikeutettuja tarkkojen ehtojen täyttyessä edun-

jättäjän leski (avioliitosta tai rekisteröidystä parisuhteesta) ja lapset. Perhe-eläkkeeseen oikeutettuina lapsina pidetään kuolleeksi julistetun omaa lasta, ottolasta sekä sellaista lasta, joka asui edunjättäjän kanssa samassa taloudessa ja jonka elatuksesta edunjättäjä oli vastuussa. (Kansaneläkelaitos 2009.)

7.7.6 Vuokrasopimus

Kuolleeksi julistettu henkilö on saattanut ennen katoamistaan asua vuokrasunnossa. Jos henkilö julistetaan kuolleeksi vasta, kun katoamisesta on kulu-
nut jo vuosia, vuokrasopimus on todennäköisesti jo ehditty tavalla tai toisella
päättää. Kuitenkin tilanteissa, joissa henkilö julistetaan kuolleeksi melkein heti
katoamisen jälkeen, vuokrasuhdetta käsitellään siten kuin vuokralainen olisi
kuollut. Vaikka vuokralainen julistetaan kuolleeksi, vuokrasuhde pysyy ennallaan
entisillä ehdoilla (Hienonen ym. 2010, 31).

Vuokralaisen kuolleeksi julistamisen jälkeen kuolinpesä vastaa kaikista vuokrasopimuksen ehdoista, kuten esimerkiksi vuokran maksamisesta. Kuolinpesän ei
kuitenkaan tarvitse jatkaa vuokrasuhteen ylläpitämistä, vaan sillä on oikeus irti-
sanoa vuokrasopimus. Sopimuksen kuolinpesä saa aina irtisanoa toistaiseksi
voimassa olevan sopimuksen mukaisesti, vaikka kuolleeksi julistetulla henkilöllä
vuokrasopimus olisikin ollut määräaikainen. Lain mukainen irtisanomisaika on
yksi kuukausi. (Hienonen ym. 2010, 31 - 32, 53.)

Kuolleeksi julistettu henkilö on saattanut jakaa asunnon toisen vuokralaisen
kanssa. Tällä toisella vuokralaisella on oikeus jatkaa omaa vuokrasuhdettaan
kuolinpesän asemesta tai irtisanoa vuokrasopimus. Irtisanomisoikeus on eloon
jääneellä vuokralaisella ja kuolinpesällä yhteinen, mutta kumpikin osapuoli voi
myös irtisanoa sopimuksen omalta osaltaan. Myös esimerkiksi vuokra-
asunnossa sittemmin kuolleeksi julistetun henkilön kanssa asuneella puolisoilla
tai perheen lapsella on oikeus jatkaa vuokrasuhdetta. (Hienonen ym. 2010, 32.)

Sen henkilön, joka haluaa jatkaa vuokrasuhdettaan, pitää ilmoittaa siitä vuokra-
nantajalle kolmen kuukauden kuluessa vuokralaisen kuolleeksi julistamisesta.
Tämä ilmoitus on annettava kirjallisesti. Kun vuokranantaja saa kyseisen ilmoi-

tuksen, kuolinpesän vastuu vuokrasopimuksen ehtojen täyttämisestä loppuu. Jos vuokranantaja ei hyväksy vuokrasuhteen jatkamista, hänen tehtävänä on nostaa kanne kärjäoikeudessa. Aikaa kanteen nostamiselle on yksi kuukausi siitä, kun hän sai vuokralaiselta jatkamisilmoituksen. Kärjäoikeus lopulta päättää sen, jatkuuko vuokralaisen vuokrasuhde vai ei. Oikeudenkäynnin aikana vuokrasuhde jatkuu normaalisti. (Hienonen ym. 2010, 32.)

7.7.7 Yrittäjän ja työnantajan kuolleeksi julistaminen

Yksityisenä elinkeinonharjoittajana toimineen yrittäjän kuolleeksi julistaminen ei välttämättä tarkoita sitä, että yrityksen toiminta samalla päättyy. Jos kuolleeksi julistetulta henkilöltä on jäänyt testamentti, hän on voinut siinä määrätä jonkun tietyn henkilön jatkamaan yritystoimintaa. Tällöin yritysvarallisuus siirtyy nimetylle henkilölle. Mikäli testamenttia ei ole, liiketoiminta voi jatkua kuolinpesän luokun, jos kuolinpesän osakkaat jättävät yritysvarallisuuden jakamattomaksi. Yrityksen toimintaa voidaan jatkaa myös siten, että perinnönjaossa yritysvarallisuus siirretään sellaiselle osakkaalle, joka haluaa jatkaa liiketoimintaa. (Rautanen & Kemell 2010.)

Yrittäjä on voinut eläessään myös valtuuttaa jonkun henkilön toimimaan yrityksen prokuristina. Yrittäjän julistaminen kuolleeksi ei lakkautaa annettua valtuutusta (Prokuralaki 130/1979, 8 §). Eri yritysmuodoilla saattaa olla yrittäjien lukumäärän mukaan erilaisia tapoja jatkaa liiketoiminnan harjoittamista yhden yrittäjän kuolleeksi julistamisen jälkeen, joten kuolleeksi julistetun omaisten on syytä aina tarkkaan ottaa selvää kunkin yritysmuodon jatkamismahdollisuuksista ja -tavoista.

Työnantajan kuolleeksi julistaminen puolestaan antaa sekä kuolinpesän osakkeille että yrityksen työntekijöille mahdollisuuden työsopimuksen irtisanomiseen. Työnantajan kuolleeksi julistaminen antaa perusteen irtisanoa sekä toistaiseksi voimassa olevan että määräaikaisen sopimuksen. Mikäli työsopimusta ei haluta irtisanoa, se jatkuu kuolinpesän ja työntekijän välisenä. Jos työnantaja julistetaan kuolleeksi vasta vuosien päästä katoamisesta, työsopimukset ovat jo saat-

taneet ennen sitä purkautua työnantajan selittämättömän poissaolon takia. (Rautiainen & Äimälä 2007, 275 - 276, 378.)

7.7.8 Tekijänoikeus ja lähioikeus

Kadonnut, kuolleeksi julistettu henkilö voi olla eläessään tehnyt teoksen, johon hänellä on tekijänoikeus. Kuolleeksi julistaminen ei poista tekijänoikeutta teokseen, sillä se on voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta. Tämä suoja-aika koskee henkilön sekä julkistettuja että julkistamattomia teoksia. (Haarmann 2005, 245.)

Kuolleeksi julistettu voi olla eläessään ollut mukana luomassa yhteisteoksen, yhteenliitetyn teoksen tai elokuvateoksen. Kuolleeksi julistamisella ei ole yhteisteoksen tekijänoikeuden kannalta kovinkaan suurta merkitystä etenkin, jos kuolleeksi julistettu ei ollut teoksen viimeisenä kuollut tekijä. Yhteisteoksissa suoja-aikana oleva 70 vuotta lasketaan viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta alkaen. Kuten jo tämän opinnäytetyön kappaleessa 6.6 on mainittu, yhteenliitetyissä teoksissa jokainen tekijä määrää itse omasta osuudestaan. Tämän takia yhteenliitetyissä teoksissa jokaisella osalla on oma tekijänsä kuolinvuodesta laskettava suoja-aikansa. Myös elokuvateoksella voi olla useita tekijöitä. Elokuvateoksen osalta tekijänoikeus päättyy, kun 70 vuotta on kulunut viimeksi kuolleen pääohjaajan, käsikirjoittajan, vuoropuhelun kirjoittajan tai kyseistä elokuvaa varten luodun musiikin säveltäjän kuolinvuodesta. (Haarmann 2005, 245 - 246.)

Näissä edellä mainituissa tilanteissa, joissa teoksella on monta tekijää, yhden tekijän kuolleeksi julistamisella ei ole siis suurta vaikutusta tekijänoikeuteen. Tämä johtuu siitä, että tekijänoikeus jatkuu kuoleman jälkeen vielä pitkään ja näissä tapauksissa suoja-aika lasketaan usein viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta lähtien.

Pohjoismaisessa tekijänoikeudessa tunnetaan erityinen *editio princeps* -suoja. Kuolleeksi julistettu henkilö voi olla elämänsä aikana julkaissut toisen tekijän jonkin aiemmin julkaisemattoman teoksen. Tällöin hän on saanut kyseiseen teokseen tekijänoikeuden, joka on voimassa siihen saakka, kunnes 25 vuotta on

kulunut teoksen julkaisemis- tai julkistamisvuodesta. Jotta henkilö saisi itselleen tämän suojan, teoksen pitää myös olla ollut Suomen lain mukaan suojattu sekä teoksen suojan on pitänyt jo lakata. (Haarmann 2005, 246 - 247.) Tällaisessa tapauksessa voi käydä niin, että suoja-aika ehtii päättymään ennen henkilön kuolleeksi julistamista tai se voi olla vielä voimassa kuolleeksi julistamisen jälkeenkin, jos kuolleeksi julistaminen tapahtuu, ennen kuin 25 vuotta on kulunut teoksen julkaisemista tai julkistamisesta.

Kuolleeksi julistetulla henkilöllä voi olla myös lähioikeuksia. Jos kuolleeksi julistettu oli eläessään esittävä taiteilija, kuten esimerkiksi laulaja tai näyttelijä, hänellä on esityksiinsä esittävän taiteilijan suoja. Tämä tarkoittaa sitä, ettei taiteilijan tallennettua esitystä saa ilman kyseisen taiteilijan lupaa kopioida toiselle tallenteelle eikä tallennetta saa myöskään esittää julkisesti, välittää yleisölle taikka levittää yleisön keskuuteen, ennen kuin 50 vuotta on kulunut esitysvuodesta. Joissakin tapauksissa voi kuitenkin käydä niin, että tallenne suoja-aikana esitetään. Tällöin 50 vuoden suoja-aika lasketaan tallenteen ensimmäisestä julkaisemis- tai julkistamisvuodesta. (Haarmann 2005, 258, 265.)

Kuolleeksi julistettu voi olla elämänsä aikana tuottanut ääni- tai kuvatallenteen. Kummassakin tapauksessa suoja-aika on 50 vuotta tallentamisvuodesta tai jos tallenne julkaistaan tai julkistetaan suoja-ajan aikana, 50 vuotta lasketaan vuodesta, jona tallenne ensimmäisen kerran julkaistiin tai julkistettiin. On myös mahdollista, että kuolleeksi julistettu on eläessään luonut sellaisen luettelon tai tietokannan, johon hän on saanut suojan. Luettelon ja tietokannan valmistajan suoja on kuitenkin lyhyempi kuin edellä mainituilla muilla lähioikeuksilla. Suoja-aika on 15 vuotta siitä vuodesta, jona työ valmistui. Jos luettelo tai tietokanta on saatettu yleisön saataviin suoja-aikana, 15 vuoden suoja-aika lähtee käyntiin siitä vuodesta, jona työ saatettiin ensimmäisen kerran yleisön saataviin. (mts. 273, 277, 291.)

Vaikka kuolleeksi julistetulla henkilöllä ei olisikaan mitään edellä mainituista lähioikeuksista, hän on luultavasti elämänsä aikana ottanut kuitenkin valokuvia. Jokainen valokuva saa suojaa valokuvaajan suojan kautta. Valokuvan ei siis tarvitse olla itsenäinen tai omaperäinen saadakseen suojaa. Valokuvaajan suo-

ja-aika on 50 vuotta valokuvan valmistamisvuoden päättymisestä. (Haarmann 2005, 279, 281, 285.)

Näiden edellä mainittujen lähioikeuksien suoja-ajat voivat olla päättyneet jo ennen kadonneen henkilön kuolleeksi julistamista. Tällöin hänen omaistensa ei tarvitse huolehtia näistä oikeuksista ja niiden valvonnasta. Joissakin tapauksissa suoja-ajat voivat olla vielä voimassa kuolleeksi julistamisen jälkeenkin. Tällaisissa tapauksissa on tärkeää, että uudet oikeudenhaltijat tutustuvat tarkasti kuolleeksi julistetun henkilön oikeuksiin, jottei väärinkäytöksiä pääse ilmene-mään. Se, onko suoja-aikaa enää jäljellä kuolleeksi julistamisen jälkeen, riippuu siitä, milloin esitys, ääni- tai kuvatallenne, luettelo, tietokanta tai valokuva on esitetty/julkaistu/julkistettu/tallennettu/valmistunut/saatettu yleisön saataviin tai valmistettu, suoja-ajan pituudesta sekä siitä, milloin kadonnut henkilö on julistet-tu kuolleeksi.

Kun henkilö julistetaan kuolleeksi, hän ei luonnollisestikaan enää pysty itse huo-lehtimaan tekijänoikeuksistaan. Tekijän kuoltua tekijänoikeuksiin aletaan sovel-taa avio-oikeutta, perintöä ja testamenttia koskevia säännöksiä. Jos henkilö oli eläessään siirtänyt oikeutensa tekijänoikeusjärjestön valvottavaksi, kuolleeksi julistaminen ei vaikuta asiaan, vaan valtuutus jatkuu samanlaisena kuin ennen-kin. Jos tällaista valtuutusta ei ole tehty ja kuolinpesä on vielä jakamatta, pesän osakkaat yhdessä määräävät tekijänoikeudesta ja sen käyttämisestä. Tällainen tilanne, jossa useat osakkaat määräävät oikeuksista, voi olla ongelmallinen se-kä osakkaille itselleen että niille, jotka haluavat käyttää tekijänoikeudella suojat-tua teosta. (Haarmann 2005, 326.)

Kun kuolinpesä lopulta jaetaan, tekijänoikeus kaikkine osineen joudutaan jaka-maan perillisten kesken. Tällöin voi käydä niin, että tekijänoikeus jakaantuu mo-neen osaan, jolloin esimerkiksi kustannusoikeudet voivat siirtyä joillekin pesän osakkaille ja esittämisoikeudet toisille. Helpotuksen tällaiseen hyvin monimut-kaiseen tilanteeseen voi tuoda mahdollinen testamentti, sillä siinä voi olla mää-räyksiä tekijänoikeuden käyttämisestä. Testamentilla henkilö voi antaa muun muassa erilaisia kieltoja tekijänoikeuden käyttämisestä, kuten esimerkiksi kiel-tää oikeudensaajia tekemästä elokuvaa kirjallisesta teoksesta. Testamentilla voi

myös valtuuttaa jonkun toisen antamaan tällaisia määräyksiä. (Haarmann 2005, 326 - 327.)

Kenelle tahansa tekijänoikeus kadonneen henkilön kuolleeksi julistamisen jälkeen siirtyykin, hänelle/heille siirtyvät sekä tekijän taloudelliset että moraaliset oikeudet. Uudet oikeudenhaltijat saavat myös julkistaa kuolleeksi julistetun henkilön julkistamattomat teokset, jos tekijä ei ole antanut niistä erikseen muita määräyksiä. (mts. 327.)

Tekijänoikeudet ja lähioikeudet päättyvät edellä mainittujen suoja-aikojen jälkeen. Suoja-ajan päätyttyä suojaa nauttineet kohteet ovat vapaita eli kuka tahansa saa käyttää niitä hyväkseen haluamallaan tavalla. Poikkeuksen tähän sääntöön tuo kuitenkin klassikkosuoja. (Haarmann 2005, 249.) Tekijänoikeuslain (404/1961) 53 § selittää klassikkosuojaa seuraavasti:

Jos kirjallisen tai taiteellisen teoksen suhteen tekijän kuoltua menetellään julkisesti sivistyksellisiä etuja loukkaavalla tavalla, on asetuksella määrättävällä viranomaisella valta, vaikka tekijänoikeus on lakannut tai sitä ei ole ollut, kieltää sellainen menettely.

Jos se, jota kiello koskee, on siihen tyytymätön, hän voi saattaa asian tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Yllä olevassa lakitekstissä esiintyvä viranomainen on opetusministeriö (Haarmann 2005, 151).

7.7.9 Henkilön kuoleminen muuna kuin määrättynä kuolinpäivänä

Sekä tuomioistuimet että maistraatit määräävät julistaessaan henkilön kuolleeksi sen päivän, jona kadonneen katsotaan kuolleen. On kuitenkin mahdollista, että myöhemmin pystytään näyttämään kadonneen henkilön kuolleen muuna päivänä kuin määrättynä kuolinpäivänä. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 11 §, 18 §, 20 §.) Tällä tiedolla voi olla tärkeä merkitys etenkin perinnönjaon kannalta, sillä kuolleeksi julistetun omaisuutta voi olla väärän kuolinpäivän takia siirtynyt sellaiselle henkilölle, jolla ei kadonneen henkilön oikean kuolinpäivän mukaan olisi perintöomaisuuteen oikeutta. Tällöin väärin perustein

omaisuutta saaneen on luovutettava saatu omaisuus siihen oikeutetulle. (Hallituksen esitys 82/2004.) Alla oleva esimerkkitapaus antaa selkeämmän kuvan kyseisestä tilanteesta.

A:n ja B:n ainoa lapsi C on julistettu kuolleeksi ja kuolinpäiväksi on määrätty 1.1.2002. C:llä ei ole rintaperillisiä eikä puolisoa, joten A ja B ovat perillisinä otaneet hänen omaisuutensa haltuunsa. B kuolee 1.4.2002 ja hänen omaisuutensa — mukaan luettuna C:ltä saatu omaisuus — siirtyy hänen tekemänsä testamentin nojalla D:lle. Tämän jälkeen ilmenee, että C on todellisuudessa kuollut vasta 1.7.2002, joten hänen ainoa perillisansä on A. Tällöin D:n luovutettava A:lle se osuus B:ltä testamentilla saamastaan omaisuudesta, joka koostuu B:n haltuunsa ottamasta C:n omaisuudesta. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Vaatus omaisuuden luovuttamisesta on siihen oikeutetun esitettävä kolmen vuoden kuluessa saatuaan tiedon oikeudestaan omaisuuteen. Vanhassa laissa tämä määräaika oli vain yksi vuosi, joten määräaika on uudessa laissa pidentetty. Jos kuolleeksi julistetun omaisuutta on luovutettu eteenpäin, luovutusvelvollisuutta ei ole tällä kolmannella henkilöllä, jos hän on saanut omaisuutta vilpittömässä mielessä. (Hallituksen esitys 82/2004.)

8 KADONNEEN HENKILÖN LÖYTYMINEN ELOSSA

Useimmiten kadonnut henkilö löydetään nopeasti ja yleensä katoamistapaukset päättyvät onnellisesti. Joskus henkilö voi kuitenkin kadota viikoiksi, kuukausiksi tai jopa vuosiksi. Mitä enemmän aikaa kuluu, sitä todennäköisempää on se, että kadonnut henkilö on kuollut (Hallituksen esitys 82/2004).

Maailmassa tunnetaan kuitenkin tapauksia, joissa kauan kadonneena ollut henkilö on löytynyt elossa. Yhdessä tapauksessa saksalainen mies oli jättänyt eräänä päivänä tulematta työpaikalleen, joten miehen työnantaja oli tehnyt hänestä katoamisilmoituksen poliisille. Etsinnöistä huolimatta miestä ei löydetty, joten hänen luultiin kuolleen. Kadonnut mies kuitenkin ilmoittautui monen kuukauden jälkeen oma-aloitteisesti poliisille. Mies oli asunut metsässä katoamisen ajan, mutta oli joutunut lopettamaan asumisen siellä kylmyyden takia. (Iltaalehti.fi 2010b.)

Toisessa tapauksessa kadonnut henkilö oli ehditty jo julistaa kuolleeksi, kun hän oli ollut kadoksissa kymmenen vuotta. Näinkin pitkän kadonneena olon jälkeen henkilö kuitenkin löytyi Ranskasta täysin hyvävoimaisena. Hänet piti siis palauttaa takaisin elävien kirjoihin kuolleeksi julistamisen jälkeen. (Ilkka 2010.)

Vaikka tällaiset tapaukset ovatkin päättyneet onnellisesti, kadonneen henkilön löytymisen jälkeen odottaa monta asiaa, jotka pitää selvittää. Katoamisesta johtuvat oikeusvaikutukset voivat olla hyvinkin monimutkaisia. Tässä luvussa esitellään muutamia sellaisia oikeusvaikutuksia, joita voi seurata siitä, kun kadonnut henkilö löydetään elossa pitkän ajanjakson tai kuolleeksi julistamisen jälkeen.

8.1 Kuolleeksi julistamisen kumoaminen

Kun henkilö julistetaan kuolleeksi, väestötietojärjestelmään merkitään tieto siitä, että henkilö on kuollut (Oikeusministeriö 2005b). Kuolleeksijulistamispäätös on kuitenkin vain oletama henkilön kuolemasta, joten se voidaan kumota. Jos siis kadonnut henkilö löydetään elossa kuolleeksi julistamisen jälkeen, maistraatin pitää poistaa väestötietojärjestelmään tallennettu tieto henkilön kuolinajasta heti, kun maistraatti saa luotettavan selvityksen siitä, että henkilö varmasti on elossa. Kuolleeksijulistamispäätöstä ei kuitenkaan tarvitse purkaa. (Hallituksen esitys 82/2004.)

8.2 Omaisuuden takaisin luovuttaminen

Kadonneen henkilön kuolleeksi julistamisen jälkeen omaiset järjestävät perunkirjoituksen ja jakavat kuolleen henkilön omaisuuden. Kuolleeksi julistaminen on kuitenkin vain oletama siitä, että henkilö on kuollut, joten on mahdollista, että kuolleeksi julistettu löydetään jostakin elossa. Tällöin tulee kyseeseen omaisuuden takaisin luovuttaminen. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Kun on ilmennyt, että kuolleeksi julistettu onkin elossa, hänellä on oikeus saada omaisuutensa takaisin, vaikka se olisi jo jaettu. Jotta hän saisi omaisuutensa takaisin, hänen pitää esittää vaatimus omaisuuden palauttamisesta kolmen

vuoden kuluessa siitä, kun hän sai tiedon kuolleeksi julistamisestaan. Vaatimus kohdistetaan niille henkilöille, jotka ovat saaneet omaisuuden kuolleeksi julistamisen jälkeen. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 20 §.) Omaisuutta takaisin vaadittaessa ei tarvitse nostaa kannetta, vaan pelkkä yksityisesti esitetty vaatimus omaisuuden haltijalle on riittävä (Hallituksen esitys 82/2004).

Perinnön tai testamentin kautta kuolleeksi julistetun omaisuutta itselleen saanutta henkilöä ei pääsääntöisesti suojaa vilpittömän mielen suoja. Hänen siis pitää luovuttaa omaisuus takaisin huolimatta siitä, tiesikö hän kuolleeksi julistamispäätöksen virheellisyydestä vai ei. Jos omaisuuden haltija on luovuttanut omaisuutta eteenpäin, myöhempi luovutuksensaaja saa kuitenkin vilpittömän mielen suojan kuolleeksi julistetun henkilön luovutusvaatimusta vastaan. (Hallituksen esitys 82/2004.)

Luovutusvelvollisen muusta suoritusvelvollisuudesta säädetään lailla seuraavasti:

Jos luovutettava omaisuus ei ole tallella tai muuten luovutettavissa, sen arvo on korvattava.

Jos luovutettavan omaisuuden arvo on alentunut merkittävästi kulumisen tai vahingoittumisen vuoksi, luovutusvelvollisen on korvattava arvon aleneminen. Jos omaisuuden arvo on alentunut muusta syystä, luovutusvelvollisen on suoritettava kohtuullinen korvaus omaisuuden arvon alenemisesta, jos siihen katsotaan olevan erityistä syytä.

Jos luovutettava omaisuus on rahaa, luovutusvelvollisen on maksettava luovutettavalle määrälle korkolain (633/1982) 3 §:n 2 momentin mukaista korkoa siitä lähtien, kun hän sai omaisuuden haltuunsa. Muusta luovutettavasta omaisuudesta saatu tuotto on luovutettava tai sen arvo korvattava. Luovutusvelvollisen on myös suoritettava kohtuullinen korvaus omaisuudesta saamastaan hyödystä, jollei tämän voida katsoa sisältyvän omaisuuden arvon alenemisesta suoritettavaan korvaukseen. Korkoa on kuitenkin maksettava, tuotto luovutettava tai sen arvo korvattava taikka hyöty korvattava aikaisintaan siitä lähtien, kun luovutusvelvollinen sai tiedon, että hän ei ole oikeutettu omaisuuteen.

Jos luovutettava omaisuus on rahaa tai jos omaisuuden arvo on korvattava, luovutusvelvollisen on maksettava korkoa korkolain 4 §:n 1 momentin mukaisesti luovuttamisvaatimuksen esittämisestä lukien.

Jos 1–4 momentin mukaista suoritusvelvollisuutta on olosuhteisiin nähden pidettävä kohtuuttomana, sitä voidaan sovittaa.

Luovutusvelvollisella on oikeus saada korvaus luovutettavaan omaisuuteen panemistaan tarpeellisista kustannuksista sekä sellaisista hyödyllisistä kustannuksista, jotka ovat syntyneet ennen kuin hän sai tiedon, että hän ei ole oikeutettu omaisuuteen. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 21 § - 22 §.)

Luovutusvelvollinen on korvausvastuussa myös silloin, kun hän on luovuttanut saamaansa omaisuutta kolmannelle henkilölle ja tämä henkilö saa vilpittömän mielen suojaa, mikä tarkoittaa, ettei kolmannen osapuolen tarvitse palauttaa hankkimaansa omaisuutta takaisin kuolleeksi julistetulle (Hallituksen esitys 82/2004).

8.3 Edunvalvonta

Edunvalvonnan järjestämisen jälkeen kadonneen henkilön elossa löytyminen merkitsee edunvalvonnan tarpeen uudelleenarviointia. Mikäli kadonneena ollut henkilö ei pysty ainakaan heti löytymisensä jälkeen hoitamaan itse omia asioitaan, edunvalvonnan jatkaminen voi olla hyvä vaihtoehto, mutta jos kyseinen henkilö kykenee huolehtimaan itse asioistaan, edunvalvonnan jatkaminen ei ole tarpeen. Tällöin elossa löytynyt henkilö voi itse hakea edunvalvonnan lakkauttamista. Hakemuksen edunvalvonnan lakkauttamisesta voivat tehdä myös hänen läheisensä, maistraatti tai itse edunvalvoja. Hakemuksen käsiteltäänä käräjäoikeus lakkauttaa edunvalvonnan. Myös maistraatti voi lakkauttaa edunvalvonnan silloin, kun löytynyt henkilö ja edunvalvoja yhdessä hakevat sitä. (Oikeusministeriö 2010.)

Vaikka kukaan ei hakisikaan edunvalvonnan lakkauttamista, yksikään edunvalvontaa tarvitsematon henkilö ei jää pysyvästi edunvalvonnan alaiseksi. Tämä johtuu siitä, että maistraatit tarkastavat jokaisen edunvalvonnan alaisuudessa olevan henkilön edunvalvonnan tarpeen joka neljäs vuosi. (Oikeusministeriö 2010.)

Mikäli kadonnut henkilö löydetään elossa vasta kuolleeksi julistamisen jälkeen, hänen ei tarvitse huolehtia edunvalvonnasta millään tavalla, sillä kuolleeksi julistaminen on sen jo päättänyt (Oikeusministeriö 2010). Tärkeämpää tällaisessa

tilanteessa onkin selvittää, kenelle hänen omaisuutensa on siirtynyt ja yrittää saada se takaisin.

8.4 Avioliitto ja rekisteröity parisuhde

Edellisissä luvuissa on käsitelty avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen asemaa tilanteessa, jossa toinen puolisoista on kateissa sekä tilanteessa, jossa toinen puoliso on julistettu kuolleeksi. Jos kadonnut henkilö löydetään elossa pitkän ajanjakson jälkeen, hänen avioliittonsa tai rekisteröity parisuhteensa voi olla edelleen voimassa samalla tavalla kuin ennen katoamista tai liitto voi olla purkautunut.

Jos kadonnut henkilö löydetään elossa, ennen kuin hänet on ehditty julistaa kuolleeksi, hänen avioliittonsa tai rekisteröity parisuhteensa on edelleen voimassa, jollei toinen puolisoista ole puolisonsa katoamisen aikana hakenut avioeroa tai parisuhteen purkua (Avioliittolaki 234/1929, 3 §; Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001, 7 §). Avioliiton purkautuminen eron myötä voi tulla kadoksissa olleelle yllätyksenä ja vielä suurempi yllätys voi olla se, jos entinen aviopuoliso on mennyt uuden henkilön kanssa naimisiin tai rekisteröinyt uuden parisuhteen.

Kadonnut henkilö voi olla jo ehditty julistaa kuolleeksi ennen hänen löytymistään elossa. Henkilön kuolleeksi julistaminen purkaa avioliiton sekä myös rekisteröidyn parisuhteen (Avioliittolaki 234/1929, 3 §; Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001, 7 §). Kadonneen henkilön löytyminen elossa ei muuta tätä tilannetta, vaan avioliitto tai rekisteröity parisuhde pysyy purkautuneena (Hallituksen esitys 82/2004). Jos siis puoliset haluavat jatkaa liittoaan henkilön löytymisen jälkeen, heidän pitää mennä uudestaan naimisiin.

8.5 Lapsen huolto

Aiemmissä luvuissa on jo todettu, että silloin, kun vanhemmat ovat kateissa tai silloin, kun heidät on julistettu kuolleeksi, lapsen huolto on voitu uskoa alkupe-
räisten vanhempien ohella tai sijasta uudelle huoltajalle tai lapsi on voitu antaa

adoptoitavaksi. On kuitenkin mahdollista, että kumpikin tai edes toinen vanhemmista löytyy elossa ennen kuolleeksi julistamista tai kuolleeksi julistamisen jälkeen. Tällöin lapsen huolto on mahdollisesti suunniteltava uudelleen.

Kun lapsen huolto on uskottu vanhempien katoamisen tai kuolleeksi julistamisen takia jollekin toiselle henkilölle, vanhemman tai vanhempien löytyminen elossa ei automaattisesti pura annettua päätöstä. Tällaisessa tilanteessa on kuitenkin mahdollista viedä huoltoasia uudelleen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. (Oikeusministeriö 2005d.)

Jos vanhemmat ovat olleet kauan kateissa tai etenkin silloin, jos heidät on julistettu kuolleeksi, on mahdollista, että yksin jääneen lapsen huolto on järjestetty adoption avulla. Jos edes toinen vanhemmista löytyy myöhemmin elossa, adoptiopäätös voi olla hänelle järkytys, sillä ennen katoamistaan hän ei ole saattanut ajatellakaan, että hänen lapsensa luovutetaan adoptoitavaksi. Adoption oikeudelliset vaikutukset ovat valtavia, sillä se katkaisee kaikki siteet lapsen ja hänen vanhempiensa väliltä. Elossa löytyneellä vanhemmalla ei siis ole enää mitään sananvaltaa lapseensa. Adoptiota ei voida myöskään koskaan purkaa, ei edes vanhemman löytymisen takia. (Oikeusministeriö 2005e.)

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei vanhempi voisi enää koskaan saada lastaan takaisin. Lain lapseksiottamisesta (153/1985) 4 §:n mukaan lapsen alkupe räinen vanhempi voi adoptoida oman lapsensa, joka on aikaisemmin annettu toisaalle ottolapseksi. Samaisen lain 6 § toteaa, että henkilö voi suorittaa tällaisen adoption yksin ilman toista puolisoaan.

8.6 Työsopimus

Aikaisemmin on jo todettu, että työntekijän katoamisella saattaa olla kohtalokkaita vaikutuksia työntekijän työsuhteen kannalta. Mikäli työntekijä löydetään elossa enintään kuuden päivän kadoksissa olon jälkeen ja hän palaa töihin välittömästi tai ilmoittaa tulevalle poissaololleen pätevän syyn, kuten sairausloman, työnantaja ei voi pitää työsopimusta purkautuneena. Työntekijä ei kuitenkaan voi olla varma työsuhteensa jatkosta, vaikka hän palaisikin nopeasti takaisin

töihin. On nimittäin mahdollista, että työnantaja esimerkiksi irtisanoo sopimuksen vedoten henkilöön liittyvään perusteeseen, jos siihen on syytä. (Rautiainen & Äimälä 2007, 183, 187.)

Työntekijän vapaaehtoista katoamista ei varmastikaan useimmissa yrityksissä pidetä hyväksyttävänä poissaolosyynä. Asiaa pitää kuitenkin tarkastella eri näkökulmasta silloin, kun työntekijän katoaminen ei johdu vapaasta tahdosta. Mikäli työntekijän poissaoloilmoituksen on estänyt pätevä syy, työsopimusta ei voida pitää purkautuneena. Tällöin riittää, että ilmoitus tehdään esteen väistyttyä. (Rautiainen & Äimälä 2007, 185.) Esimerkkinä tästä asiasta voidaan pitää kappaleessa 6.4.1 mainittua maanjärstysalueella lomailevaa työntekijää. Jos hän joutuisi loman loppupuolella maanjärstytksen kouriin ja jäisi loukkuun alueella sijaitsevaan asuntoon, häntä voitaisiin pitää kadonneena henkilönä. Vaikka paikalliset ihmiset löytäisivätkin hänet elossa muutaman päivän sisällä, työpaikalle tai kenelle tahansa asiasta ilmoittaminen voisi estyä tietoliikenne- ja kulkuyhteyksien ollessa mahdollisesti poikki.

Kun tällainen henkilö palaisi jossain vaiheessa takaisin töihin, työnantaja olisi jo saattanut käsitellä työsopimusta purkautuneena, koska työntekijä ei ollut palannut sovittuna päivänä töihin eikä hän ollut myöskään ilmoittanut poissaolonsa syytä. Koska tässä tapauksessa ilmoitusta kohtasi pätevä este, työsopimuksen purkautuminen peruuntuu, kun työntekijä ilmoittaa hyväksyttävän syyn poissaololleen. Tällöin työsuhteen ei katsota missään vaiheessa keskeytyneen, vaan se on jatkunut keskeytyksettä koko poissaolon ajan. (Rautiainen & Äimälä 2007, 185.) Jos työntekijällä olisi kuitenkin ollut maanjärstysalueella mahdollisuus ilmoittaa tapahtuneesta työpaikalleen, mutta työntekijä olisi sivuuttanut ilmoitusvelvollisuuden, työnantaja saisi käsitellä työsopimusta purkautuneena myös työntekijän paluun jälkeen.

Kadonneen henkilön kuolleeksi julistaminen päättää työsopimuksen (Asianajotoimisto ACTAS Oy 2006). Mikäli henkilö löydetään elossa kuolleeksi julistamisen jälkeen ja hän haluaa palata takaisin entiseen työhönsä, hänen pitää neuvotella asiasta työnantajan kanssa. Etenkin silloin, kun henkilön katoamisen, kuolleeksi julistamisen ja elossa löytymisen välinen ajanjakso on pitkä, yritys on

mitä todennäköisimmin palkannut uuden työntekijän kuolleeksi julistetun henkilön tilalle. Entisen työpaikan saaminen takaisin saattaa osoittautua hankalaksi toimenpiteeksi ja voi olla jopa mahdoton tehtävä.

8.7 Vuokrasopimus

Jos kadonnut vuokralainen löydetään elossa ja häntä ei ole ehditty julistaa kuolleeksi, vuokrasuhteen tilanne on aina syytä tarkastaa. On nimittäin mahdollista, että vuokrasuhde on vielä voimassa (etenkin, jos katoaminen on ollut lyhytaikaista), mutta yhtä hyvin on mahdollista, että vuokrasuhde on purkautunut, vuokrasopimus on irtisanottu tai määräaikainen sopimus on ehtinyt päättyä. Jos vuokranantaja on joutunut purkamaan sopimuksen maksamattomien vuokrien takia, elossa löytynyt vuokralainen voi joutua maksamaan korvausta vuokranantajalle. Korvattaviksi vahingoiksi voivat tulla muun muassa sen ajan vuokra, jolloin asunto on ollut tyhjiään ja kulut asunnon uudelleenvuokrauksesta. Mikäli vuokrasopimus on kuitenkin purettu sellaisesta syystä, jota ei ole mainittu laissa hyväksyttäväksi purkamisperusteeksi, purku on mitätön. (Hienonen ym. 2010, 59, 61.)

Vuokranantaja voi vuokralaisen katoamisen aikana irtisanoa toistaiseksi voimassa olevan vuokrasopimuksen. Jos vuokranantaja on irtisanonut sopimuksen hyvän tavan mukaisella perusteella (esimerkiksi vuokranantaja on myynyt asunnon), kadoksissa olleen vuokralaisen on tyydyttävä päätökseen ja etsittävä uusi asunto jostakin muualta. Mikäli vuokranantaja on irtisanonut sopimuksen ilman hyväksyttävää syytä, vuokralainen voi nostaa kärjäoikeudessa kanteen, jolla hän voi vaatia irtisanomisen julistamista tehottomaksi. Kanne on nostettava kolmen kuukauden kuluessa irtisanomisen tiedoksisaannista. Jos kärjäoikeus hyväksyy vuokralaisen vaateen, vuokrasuhde jatkuu entisillä ehdoilla. (Hienonen ym. 2010, 54 - 55.)

Vaikka irtisanominen pysyisikin voimassa, vuokralainen saattaa olla joissakin tilanteissa oikeutettu saamaan vahingonkorvausta. Korvausta vuokralaisen pitää vaatia kolmen vuoden aikana vuokrasuhteen päättymisestä. Mikäli vuokranantaja on irtisanonut määräaikaisen sopimuksen ilman tuomioistuimelta saa-

tua irtisanomisoikeutta, hänestä voi tulla vahingonkorvausvelvollinen. (Hienonen ym. 2010, 55 - 58.)

Kadonnut vuokralainen voi löytyä elossa myös kuolleeksi julistamisen jälkeen. Kun vuokralainen julistetaan kuolleeksi, hänen kuolinpesänsä ottaa vastuun vuokrasopimuksesta, jolloin se voi jatkaa vuokrasuhdetta tai irtisanoa sen (Hienonen ym. 2010, 31). Kuolleeksi julistamisen jälkeen elossa löytynyt henkilö voi periaatteessa jatkaa vuokrasuhdettaan, mikäli kuolinpesä on pitänyt vuokrasuhteen voimassa. Jos kuitenkin katoamisesta ja kuolleeksi julistamisesta on kulunut kauan, on luonnollista, että kuolinpesä on irtisanonut vuokrasuhteen, koska jatkuva vuokranmaksu syö kuolinpesän varoja.

8.8 Yrittäjän ja työnantajan löytyminen elossa

Kun yksin liiketoimintaa harjoittava yrittäjä on kateissa, yritystoimintaa voi ylläpitää yrittäjän valtuuttama prokuristi. Prokuristi saa yrittäjän katoamisen aikana toimia päämiehensä puolesta kaikessa siinä, mikä kuuluu normaaliin liiketoimintaan sekä myös kirjoittaa yrityksen toiminimen (Prokuralaki 130/1979, 2 §). Jos yrittäjä löydetään elossa, hänen on siis lähtökohtaisesti hyväksyttävä ne toimet, joita prokuristi on tehnyt. Annetun prokuran yrittäjä saa kuitenkin milloin tahansa peruuttaa (Prokuralaki 130/1979, 8 §).

Jollei yrittäjä ole antanut kenellekään valtuutusta toimia asiamiehenä, kauppa-kaaren (3/1734) 18 luvun 10 §:n mukaan yrittäjän kadoksissa olon aikana myös joku hänen sukulaisistaan tai ystävistään voi ilman valtuutusta hoitaa yritystä. Mikäli yrittäjä löydetään myöhemmin elossa, hän voi tyytyä siihen, miten joku toinen on yritystoimintaa hoitanut ja jatkaa sen jälkeen itse yrityksen hoitamista. Jos yrittäjä ei tyydy valtakirjatta toimineen asiamiehen toimintaan, hän voi vaatia kyseistä asiamiestä tai sitä, joka on toiminut tämän takausmiehenä, korvaamaan kaiken syntyneen vahingon.

Yksityisenä elinkeinonharjoittajana toimineen yrittäjän kuolleeksi julistaminen merkitsee sitä, että yritysvarallisuus siirtyy joko kuolinpesälle yhteiseksi omaisuudeksi, jollekin kuolinpesän osakkaalle tai testamentissa määrätylle taholle

(Rautanen & Kemell 2010). Koska yritysvarallisuus on omaisuutta, kuolleeksi julistamisesta annetun lain (127/2005) 20 §:n mukaan se pitää palauttaa takaisin alkuperäiselle yrittäjälle, jos hänet löydetään elossa kuolleeksi julistamisen jälkeen.

Työnantajan elossa löytymiseen ennen kuolleeksi julistamista voidaan soveltaa paljolti samoja asioita, joita on jo mainittu edellä tämän luvun työsopimusta käsittelevässä kohdassa. Mikäli työnantaja löytyy suhteellisen nopeasti (alle seitsemässä päivässä), ei se siis oikeuta työntekijöitä pitämään työsopimuksia purkautuneena, mutta jos työnantaja löydetään elossa sitä myöhemmin, työsopimusten käsitteleminen purkautuneena voi hyvinkin olla sallittua (Rautiainen & Äimälä 2007, 378).

Työnantajan kuolleeksi julistaminen antaa kuolinpesän osakkaille ja yrityksen työntekijöille mahdollisuuden työsopimuksen irtisanomiseen. Mikäli yrittäjä löydetään elossa kuolleeksi julistamisen jälkeen, voi olla, että ainakin osa työntekijöistä on irtisanoutunut, jolloin yrittäjän on mahdollisesti etsittävä uusia työntekijöitä tilalle. Parhaimmassa tapauksessa työsopimukset on pidetty voimassa kuolinpesän ja työntekijöiden välisinä sopimuksina. (Rautiainen & Äimälä 2007, 275 - 276.)

8.9 Tekijänoikeus ja lähioikeus

Kuten aikaisemmissa luvuissa on todettu, kadonneella ja mahdollisesti kuolleeksi julistetulla henkilöllä saattaa olla tekijänoikeuksia ja lähioikeuksia. Kadonneen henkilön löytyminen elossa ennen kuolleeksi julistamista ei vaikuta tekijänoikeuteen millään tavalla, sillä tekijänoikeus päättyy vasta 70 vuoden jälkeen tekijän kuolinvuodesta (Haarmann 2005, 245). Koska tekijä ei ole kuollut eikä häntä ole julistettu kuolleeksi, suoja-aika ei ole voinut päättyä. Katoamisen aikana tekijänoikeutta on voinut valvoa tekijänoikeusjärjestö tai esimerkiksi joku kadonneelle läheinen henkilö.

Jos henkilö on kauan kateissa, joidenkin lähioikeuksien suoja-ajat saattavat olla päättyneet, ennen kuin hänet löydetään elossa. Henkilö voi olla esimerkiksi luo-

nut kaksitoista vuotta ennen katoamistaan tietokannan, johon hän on saanut tietokannan valmistajan suojan. Tämä suoja on voimassa 15 vuotta siitä vuodesta, jona työ valmistui (Haarmann 2005, 291). Jos henkilö löydetään elossa neljän vuoden päästä katoamisesta, tietokannan valmistumisesta on kulunut 16 vuotta ja suoja-aika on ehtinyt päättymään.

Henkilön löytyminen elossa kuolleeksi julistamisen jälkeen voi tekijänoikeuden kannalta olla hieman monimutkaista. Aikaisemmin on jo todettu, että kuolleeksi julistamisen jälkeen tekijänoikeus siirtyy testamentissa määrätylle taholle tai jos testamenttia ei ole, tekijänoikeus siirtyy perillisille. Tekijänoikeus on omaisuutta, joten se pitää luovuttaa takaisin siten, miten omaisuuden takaisin luovuttamisesta on lailla säädetty. Kuolleeksi julistetun henkilön pitää vaatia omaisuuttaan takaisin kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän sai tiedon kuolleeksi julistamisestaan. (Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005, 20 §.)

9 PÄÄTELMÄT

Tämän opinnäytetyön yhteenvedona voidaan todeta, että vaikka Suomi onkin asukasluvultaan pieni maa, myös täällä katoaa ihmisiä. Vaikka nykyään katoamisilmoituksia tehdään poliisille paljon aikaisempaa enemmän, katoamistapaukset eivät ole silti kovinkaan merkittävästi lisääntyneet vuosien kuluessa, vaan ihmisten huoli läheisistään on kasvanut yhä parempien yhteydenpitovälineiden lisääntymisen myötä. Suomessa suurin osa kadonneista löydetään nopeasti, mutta pieni osa jää kadoksiin pidemmäksi aikaa tai pysyvästi. Oli kyseessä sitten lyhyt- tai pitkäaikainen katoaminen, kadonneen henkilön omaisille tapaus on aina surullinen ja tuskallinen asia, jonka käsittely ja josta selviytyminen voivat viedä jopa koko loppuelämän. Onneksi Suomeen on perustettu erilaisia järjestöjä, jotka voivat antaa vertaistukea kadonneiden omaisille.

Jos peilaa Jussi Pajuoja ja Markku Salmisen tekemää tutkimusta kadonneista nykypäivään, voidaan todeta, että kadonneista suurin osa on miehiä. Eniten katoamistapauksia aiheuttavat sellaiset henkilöt, jotka eivät kykene suoriutu-

maan hyvin itsenäisesti, kuten vanhukset ja alaikäiset. Nämä henkilöt kuitenkin yleensä löydetään. Pysyvästi kadoksiin jää vuosittain muutamia kymmeniä ihmisiä, joista suurin osa on työikäisiä miehiä ja vain hyvin pieni osa alaikäisiä. Usein luullaan, että suurin osa kadonneista on joutunut henkirikoksen uhriksi tai tehnyt itsemurhan, mutta tosiasiasa näitä tapauksia on suhteellisen vähän kaikista katoamistapauksista. Enemmänkin ihmiset katoavat onnettomuuksien ja sairaustapausten myötä tai omasta vapaasta tahdostaan. Poliisilla on tärkeä tehtävä kadonneiden henkilöiden etsinnöissä, mutta entistä suurempi merkitys on myös vapaaehtoisilla etsijöillä.

Kadonneiden henkilöiden kuolleeksi julistaminen on viime vuosien aikana kään-
tynyt selvään laskuun. Suurin syy tälle on vuonna 2005 tehty kuolleeksi julista-
mista koskeva lakimuutos. Suomessa kadonneita julistavat kuolleeksi tuomiois-
tuimet ja maistraatit. Sekä katoamisen, kadonneen elossa löytymisen että kuol-
leeksi julistamisen oikeusvaikutukset ovat hyvin laajoja. Etenkin silloin, jos hen-
kilö löydetään elossa kuolleeksi julistamisen jälkeen, oikeusvaikutusten selvit-
täminen voi viedä paljonkin aikaa. Esimerkiksi omaisuuden takaisin saaminen
voi olla pitkä prosessi.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli antaa tietoa niistä oikeudellisista vaiku-
tuksista, joita seuraa henkilön katoamisesta ja mahdollisesta elossa löytymises-
tä joko pitkäaikaisen poissaolon tai kuolleeksi julistamisen jälkeen. Toinen tavoit-
te oli esitellä kuolleeksi julistamista, sitä koskevaa lakiuudistusta ja niitä oikeus-
vaikutuksia, joita kadonneen henkilön kuolleeksi julistamisesta seuraa. Toivon,
että tämä työ antaa lisätietoa katoamisen ja kuolleeksi julistamisen oikeusvaiku-
tuksista niille henkilöille, jotka ovat kiinnostuneita aiheesta. Toivon myös, että
työni herättää lukijat huomaamaan sen, kuinka laajat oikeusvaikutukset katoa-
misella voi olla, eli ihmisen katoaminen ei ole koskaan vähäpätöinen asia. Esi-
merkiksi työpaikan voi menettää jo lyhyenkin poissaolon jälkeen ja se puoles-
taan voi johtaa taloudelliseen ahdinkoon.

Katoamiseen johtavia tekijöitä on monia, joten katoamistapausten ehkäisy ei ole
helppoa. Mikäli esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden opiskelija olisi kiinnostunut
tutkimaan katoamisen syitä ja katoamistapausten ehkäisykeinoja, niistä voisi

saada hyvän opinnäytetyöaiheen. Olisi ollut mielenkiintoista tutkia eri maissa toteutuvia oikeusvaikutuksia kadonneen ja kuolleeksi julistettavan henkilön osalta sekä lainsäädäntöä näistä asioista ja sen jälkeen verrata toisessa maassa vallitsevaa tilannetta Suomen tilanteeseen. Omaan opinnäytetyöhöni kansainvälinen osuus ei kuitenkaan enää mahtunut. Mikäli joku on kiinnostunut opinnäytetyöni aiheesta, hän voisi tarkastella asiaa ulkomaiden osalta. Esimerkiksi Japanin maanjäristyksen ja sitä seuranneen tsunamin jäljiltä on kateissa monia ulkomaalaisia, joten katoamiset ja kuolleeksi julistamiset ovat tällä hetkellä ajankohtaisia asioita ympäri maailmaa.

Olen tyytyväinen työni lopputulokseen, sillä sain aikaan suhteellisen eheän tietopaketin henkilön katoamisen oikeusvaikutuksista, kuolleeksi julistamisesta sekä siitä, mitä juridisia vaikutuksia on sillä, jos kadonnut henkilö löydetään elossa. Opin paljon uusia asioita opinnäytetyöprosessin jokaisessa vaiheessa, mutta erityisesti opin paljon lisää lainsäädännölliseltä puolelta, mikä on hyödyllinen asia juridisen puolen suuntautumiseni ja tulevan ammattini kannalta. Pysyin myös hyvin laatimassani aikataulussa. Koko opinnäytetyöprosessi oli haastava, mutta erittäin mielenkiintoinen.

Haasteen tälle työlle loi se, ettei ihmisen katoamisen ja elossa löytymisen oikeusvaikutuksista ja kuolleeksi julistamisesta ole tarjolla paljoakaan kirjallista materiaalia. Tämän vuoksi työtä tehdessäni etsin tietoa monesta eri lähteestä ja sovelsin sekä yhdistelin niistä löytyneitä tietoja. Haasteellista oli myös päättää, mitkä kaikki oikeusvaikutukset työssäni käsittelen, koska niitä on olemassa monia.

Tämän opinnäytetyön kirjoittaminen herätti minussa monia ajatuksia ihmisen katoamisesta ja kuolleeksi julistamisesta. Mielestäni on erittäin tärkeää, että kaikki kadonneet henkilöt löydetään eikä selvittämättömiä tapauksia jää, koska ne jäävät piinaamaan omaisten mieltä. Joissakin maissa kadonneiden henkilöiden etsintään on perustettu oma yksikkönsä, joka keskittyy ainoastaan kadonneisiin ja heidän löytämiseensä. Mielestäni olisi hyvä asia, jos Suomeenkin saataisiin tällainen kadonneiden etsintäyksikkö, mutta samalla ymmärrän, etteivät Suomessa resurssit välttämättä riitä sellaisen perustamiseen.

Oma etsintäyksikkö voisi nopeuttaa kadonneen henkilön löytymistä. Se olisi tietysti hyvä asia, sillä pääsääntöhan on, että mitä nopeammin kadonnut löydetään, sitä todennäköisemmin hänet löydetään elossa. Yksikkö voisi siis pelastaa ihmishenkiä, minkä uskon olevan myös tavallisen poliisin prioriteetti, mutta muiden kiireellisten työtehtävien ohessa lisäapu olisi varmasti paikallaan. Onneksi yhä useammin ihmiset vapaaehtoisesti haluavat olla mukana kadonneiden etsinnöissä. Oma etsintäyksikkö voisi synnyttää kuitenkin myös ongelmia. Etenkin nuoret saattaisivat kadota tahallaan, jotta saisivat erityishuomiota yksiköltä. Nämä tapaukset veisivät yksikön aikaa pois todellisilta katoamistapauksilta.

Mielestäni on hyvä asia, että laki kuolleeksi julistamisesta uudistettiin vuonna 2005, koska sitä edeltäneen lain säännökset olivat liian vanhanaikaisia nykypäivän vaatimuksiin. On tärkeää, että kuolleeksi julistamista koskevat määräajat lyhenivät, sillä vanhassa laissa olleet pitkät määräajat eivät aiheuttaneet muuta kuin ongelmia. Kuolleeksi julistamisen määräaikoja ei kuitenkaan ole mielestäni syytä enää lyhentää, sillä jos kuolleeksi julistettu löydetäänkin elossa, oikeusvaikutusten selvittäminen voi olla hyvin monimutkaista.

Katoamistapauksissa epätietoisuus on pahinta. Uskon, että kadonneiden henkilöiden omaisten tuskaa helpottaisi edes pieni tiedonjyvänen läheisensä kohtalosta. Haluankin päättää tämän opinnäytetyön erään kadonneen henkilön äidin mietteeseen, joka mielestäni tiivistää hyvin ihmisen katoamisesta johtuvan epätietoisuuden synkän verhon.

Tuskaisinta on epätietoisuus, kun sadat vastausta vaille jäävät kysymykset riivaavat mieltä. Pahimmassa tapauksessa se jää varjostamaan koko loppuelämä. Aika on pysähtynyt. Kun tietäisi, mitä on tapahtunut, voisi rakentaa jotain uuttakin. Epätietoisuudessa on vaikea elää. Vaikka totuus olisi järkyttävä, tälle kaikelle saisi laittaa pisteen. (Turun Sanomat 2002.)

TAULUKOT

Taulukko 1 Kadonneita henkilöitä koskevien hälytysilmoitusten aiheuttamat toimenpiteet, s.16

Taulukko 2 Valmiustietokannan hälytykset vuonna 2010, s. 26

LÄHTEET

Arkistolaitos. 2010. Puolustusministeriön keskusosaston kuolleeksi julistamistoimisto. Saatavilla www-muodossa:

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Puolustusministeri%C3%B6n_keskusosaston_kuolleeksi_julistamistoimisto (Luettu 6.1.2011)

Asianajotoimisto ACTAS Oy. 2006. Työsuhteen päättäminen. Saatavilla www-muodossa:

http://www.actas.fi/fi/tyosuhteen_paattaminen/ (Luettu 1.3.2011)

Facebook. 2010. Kadonneet ihmiset. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.facebook.com/group.php?gid=120345494671624> (Luettu 8.12.2010)

Haarmann, P-L. 2001. Immateriaalioikeuden oppikirja. Kolmas painos. Helsinki: Talentum Media Oy.

Haarmann, P-L. 2005. Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Kolmas painos. Helsinki: Talentum Media Oy.

Hankilanoja, A. & Toivanen, J. 2006. Kadonneen henkilön etsintä ja poliisitutkinta. Saatavilla www-muodossa:

[http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/kadonneenetsinta/\\$file/kadonneetsinta.doc](http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/kadonneenetsinta/$file/kadonneetsinta.doc) (Luettu 12.12.2010)

Hemmo, M. 2003. Sopimusoikeus II. Toinen painos. Helsinki: Talentum Media Oy.

Hienonen, V., Kinnunen, H. & Viita, A. 2010. Hyvä vuokrasuhde: Käytännön opas asunnon vuokraukseen. Kolmas painos. Helsinki: Kiinteistöalan Kustannus Oy.

Huoma - Henkirikoksen uhrien läheiset ry. 2010. Vertaistuesta apua. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.huoma.fi/> (Luettu 7.12.2010)

Ilkka. 2010. Poliisi tekee päivittäin jopa viisi katoamisilmoitusta. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.ilkka.fi/Article.jsp?article=508993&Title=Poliisi+tekee+p%E4ivitt%E4in+jopa+viisi+katoamisilmoitusta> (Luettu 5.12.2010)

Ilta-lehti.fi. 2010a. Näin poliisi etsii kadonneita. Saatavilla www-muodossa:

http://www.iltalehti.fi/uutiset/2010081912211709_uu.shtml (Luettu 28.12.2010)

Ilta-lehti.fi. 2010b. Kadonnut mies asusteli metsässä neljä kuukautta. Saatavilla www-muodossa:

http://www.iltalehti.fi/ulkomaat/2010123112937820_ul.shtml (Luettu 14.1.2011)

IltaSanomat. 2006. Suomessa katoaa vuosittain kymmenen ihmistä jäljettämiin. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/Suomessa%20katoaa%20vuosittain%20kymmenen%20ihmist%C3%A4%20j%C3%A4ljett%C3%B6miin/art-1288337177131.html> (Luettu 28.12.2010)

IltaSanomat. 2011. 359 suomalaista kadonnutta etsintäkuulutettu. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/359%20suomalaista%20kadonnutta%20etsint%C3%A4kuulutettu/art-1288359966561.html> (Luettu 3.1.2011)

Kadonneen Omaiset ry. 2010. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.kadonneenomaiset.com/> (Luettu 6.12.2010)

Kansaneläkelaitos. 2009. Perhe-eläke. Saatavilla www-muodossa:

[http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/300905214604ML/\\$File/9luku_1.pdf?openElement](http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/300905214604ML/$File/9luku_1.pdf?openElement) (Luettu 2.3.2011)

Keskisuomalainen. 2007. Kuolleeksi julistaminen vähenee. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.ksml.fi/uutiset/keski-suomi/kuolleeksi-julistaminen-v%C3%A4henee/12709> (Luettu 2.1.2011)

Kodin turvaopas. 2008. Jokamies luonnossa. Saatavilla www-muodossa:

<http://turvaopas.pelastustoimi.fi/jokamies-luonnossa.html> (Luettu 20.12.2010)

Lehti, M. 2011. Henkirikoskatsaus 2010. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 17/2011. Saatavilla www-muodossa:

http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURlappy-pe=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;filename=Verkko17_Lehti_2011.pdf&SSURLsscontext=SatelliteServer&blobwhere=1295264552549&blobheadername1=ContentDisposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf (Luettu 27.1.2011)

Lindholm, T. 2010. Perintöverokirja. Yhdestoista painos. Helsinki: Verotieto Oy.

Maistraatit. 2011. Ohjeita edunvalvojan määräyksen hakemiseksi. Saatavilla www-muodossa:

<https://lomake.fi/a/ec/index.cgi/download?s=2Gc9rySihFAtaOE&id=2935%2F0AE270E764DB7164AB9A743C45387B4D&type=statics> (Luettu 15.3.2011)

MTV3.fi. 2005. Eduskunta kiirehtii lakimuutosta kadonneen kuolleeksi julistamisesta. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/2005/01/340644/eduskunta-kiirehtii-lakimuutosta-kadonneen-kuolleeksi-julistamisesta> (Luettu 18.12.2010)

Nieminen, J. 2008. Viime sotien suomalaiset kadonneet. Ammattisotilas 3, 14.

Oikeuslaitos. 2010. Perunkirjoitus ja perinnönjako. Saatavilla www-muodossa: <http://www.oikeus.fi/49993.htm> (Luettu 16.2.2011)

Oikeusministeriö. 2005a. Kun henkilö on kadonnut. Saatavilla www-muodossa: <http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Arkistoidutsisallot/OikeusavunturvaaminenAasiankatastrofinujhl/Kunhenkiloonkadonnut> (Luettu 18.12.2010)

Oikeusministeriö. 2005b. Kuolleeksi julistaminen. Saatavilla www-muodossa: <http://www.om.fi/29730.htm> (Luettu 31.12.2010)

Oikeusministeriö. 2005c. Kun lapsi on jäänyt vaille huoltajaa. Saatavilla www-muodossa: <http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Arkistoidutsisallot/OikeusavunturvaaminenAasiankatastrofinujhl/Kunlapsionjaanytvaillehuoltajaa> (Luettu 7.2.2011)

Oikeusministeriö. 2005d. Lapsen huollon järjestäminen. Saatavilla www-muodossa: <http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Arkistoidutsisallot/OikeusavunturvaaminenAasiankatastrofinujhl/Kunlapsionjaanytvaillehuoltajaa/Lapsenhuollonjarjestaminen> (Luettu 7.2.2011)

Oikeusministeriö. 2005e. Lapseksiottaminen eli adoptio. Saatavilla www-muodossa: <http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Arkistoidutsisallot/OikeusavunturvaaminenAasiankatastrofinujhl/Kunlapsionjaanytvaillehuoltajaa/Lapseksiottamineneliadoptio> (Luettu 9.2.2011)

Oikeusministeriö. 2010. Edunvalvojan tehtävä. Saatavilla www-muodossa: <http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Edunvalvojantehtava/pagename/esite/Tulosta> (Luettu 15.3.2011)

Pajuoja, J. & Salminen, M. 1996. Kadonneet henkilöt. Vantaa: Keskusrikospoliisi.

Poliisi. 2006. Tavoitteena on tunnistaa kaikki tsunamin uhrit. Saatavilla www-muodossa: <http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/pfbdarch/A7494A79F258CB3CC2257108003DDE55?opendocument> (Luettu 18.12.2010)

Poliisi. 2010a. Katoamisilmoituksen tekeminen. Saatavilla www-muodossa: <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/D2D39571868613C8C2256B9E003F5183?opendocument> (Luettu 3.12.2010)

Poliisi. 2010b. Kadonneiden etsintä. Saatavilla www-muodossa: <http://poliisi.fi/poliisi%5Chome.nsf/pages/CB85A019E022B7E6C2256B9E003F2C37?opendocument> (Luettu 6.12.2010)

Puolustusvoimat. 2010. Puolustusvoimien tehtävät. Saatavilla http://www.puolustusvoimat.fi/portal/puolustusvoimat.fi/!ut/p/c5/xZJdj6lwGIV_iz9A21IG5FKgfEgBoQWVG-LXqogyOxAL_PrVTXbv1EkmO9s3vTo9ed7THJCB21xW1-N-1Ryry6oEC5ApuS0pY2cKkRZ6vg7dkMJUpTNkhDKYgwWUc1Z0725_6uNCjX2eCMhplnxykpi-pl8bDlpO6b2DXM4lopysYmEGINhpKrYhMzOgNK6fBjbV8zLLhi02euiH6jFvBxC OBLSN7ZsjQZWai8UTFdqJ8qR3G6ss_zJ69uCd_pt-z3fVn2z_x_97vrsMHZwLBEmTqlz-zIOB_WIDVnEk_0WTTGbdCJHIU0NTnRCBOo9Y_7THj5HaNnsNa3ArRMth6nDlcFNyM1Z2_tSlNws5M_QUTft8z_Q85U_ztTAn-G-YUZMf1eSQ25xEcaTKSJAICVdNUWdUQmBfLqiVrV5AJy08HvpDKH71xZCQOD_7moNOmHnoIO91OuKW1xbUaFLpZhBEfc_LBF4Wj2b5dnbFtuYe-asJ2GpriTbF2QUTY2sRU6kQwpLThzcJcz_dlmWpbU5_xvHNCOarbfGls-fBaarGefRQlahehXGt8cFf6RAwGIHCq8w68n6-e51EIjvEY_R28_wV_2pcj/dl3/d3/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/?pcid=9eaa1e804c0f54f49ff79f8efac9963e (Luettu 14.12.2010)

Rajavartiolaitos. 2010. Merialueen turvallisuus. Saatavilla <http://www.raja.fi/rvl/home.nsf/pages/1C22D44B6A1F11F8C225735A004E9A8B?opendocument> (Luettu 14.12.2010)

Rautanen, M.-L. & Kemell, A.-M. 2010. Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. Saatavilla [www-muodossa: http://www.vero.fi/doc/download.asp?id=7715:582836](http://www.vero.fi/doc/download.asp?id=7715:582836) (Luettu 7.3.2011)

Rautiainen, H. & Äimälä, M. 2007. Työsopimuslaki. Neljäs painos. Helsinki: WSOYpro.

Surunauha - Itsemurhan tehneiden läheiset ry. 2010. Surunauha ry. Saatavilla [www-muodossa: http://www.itsemurhantehneidenlaheiset.net/ittelary.html](http://www.itsemurhantehneidenlaheiset.net/ittelary.html) (Luettu 7.12.2010)

Tilastokeskus. 2010. Taulukko: Itsemurhan tehneet iän ja sukupuolen mukaan 1921–2009. Saatavilla [www-muodossa: http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=090_ksyyt_tau_109_fi&ti=10%2E+ltsemurhan+tehneet+i%E4n+ja+sukupuolen+mukaan++1921%2D2009&path=../Database/StatFin/ter/ksyyt/&lang=3&multilang=fi](http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=090_ksyyt_tau_109_fi&ti=10%2E+ltsemurhan+tehneet+i%E4n+ja+sukupuolen+mukaan++1921%2D2009&path=../Database/StatFin/ter/ksyyt/&lang=3&multilang=fi) (Luettu 21.12.2010)

Turun Sanomat. 2002. Katoaminen on suuri murhenäytelmä. Saatavilla [www-muodossa: http://www.ts.fi/sunnuntai/?ts=1,3:1012:0:0,4:12:0:1:2002-07-07,104:12:113389,1:0:0:0:0](http://www.ts.fi/sunnuntai/?ts=1,3:1012:0:0,4:12:0:1:2002-07-07,104:12:113389,1:0:0:0:0) (Luettu 22.3.2011)

Vantaan Lauri. 2000. Vantaalla tehdään katoamisilmoitus kerran viikossa. Saatavilla [www-muodossa: http://www.vantaanlauri.fi/arkisto/2000/2000-05-03/ajankohtaista/teemavantaallatehdaan](http://www.vantaanlauri.fi/arkisto/2000/2000-05-03/ajankohtaista/teemavantaallatehdaan) (Luettu 4.12.2010)

Vapaaehtoinen pelastuspalvelu. 2010a. Etusivu. Saatavilla www-muodossa: <http://www.vapepa.fi/> (Luettu 13.12.2010)

Vapaaehtoinen pelastuspalvelu. 2010b. Jäsenjärjestöt sekä toimintaa tukevat järjestöt ja yhdistykset. Saatavilla www-muodossa: <http://www.vapepa.fi/jasenjarjestot-seka-toimintaa-tukevat-jarjestot-ja-yhdistykset> (Luettu 13.12.2010)

Vapaaehtoinen pelastuspalvelu. 2010c. Valmiustietokannan hälytykset. Saatavilla www-muodossa: <http://www.vapepa.fi/aggregator/sources/1> (Luettu 13.12.2010)

Vapaaehtoinen pelastuspalvelu. 2010d. Etsintä. Saatavilla www-muodossa: <http://www.vapepa.fi/etsinta> (Luettu: 13.12.2010)

YLE.fi. 2004. Historian tuhoisin hyökyaalto tappoi Aasiassa. Saatavilla www-muodossa: http://yle.fi/uutiset/muu/2004/12/historian_tuhoisin_hyokyaalto_tappoi_aasiassa_172956.html (Luettu 17.12.2010)

LAINSÄÄDÄNTÖ

Kaikki alla olevat hallituksen esitykset ja lait löytyvät osoitteesta: www.finlex.fi

Avoliittolaki 13.6.1929/234

Hallituksen esitys 82/2004

Kauppakaari 31.12.1734/3

Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta 31.3.1995/481

Laki eräiden sodan aikana kadonneiden henkilöiden julistamisesta kuolleeksi 27.7.1945/752.

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442

Laki kuolleeksi julistamisesta (kumottu) 23.4.1901/15

Laki kuolleeksi julistamisesta 4.3.2005/127

Laki lapseksiottamisesta 8.2.1985/153

Laki puolustusvoimien virka-avusta poliisille 5.12.1980/781

Laki rekisteröidystä parisuhteesta 9.11.2001/950

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Poliisilaki 7.4.1995/493

Prokuralaki 2.2.1979/130

Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404